

ULDUZ

№03 (598)

WWW.AZYB.AZ
WWW.AYB.AZ

AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGİSİ MART 2019

- ✓ Pərvanə Məmmədlinin ekspertizası
- ✓ Qan Turalının özüylə söhbəti və hekayəsi
- ✓ Poeziyamızın sevgi qanadları
- ✓ 100 ilin kişisi

- ✓ Ətəyində namaz qılınan Savalan
- ✓ XVI əsr Bağdad ədəbi mühiti
- ✓ Böyükdən uşağa
- ✓ Dərgidə kitab

BU SAYIMIZDA

3

Pərvanə MƏMMƏDLİ
Sabaha açılan
pəncərələr

5

Qan TURALI
özüylə söhbəti
və hekayəsi

8

Emil RASİMOĞLU
Fəsillərin çöl
tərəfdi həyat

10

Günay
SƏMA ŞİRVAN
Milli mentalitetin
ifadəsi

13

Aysel SƏFƏRLİ
Çaydanın gözündən
ağlayar Qadın

15

Vaqif YUSİFLİ
Poeziyamızın sevgi
qanadları

27

Qısa fikirlər xəzinəsi

32

Könül ARİF
“Yoxluğun çərçivəsiz
şəkilləri”

33

Şəhla ASLAN
Fısqırıq çalmayan
oğlanlar

35

Süleyman
ABDULLA
Qürub vaxtının
şeyri

37

Fərid HÜSEYN
Siqaret
qutusunda
tale yazısı

Nemət MƏTİN
Uğura aparan yol

46

47

Aynur NURLU
Ölmüş heykəl

51

Qulu AĞSƏS
Ətəyində namaz
qılınan Savalan

53

Əbülfət MƏDƏTOĞLU
Gələn deyil daha kimsə

55

Murad KÖHNƏQALA
Çox yaşa, Barış Manço!

59

Tamilla ABBASXANLI
“Arazbarı” şeirin
təhlili

63

İnqilab İSAQ
Böyükdən uşağa

65

Həyat ŞƏMİ
Ürəkdaşı adlı qardaş

68

Mahmud ALLAHMANLI
XVI əsr Bağdad ədəbi
mühiti

73

Nərmin FƏRZƏLİ
Başqaları

75

Təranə VAHİD
Günəşə oxşayan

76

Rəfail TAĞIZADƏ
Zəng etmək istəyirəm

79

NARGİS
Dərgidə kitab

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazıçılar Birliyi və
«Ulduz» jurnalının kollektivi

Baş redaktor Qulu Ağsəs

Redaksiya heyəti

Təranə Vahid
(Baş redaktor müavini)

Həyat Şəmi

Elçin Mirzəbəyli

Xəyal Rza

Səhər

Xanəmir

Rəsmiyyə Sabir

Elxan Yurdoğlu

Nuranə Nur

Anar Amin

Elmar Vüqarlı

Ələmdar Cabbarlı

Qılman İman

Hafiz Hacıxanlı

Nisəbəyim

Fərid Hüseyn

Məshəti Musa

Elşən Əzim

Seyfəddin Altaylı

(Türkiyə)

Xaqani Qayıblı

(Estoniya)

Baloğlan Cəlil

(Başqırdistan)

Saodat Muxammadova

(Özbəkistan)

Nilufər Sıxlı

(Moskva)

Günay Səma Şirvan

(Voronej)

Bədii redaktor

Ədalət Həsən

Ünvanı: AZ1000, Bakı,

Xaqani küçəsi, 25

ulduz_dergisi@mail.ru

dursul@mail.ru

www.ayb.az

Telefon: 498-72-43

Çapa imzalanıb: 14.03.2019

«Ulduz» jurnalı redaksiyasında

yığılıb səhifələnib.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya»

MMC-də çap olunub.

Sifariş. №23, Tiraj: 300

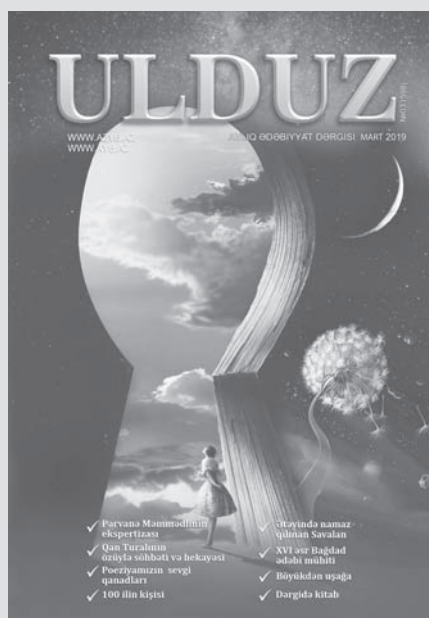
Qiyməti: 2 man.

1967-ci ildən çıxır

Şəhadətnamə № 238

Nömrənin eksperti:

İslam SADIQ

**«AZƏRMƏTBUATYAYIMI»
AÇIQ SƏHMDAR
CƏMİYYƏTİ**

«Ulduz» jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
«Mətbuatyayımı» şöbələrinə
müraciət etməyiniz kifayətdir.

**«QAYA»
MƏTBUAT YAYIMI**

«Ulduz» jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
«QAYA» mətbuat yayımı
şöbələrinə müraciət
etməyiniz kifayətdir.

**«EKSPRESS»
MƏTBUAT YAYIMI**

«Ulduz» jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
«EKSPRESS» mətbuat yayımı
şöbələrinə müraciət
etməyiniz kifayətdir.

Jurnalin

1 aylıq abunə qiyməti – 2.00 man.

6 aylıq abunə qiyməti – 12.00 man.

Bakı şəhərində abunə yazılmaq istəyənlər:

**440 – 27 – 85
440 – 39 – 83
440 – 46 – 94**

**564 – 63 – 45
598 – 35 – 22
556 – 67 – 13
564 – 48 – 96**

**437 – 28 – 10
408 – 17 – 51**

nömrəli telefonlara zəng edə bilərlər.

ISSN 0134-522 İNDEKS AZ 1000 2 AZN

SABAHA AÇILAN PƏNCƏRƏLƏR...

*("Ulduz"un 2019-cu il ikinci
nömrəsi haqqında bəzi qeydlər)*

"Ulduz" jurnalının 2019-cu il fevral sayı çağdaş ədəbi hərəkətdəki proseslər haqqında öz ədəbi imkanları hüdudunda təsəvvür yarada bilir. Poeziya, nəsr, tənqid, publisistika, tərcümə nümunələri, müasir gəncliyin yaradıcılıq axtarışları, yaşadığımız zamana verdikləri bədii yozumun uğurlu tərəfləri ilə zəif məqamları da əhatə edir. Jurnalın ikinci sayında gedən poetik nümunələr eyni səviyyədə təəssürat yaratmır, əslində, bu mümkün də deyildir. Əkbər Qoşalı, Nigar Arif, Fəridə İlk Can, Vasif Zöhraboğlu, Ramil Mərzili, Dilşad Zülfüqarova, Elnur Uğur, Əlizadə Nuri, Aydın Cavad kimi imzalar poeziya bölməsini təmsil edirlər.

Bu imzalar içində özünü ədəbi aləmdə təsdiq etmişlər də var, poeziyada kövrək addımlarını atanlar da. Bunu mövzu seçimi, poetik deyim səriştəsi təsdiq edir.

Bizə maraq dairəmizlə bağlı daha yaxından tanış olan Güney Azərbaycan, müasir Türkiyə və Kərkük mənzərəsi fonunda bu nümunələr, eləcə də son ildəki poetik axtarışlar belə bir qənaət yaradır ki, şeirdə yeniləşməyə, müasirləşməyə meyil güclüdür. Bunun ortaq tərəfləri, qəlibləşmiş poetik leksikondan uzaqlaşmaq cəhdləri olduğu kimi, ifadə sistemindəki sərbəstlikdə ifratlar da vardır. Bu, xüsusi araşdırmanın mövzusudur. Dərgidəki şeirlər dediyimiz axtarışlardan uzaq deyil. Lakin oxucuya elə gəlir ki, müəlliflər mövzu sıxıntısı çəkirlər. Elə bil hamı darıxır. Tapdığı ilə itirdiyi bir olur. Həyat haqqında düşüncələr, uğursuz bir sevginin nahamvar bir dildə deyilişi hüdudlarında baş verir. Oxucu nə istəyir? Poetik üfüqlərin genişliyini, yeni deyim tərzini. Axı bizim poeziyamızın böyük təcrübəsi var. Əkbər Qoşalının poetik yaddaş vərdisləri ilə müşahidə vərdisləri çox zaman bir-birini tamamlayır.

Yağışlar, yağışlar yağdırdı nazla
Çiçəklər, çiçəklər sığallanırdı;
Nə gözəl, nə gözəl əsirdi yellər,
Çöllər beşiyində yırgalanırdı...

Nigar Arifin təqdim olunan şeirlərində poetik deyim yeniliyi ilə seçilir. "İtirdim", "Qanadlar köçmək üçündür" adlı yazılarda obrazlı düşüncələr bütöv deyim, bütöv ovqat yarada bilmir. "Çətin ki", "Niyə ağlayırsan" kimi nümunələrdə isə Nigar xanımın öz yaşantılarının gözlənilməz, yerində işlənmiş təzadlarının şahidiyik:

Daha bu yolları tikan, kol basıb,
Keçən günlərimə ayaqyalındı.
Sənli arzularım quru xəzəltək,
Sənli xəyalların tozu qalındı.

"Niyə ağlayırsan" Nigar Arifin poetik uğuru-
dur. Gecəyə verilən onlarca poetik yozum var.
Klassiklərdən tutmuş, müasir şairlərimizə qədər
gecə ilə poetik söhbətin məzmunu, mahiyyəti
fərqli olduğu kimi, onun bədii ifadəsində də po-
etik kəşf səviyyəsinə yüksələn nümunələr yaddaş-
lara həkk olunub. Aşağıdakı misralardakı ovqat,
poetik təzad yaratmaq cəhdi uğurludur; müəl-
lifin orijinal düşüncə fərdiliyinin bəhrəsidir:

Hər küncdən, bucaqdan gizli keçmişən,
Əyninə zamanı belə biçmişən.
Əzəldən donunu qara seçmişən,
Niyə ağlayırsan, söylə, ay gecə?

Buna yaxın poetik ifadə yeniliyinə müəllifin
"Yol" şeirində də rastlaşırıq. "Dərzinin yolunu
biçdiyi" şairin yoluna nisgil, ağır aşılayan nədir?
Bizcə, bu yola müəllifin verdiyi poetik mənə dü-
şündürücüdür.

Haradan düşüb ki bəxtimə bu yol
Bəlkə, ciblərimdən sürüşüb elə?
Üzünü-gözünü tapdalamışam,
İndi də üzümə qayıdır belə.

Ramil Mərzili ilə Əlizadə Nurinin təqdim olunan şeirlərində yaradıcılıq təcrübəsi hiss olunur və bu müəlliflərin şeirlərində forma qüsurları nəzərə çarpmır.

Aydın Cavad, Dilşad Zülfüqarova və Fəridə İlk Can kimi nisbətən az tanınmış müəlliflərin də yazılarında yeni söz demək istəyi ilə poetik təcrübə, poetik dilə məhrəmlik zəifdir.

Əlbəttə, janrda yeni biçimdə deyim əleyhinə deyilik. Ancaq söz, ifadə, poetik tutum qazanmırsa, demək, yerində deyil, daha doğrusu, poetik fikir daşıyıcısından adi, publisist mühakimə təsiri bağışlayır.

İkinci sayda gedən şeirlər, şübhəsiz, ədəbi prosesi izləyən, poeziya dünyasının özəlliklərinə fərqli səviyyədə bələd olan müəlliflər tərəfindən yazılıb. Poeziyanı sevən, onu Türk dünyasının ədəbi gedişatında izləyən bir oxucu, tədqiqatçı kimi bizi aşağıdakı məsələlər çox qayğılandırır:

1. Müasir yazarların çoxu (həm də şairlər) elə bil yaşadığımız günlərin şahidi deyillər. Axı ədəbiyyat öz dövrünün vacib mətləblərini ortaya qoymaqla yaşamaq haqqı qazanıb.

2. Şairlər sanki öz poetik dünya duyumundakı məhdudluğu dil səlisliyi, poetik leksikonun vulqarlaşdırılması ilə ört-basdır etməyə çalışırlar.

3. Hər xalq öz bədii zövq, poetik yaddaş, bədii dil özəlliyi ilə dünyanı fəth edib və indi də belədir, gələcəkdə də belə olacaq. Klassik bədii tərəqqinin qazandıqlarına heç nə əlavə etmədən çətin ki, çoxsaylı adlar içərisində seçilib yaddaşlarda qalasan.

Nəsr bölməsində Elşad Barat, İlhamə Nasir, Lalə Ümid və Mübariz Cəfərlinin hekayələri nəşr olunub. Bu müəlliflərin (Lalə Ümidin hekayəsi rus dilindən tərcümədir) yazıçı kimi ədəbi aləmdə mövqe qazanmaq, inkişaf etmək, daha çox tanınmaq üçün potensial imkanları var. Onların bir təhkiyə fərdilikləri ilə yanaşı, müasir nəsr üçün səciyyəvi olan mövzu məhdudluqları da gözə dəyir. Mübariz Cəfərli "Su", "Oyuncaq", "Uzaqgörən şir" hekayələrində ürəyeyatımlı bir təsvir forması seçir. Adi əhvalat özünün formalaşdırdığı ibrətamiz yekunla qurtardığı əhvalatlara müasir yozum aşılamaq istəyir.

Bütün ədəbi prosesdə tarix, əfsanə, rəvayət üstündə müasir ovqata yüklənmək meyli bu hekayələrdə əsas yer tutur. Oxucu bu günün adamlarını, onların xarakterini əks etdirən əsərlər sorğındadır.

Fərid Hüseynin görkəmli şairimiz Musa Yaqub haqqında fikirləri, Fərqanə Mehdiyevanın şairə Ofeliya Babayeva ilə müsahibəsi yerindədir və ədəbiyyat adamının psixologiyasını oxucuya çatdırmaq yönündə xeyirxah bir missiyanı yerinə yetirir.

Fərid Hüseyn istedadlı şairdir, təvazökar qələm əhlidir. Ədəbiyyatımızın təbliği yolunda səmərəli fəaliyyət göstərir. Onun gələn sayda davam edəcək bu mülahizələri Musa Yaqub poeziyasını, ümumən sənəti, onun mahiyyətini gözəl bilən bir qələm sahibinin tutarlı yazısıdır. M. Yaqub haqda çox yazılıb və yazılacaq da. Fərid Hüseynin yazısı standart, qəlibləşmiş yazı deyil, şairin yaradıcılıq psixologiyasını açmağa yardımçı olan bədii-estetik düşüncələrdir. Bu tipli yazılar sənət adamının yaradıcılıq yolunu, onun ədəbi gedişatda mövqeyini doğru, dürüst təyin etməyə əsas verir.

Ötən sayda professor Buludxan Xəlilovun "Millətə və dilə sevgi nümunəsi", Firudin Qurbansoyun "İmadəddin Nəsimi Şirvani", Qəşəm Nəcəfzadənin "Gənc yazarlara 11 məsləhətim...", Cəlal Məmmədovun çevirib tərtib etdiyi "Qısa fikirlər xəzinəsi", Nicat Həşimzadənin "Əgər sənət olmasaydı..." və Ramilə Qurbanlının "Bizim film" başlıqlı yazılarının hər birində özlüyündə ədəbiyyat və dil tarixinin, kino sənətinin yaradıcılıq prosesinin çağdaş oxucu üçün faydalı, aktual problemləri müxtəlif mövqedən, fərqli anlamdan öyrənilir. Nəsimi haqqında mətnin təhlilinə, poetik incəliklərinə əsaslanan tədqiqat işi yenidir. Bununla yanaşı, Şirvani sözünün Nəsimiyə aidiyyətinin tarixi mənbələrdə olduğu, bizcə, mübahisəli və bu, Nəsimi irsinin milli intibahının məhz Azərbaycan olduğunu bir daha təsdiq etmək üçün xeyirxah niyyət daşıyır.

Şübhəsiz, kiçik bir yazıda müxtəlif nəsilləri təmsil edən yazı əhlinin qələmindən çıxanları tam əhatə etməyin öz çətinlikləri vardır. Ümumilikdə, "Ulduz" jurnalının bu sayı onun yaradıcı kollektivinin seçim və məsuliyyət öhdəliklərinin yerində olduğunu bir daha təsdiq edir.

QAN TURALI

Özüylə söhbəti...

Yazdığım hekayələrin hamısı mənimdir.
Çoxunun qəhrəmanı mən olmasam belə...
Nə fərqi var ki?

Mən qəhrəmanlarımın iztirab və sevinclərini, məhzunluqlarını və fərəhini, bütün dramlarını iliklərimə qədər yaşamışam.

Yazıçılıq hər şeydən qabaq bir daxili dünya məsələsidir.

Mənim üçün ədəbiyyat hər şeydən çox dinə bənzəyir.

Bir zamanlar insanlar səhralara, mağaralara gedib özlərini axtarardılar.

İndi o insanlar yoxdurmu?

Əlbəttə, var, sadəcə bütün o dinlər, bütün o müqəddəs təlimlər və yaşantılar ədəbiyyata çevrilib.

Ədəbiyyat XX əsrin dinidir.

Və yaşadığımız, yaşatdığımız, gördüyümüz, damarlarımızda axan qan kimi hiss etdiyimiz bütün bu hekayələr hər nə qədər fərqli məkan və zamanlarda cərəyan etsə də, onların bizə pıçıldadığı bircə cümlə var: "İnsan olmağı unutma".

Necə deyirdi şair, bəzi insanlar çiçəklərin adın əzbər bilir, mən ayrılıqların...

Elə insan var, gözləri çox iti görür, eləsi var, çox yaxşı qoxu alır.

Yazıçılar isə əzabları, arzu, ümid və ehtirasları hamıdan yaxşı seçə bilirlər.

Və bütün bu çalpaşq hislər, ziddiyyətli duyğular gəlib yazıcının daxili dünyasında, yaddaşının qara qutusunda yazıya çevrilir və bütün bu yazılar da küll halında bir məqsədə, bir məramı xidmət edir: **"İnsan olmağı unutma!"**

BANAN

Emrah Serbesə

Mağazadan çıxanda gördüm onu. Mənə baxıbgülümsəyirdi. Aramızda bir neçə addım vardı. Bu addımların çoxunu da o atdı. Bir-birimizə bir neçə addım qalmış dayandıq. Üstü-başı tökülürdü. Geyimi çox yoxsul idi. Qırx yaşlarında olardı. Mən bir az heyrət, bir az da təəccüb içində idim, amma o gülümsəyirdi. Təbəssümündə nəşə yazıq bir ifadə vardı. Xəstə uşağın içindəki ağrını boğub anasına gülümsəməsi kimi bir şey. Mən də gülümsədim. Amma mərhəmətlə yox. Çünki onun təbəssümü mərhəmət dilənmirdi, sadəcə, ötüb-keçənləri unutmaq istəyi vardı. Bir az təbəssüm etmək istəyirdi. Dünyanın ən məsum istəyi... Vəssəlam!

Üz-üzə dayandıq. Hətta çox romantik alındığını bilməsəydim, güclü küləyin saçlarını üzümə toxundurduğunu da təsvir edərdim. Di gəl ki, XXI əsrdə təbiət təsvirləri dəbdən düşüb. Kişi olduğum üçün ilk sözü mən deməli idim.

– Bağışlayın, biz tanışığ?

O elə “yox” dedi ki, heç min ilin tanışı da bu cür səmimiyyətlə danışa bilməzdi. İnsanlar ya tanış olar, ya da nə zaman və harda tanış olduqlarını yada salmağa çalışırlar. “Biz tanış deyilik”lə başlayan bir dialoq çox uzana bilməz. Uzandı amma...

– Bəs indi biz nə edək?

– Bilmirəm.

– Onda ayrılmaq.

– Bəlkə, nə zamansa görüşmüşük?

– Yox, mən dəqiq bilirəm.

Bu qərribə görüşü bitirib qaynar çay içmək üçün yaxınlıqdakı kafeyə girdim. Çayımı içəndən sonra saata baxdım. Gec idi, evə getmək lazım idi. Pulu stolun üstünə qoyub kafedən çıxdım. Kafe ilə üzbəüz marketdə bir anda hay-küy qopmuşdu. Bir oğlanı oğurluq üstündə tutmuşdular, mağazanın işçiləri onu dövrəyə almışdı. Oğlan oğurluq etmədiyini deyirdi, amma onu danışmağa qoymurdular. “Oğru”nun, ya da oğrunun qolundan tutub ətrafdakılara nəşə başa salmaq istəyən bir-cə adam vardı. O da o idi. Oğlanın yaxasın buraxdılar, o da sürətli addımlarla mənə tərəf gəldi. Yenə gülümsəyirdi. Bu dəfə də sualı mən verdim:

– Adın nədir sənin?

– Neynirsən?

– Sənə nə deyim bəs?

– Nə istəyirsən, de.

– Aışə necədir? Olar?

– Olar...

Bunu deyib çay içdiyim kafenin vitrininə baxdı.

– Bəlkə, bir çay içək? İstəyirsən?

“Əlbəttə” dedi, arxamca düşüb kafeyə girdi. Girişdə qapını bizim üçün açan oğlan ona sanki bir az qərribə gəldi. Sanki indiyə kimi heç kim onun üçün qapı açmamışdı. Qarşımızdakı menyuya gözünün ucuyla da baxmadı. Ona görə soruşası oldum:

– Bəlkə, acsan?

– Yox, çay istəyirəm.

– Böyük stəkanda?

– Fərqi yoxdur. Sən hansından istəyirsənsə, ondan olsun.

Başımızın üstündə dayanan ofisiantdan iki stəkan çay istədim. Ofisiant çayları gətirib qarşımıza qoyana qədər o, uzun-uzun mənə baxdı. Çaylar gələn kimi ilk qurtumu içib dedi:

– Bilirsən, burda yaxında bir market var. Mərmeyvəni çox ucuz satırlar.

– Hardadı?

– Elə bir az qabağa gedib sola dönürsən. Göstərərəm sənə...

– Göstərərsən.

– Həmişə ordan alver edirəm.

– Bəs harda yaşayırsan?

– Qara Qarayevdə.

– Burdan meyvə alıb sonra o boyda yol gedirsən?

– Hə, burda ucuzdur.

Bu söhbəti dava etdirmək üçün nə bir sual, nə də söz tapıb deyə bilirdim. Düzdür, bir dəfə sərxoş ikən kafenin barmeninə ölkədə pambıqçılığın inkişafı haqqında uzun bir mühazirə oxumuşdum. Pambıq sahəsini ancaq televizorda, AzTV-nin “Torpaq 97” verilişində görməyimin söhbətə heç bir dəxli yox idi. Sonralar dövlət bu sahəyə diqqət ayırdı, lakin nəticə çox da ürəkaçan olmadı. O zamandan bu yana qədər kənd təsərrüfatı mövzularına qoşulmuram. İndi meyvənin qiyməti də məni qətiyyənlə maraqlandırmırdı. Çün-

ki hər meyvədən iki dənə, uzağı üç dənə alırdım. Amma onun fikri sanki uzaqlara getmişdi. Sanki pıçıldayırdı: “Bir dəfə anam iki banan almışdı, doqquz yerə bölüb yedik”.

Nə vaxtsa, meyvəni kilo ilə aldığım zamanlarda **“Banan qabığındakı kədər”** adlı bir kitab oxumuşdum. Xəyalım o kitabın yanına getsə də, orda çox ləngimədi.

- Doqquz yerə niyə bölürdünüz ki?
- Yeddi uşaq idik.
- Hə, belə de...
- Elə o banan yeməyimizdən bir neçə gün sonra anam öldü.

- Allah rəhmət eləsin.
- Sonra atam təzədən evləndi.
- İndi harda qalırsan?
- Atamla qalıram artıq.
- Artıq niyə?

O susdu, ilk dəfə gözündə hüzn gördüm. Kədərinin mənə sirayət edəcəyindən qorxdı elə bil. Yenidən gülümsədi. Danışmağa söz axtaranda ağıma bu sual gəldi:

- Tutaq ki, butulka tapmısan. İçindən cin çıxıb. Nə arzulayırsan ondan?
- Necə yəni cin?
- Butulkadan cin çıxmır? Elə də...
- Hə, qızıl balıq kimi?
- Ay sağ ol. Elə.

– İstəyərəm ki, anam, bacılarım geri qayıtsın. Sonra bir ev olsun, bir yerdə yaşayaq. Bir də... Bir də...

Tərəddüd və utancaqlılıqla əlavə etdi:

- Müğənni olmaq istəyirdim. 42 nömrəli musiqi məktəbinə gedirdim. Kazım müəllimin sinfinə. Bir dəfə də AzTV-yə çıxmışdıq.

– Sonra necə oldu?

Öz həyatının qısa məzmununa oxşayan acıqlı bir baxışla uzaqlara baxdı. Hara toxunurdumsa, ağrıyırdı qadın. Di gəl ki, barışmışdı bütün bunlarla. Bəlkə də, buna görə həvəslə danışmağa davam elədi:

– Evi bilirsən, niyə istəyirəm? Çünki atam üçüncü dəfə evlənib. Bacılarım ərdədir. Qardaşlarım Rusiyada. Ona görə istəyirəm ki, anamla bacılarım geri qayıtsa, qalmağa yerimiz olsun. Mən müğənni olmasam da, olar.

– Bəs atan səni niyə evdə saxlamır?

– Dünən getmişdim, dedi, gəl bizimlə qal. Evə qeydiyyata da saldıracaq. “Pasport stol”a getmişdim. Orda yaxşı bir insanla tanış oldum. Mən otağa girəndə musiqiyə qulaq asırdı. Hansı səndələr lazım olduğunu kağıza yazıb verdi. Budur, üstümdədir.

Əlini cibinə atıb bir parça kağız göstərdi. Kağızda üç şahid sözünə gözümlə ilişdi.

– Şahid nədir?

– Qonşulardan üçü gəlib deməlidir ki, mən həqiqətən o evdə yaşamışam.

– Başa düşdüm.

– Danışmışam. Gələcəklər.

– Çox gözəl.

Saata baxdım, metronun bağlanmasına az qalmışdı. “Duraq” dedim, “yaxşı” dedi. Tez ayağa qalxıb gödəkcəsini məndən qabaq geyindi. Kafenin qarşısında sağollaşdıq. Lakin o, metro tərəfə getmirdi. Soruşdum. “Mer-meyvə almalyam” dedi. “Bir yerdə gedək onda, mənim də yolum o tərəfədir”. Birgə addımlamağa başladıq. Birgə dükana girdik. O, əli ilə sayıb doqquz banan aldı. Mağazanın qarşısında Aişə ilə köhnə tanışlar kimi sağollaşdıq.

EMİL RASİMOĞLU

Bakirə otaqların üz tutduğu adamlardısa tənhalıq,
bütün qovuşanlar ayrılmağı bacarmayanlardı...
Çünki hələ də hamı ölür,
hələ də
fəsillərin çöl tərəfidir həyat...

...Əllərinin bətnindən hər gün ölü doğuluram
islanmış ağaclara balıqlar aldandıqca.
Daha qorxma,
tək adamlar qarımaz ki, dostum,
çək gözlərini saatdan,
bax qollarına bükülən küçələrə...

...Sən demə,
bağışlamaq da xəyanət imiş,
qadın olmaq da,
elə azadlıq da...
Qəbirlər də diş çıxartdı görüş yerimizdə,
axı şəkillərimizin arxasından başladı uzaqlar...

...Bağışla,
bağışla qara paltarlı kibrit dənələrini!
İndi sənə qədər kim varsa- itkin payızdı...
...Səndən o yana bir qanad göy üzü də yox,
tərk etməyə vətən də,
gecələməyə bir kirayə adam da...

Vətənə söykənən saat
və
qıpqırmızı əqrəbləri...
...Əvvəl
içində süd dişi itkin düşdü,
sonra bir evin otaqları,
sonra da özü.

...ağaclar böyüdükcə məzarlara tərəf
uzaqlarda
bir qız qarımağı sevdi,

bir güzgü özünə tamaşa etməyi,
 bir Allahsa unudulmağı...
 ...Hələ
 kağızların məktub kimi ölməyini demirəm,
 hələ
 sobadakı buludların azadlığından danışmıram...
 ...bir tərəfdə
 heykəllər qapıları döydükcə
 bayraqlar quşların qanadını tanıdı,
 balıqlar dilənçilərin ovcunu,
 analarsa öz bədənini.
 Bilirsənmi,
 adam öz bədənini tanıdığı gündən başlayar qış
 fəsli...

...və bir gün
 Vətənə söykənən saatın
 qıpqırmızı əqrəbləri
 bağışladı səngərlərin günahını...

...və
 saatın içindən
 nə süd dişi tapıldı,
 nə də evin otaqları.
 Bircə
 özü tapıldı həmin adamın,
 amma,
 amma
 ayaqlarına qədər...
 Dedi:
 Unudun gözlərinizi, bir azdan səhər açılacaq
 və
 bir azdan darıxacaq göy üzünə atılmış siqaret
 kötökləri...

Bir güzgü yanır üzü balıqlara sarı...
 və
 dənizdə boğulan kim varsa, əl uzadır səhra rəsmlərinə.
 Göz dəyir pianinodakı barmaqlara azan səsində...
 Hamı bu şəhərdə saçları ağarmış heykəl ömrüdü,
 yarıyuxulu siqaret qucağıdı...

Baxdım quşların qanadına,
 bütün müharibələrdə göy üzünü sağ qalıb.
 ...axı günəş üçün nə fərqi, hansı fəsildi,
 hansı ağaclara vurulur hansı yuvalar,
 hansı yağışlar qarıyır hansı küçələrdə,
 hansı günahlar böyüyür maestronun qollarında...

Uzaqda bir kişi tabutundan hər gün özünə
 yüyürməkdə qadın,
 həm də
 hər gün özünü doğmaqda edam səhnələrində.
 Hər adamın alnından bir divar uçar unutduğu
 birisinin ömrünə...
 ...Sevgi – payızın ayaqlarını qucaqlayan
 yarpaqlarmış, dostum!
 Ört qapını, gözləri böyüyür şəkillərin...
 Boş otaqlar qadın məzarıdır,
 ən gözəl Vətən pəncərələrin arxasıdır...

MİLLİ MENTALİTETİN İFADƏSİ

Ötən əsrin 80-ci illərində ümumazərbaycan ədəbiyyatında özünüdərk, özünəqayıdış, özünü-ifadə yönümlü əsərlər meydana çıxdı. Müəyyən "yumşalmalar"la hələ əsrin ortalarından rast gəlinən bu yeniləşmə ruhu 80-ci illərdə "üsyankar" bir nəsr formalaşdırdı ki, burada da torpağa, xalqa, onun adət-ənənəsinə bağlılıq, özünü xalqın zərrəsi hesab etmək, lazım gələndə varlığını unudaraq onun yolunda fəda etmək və s. kimi keyfiyyətlər xüsusi yer tuturdu.

Belə keyfiyyətləri hələ 60-cı illərdən yaradıcılığında əks etdirən görkəmli Xalq yazıçısı İsmayıl Şıxlı ədəbi – mədəni həyatımızda, ictimai-bədii fikir tariximizdə özünəməxsus mövqeyi, orijinal dəst-xətti ilə seçilir.

Nəsrin ən müxtəlif janrlarında yazıb-yaradan, Azərbaycan ədəbiyyatını ən yeni bədii

keyfiyyətlər, təkrarsız milli obrazlar və xarakterlərlə zənginləşdirən İsmayıl Şıxlı, tədqiqatçılara görə də, "sənətkarlıqla yazılmış gözəl və dolğun romanlar müəllifi olduğu kimi, kiçik bədii formanın da mahir ustası sayılır" (Y.İsmayılov).

Yaratdığı xarakter qəhrəmanlarla vəhdətləşən, obrazlarında əriyərək heykəlləşən ölməz sənətkarın ümumi yaradıcılığında müasirlik ruhu, təbii süjeti, sadə kompozisiyası, rəvan dili, aydın və şirin təhkiyəsi ilə seçilən hekayələr həmişə rəğbətlə qarşılanıb. Onların içərisində isə mərdlik, kişilik, haqq-salam təəssübü, düşmənçilikdə ağayanaqlıq, elin-obanın namusunu uca tutmaq, mərdlik-mərdanəlik qanunları ilə yaşamaq kimi keyfiyyətlərlə süslənmiş hekayələr ədəbiyyatımızda özünəməxsus yeri ilə seçilir.

Ədibin bütün bu xüsusiyyətləri özündə əks etdirən, obrazları, hadisələri milli-mənəvi- psixoloji aspektdə canlandıran bitkin hekayələrindən biri "Namus qaçağı"dır. İ. Şıxlı qələminin seyrini, təbii möcüzəsini əks etdirən "Namus qaçağı" müasir Azərbaycan ədəbiyyatının hekayəçilik tarixində milli özünüdərk yönümlü ən güclü hekayələr-dəndir.

Hekayə kəndin epik təsviri ilə başlayır. Qısa bir təqdimatda ilmə-ilmə, naxış-naxış toxunub, bir rəssam fırçası ilə rənglənən kənd tablosu gözümüz önündə canlanır. Sanki qar altında qalmış yastı-yapalaq evləri görür, yol-izi tutan bəyaz qarın soyuğunu duyur, havada laylanaraq şəffaf maviyə çalan tüstünü seyr edirik. Kəndin dolğun təsəvvür verən epik təsvirindən sonra təhkiyə xüsusi ustalıqla toy mağarına keçirilir.

Süpürülüb, ot döşənib, üstünə kilim sərilmiş samanlıq – mağar, buradakı otuzluq lampadan tutmuş, zurnaçılara qədər hər şey halal bir toydan xəbər verir. Yazıçı burada etnoqrafik planı önə çəkir: qız-gəlinlər boğcadakı paltarlarını çıxarıb ora-burasını sıgallayır, donlarının, qoftalarının qırıqlarını açır, bəzənib-düzənir, qaşlarına-gözlərinə sığal verib tellərini bururlar. Oxucu bu zaman bir kəndin simasında bir bölgənin, bir regionun toy adətləri ilə üz-üzə qalır. Məlum olur ki, səhərəcən toyda qoşa oynamaq, fişəng atıb, lopa işığında gəlin gətirmək bu yerlərin qədim adətlərindəndir.

Folklor poetikasından bəllidir ki, iki cavanın bir ailədə birləşmə aktı olan toy birdən-birə baş vermir. Bunun üçün müəyyən başlanğıc mərhələləri vardır. Qəhrəmanı İlyası bu mərhələlərdən birər-birər keçirən yazıçı, həm də həmin mərhələlərin spesifik xüsusiyyətlərini xalqın dünya-görüşü, məişət tarixi, milli adət-ənənələri, həmçinin etik-etnoqrafik baxımdan hərtərəfli işləmişdir.

Yazıçı, bəyin – İlyasın barəsində bir söz deməzdən əvvəl onun psixoloji durumunu nəzərə çatdırır: "O sevinirdi". Və dərhal da sulamağa apardığı atın da altında oyur-oyur oynadığını, sahibinin yüyənini çəkməsinə baxmayaraq, yelini saxlamayıb özünü buzlu suya salmasını təsvir edən yazıçı psixoloji paralelizm yaratmaqla yanaşı, qədim Oğuz tayfalarından gələn "At igitin qardaşıdır", "At işlər, ər öyünər", "At qanaddır" fikirlərini qabardır. İlyasın atının adam kimi dil bilməsi Cahandar ağanın Qəmərinə xatırladır. Düşməni uzaqdan tanıyan Qəmərim kimi, bu at da təhlükəni

hiss edir. İlyasın koxaların Rəşidi ilə üzbəüz qaldığı epizoddan bu anlama, həmin dramatik vəziyyətə xüsusi hal verir:

"... – Deyəsən, toy eləyirsən?

– Bəli.

– Mənim qabağıma keçirsən?

İlyas diksindi. Elə bil güllə kimi açılan bu sərt sözdən at da diksindi. Başını qaldırıb fınxırdı. Onun burnundan fışqıran nəfəs zolaqlanıb havanı yarıdı..."

Dilsiz-ağızsız bir heyvanın bu qədər duyumu, qarşısındakının pis niyyətliliyini hiss etməsi oxucunu təsirləndirməyə bilmir.

Hekayədəki əsas hadisələr İlyasın ətrafında cərəyan edir. O, bir yay axşamı bulaq üstə görüb, ürəyi tutduğu Zöhrə ilə ömür həmdəmi olmaq istəyir. Lakin toy günü "bişirili aşına soyuq su qatmaq" istəyənlər tapılır.

Hər şey də burdan başlayır.

Toy günü "nişanlının öz nişanlısının əlindən alınması" faktı dünya folklorunda rast gəlinən süjetlərdəndir. Belə bir problemin "Namus qaçağı" hekayəsində milli xüsusiyyətlərin əhatəsində, dramatik inkişaf və uğurlu sonluqla işlənməsi oxucunu əsərin psixoloji ovqatı ilə yaşamağa məcbur edir. Mentalitədən köklənən: "Rəşidin arvadı vardı. O, belə bir fikrə düşsə, qan su yerinə axardı. Namusu itə veriblər, it də yeməyib" – təfəkkürünə işıq salan yazıçı, əxlaqi-mənəvi naqisliyə qarşı çıxır, mənəviyyatsızlığı pisləyir.

"Namus qaçağı" hekayəsində milli xarakter, milli özünüifadə baxımından diqqəti cəlb edən kamil bədii obraz Qaçaq Süleymandır. Hekayənin əsas qəhrəmanı Qaçaq Süleyman fiziki güc ilə yanaşı, milli əxlaq tərzinə sadıq, mənəvi zənginliyə malik obrazlardandır. O, mərdlik-mərdənəlik qanunları ilə yaşamağı "it kimi sürünmək"dən üstün tutur.

Görkəmli ədəbiyyatşünas X.Əlimirzəyev yazırdı: "Bədii əsərə yaşamaq hüququnu böyük problemlər deyil, daha çox yüksək sənətkarlıq nümunəsi olan insan obrazları, xarakterləri verir".

Bütövlüyü, kamilliyi ilə Cahandar ağa, Qaçaq Kərəm, Niftalı koxa xarakterlər silsiləsində özünə-məxsus yer tutan Qaçaq Süleyman, həqiqətən də, yazıçının bu hekayəsinin ölümsüzlüyünü təmin etmişdir.

Ümumiyyətlə, İsmayıl Şıxlı sovet ideologiya maşını sındıran, ədəbi ab-havanı dəyişməyə, dövrün məhdud siyasi ölçü və qəlibini təzələməyə ilk cəhd edən yazarlardandır. Sovet xarakteri

əvəzinə milli xarakter, sovet əxlaq tərzini əvəzinə milli əxlaq tərzini ədəbiyyata gətirən ədibin "Namus qaçağı"nda da bu problemdən yan keçməməsi onun, Y.İsmayilovun sözləri ilə desək, "tarixə birləşməlik və məhdudluqdan uzaq olan ayıq və sağlam baxışını əks etdirirdi". Hekayədə "ideal sovetlər" – el namusunu, qeyrətini itirən Molla Sadığın, Kəlbə Kəhərin mənəvi varisi olan, nümayəndələri Keçəl Xondulun simasında ifşa edilir, naqislik, mənəvi çürüklük qamçılanır.

Qaçaq Süleyman üçün el namusu əsas kreodur. Elə buna görədir ki, rahat qulluğu, yeni dövlət quruculuğunda xüsusi vəzifəsi olsa da, Xondulun etdiyi rəzilliyə – Əbdürrəhman bəyin abırlı, həyalı qızına göz yetirməyinə görə bağışlamır. Heç fikirləşmədən "naqanı çıxartmağı ilə tətiyi çəkməyi bir oldu. Şaqqıltı qopdu. Dalbadal, altı dəfə..."

Hadisələrin sonrakı inkişafı prosesində Qaçaq Süleymanın güclü insan xarakteri üzə çıxır. "Toy gecəsi qızı onun əlindən alacam, sonra istəsə, özünə qaytararam" deyən, daha çox ona arxalanıb, belə ədəb-ərkandan kənar fikrə düşən koxalılardan Rəşidini müdrik babalardan qalma bir təmkinlə qarşılayan Namus qaçağı Nemezidaya çevrilir.

Namus qaçağının Ədalət divanı qurulur. Mənəvi zənginliklə mənəvi müflislik üz-üzə dayanır. Bu divanın çıxardığı hökm, verdiyi qərar qətidir.

"... – Çimməklə aran necədir?

– Bu soyuqda?

– Bəli. Deyirlər, soyuq su adamın belini bərkidir".

Bu zaman "Camaat, – dedi, – yadınızda saxlayın ki, məni çöllərə salan elin namusudur" – sözləri bir daha göy kimi guruldayır, şimşək kimi çaxır. Namusdan kükrəyib-daşan bu od, ildırım günahkarı, xəyanətkarı cəzalandırmadan ötmür. Ədalət divanı növbəti dəfə öz missiyasını yerinə yetirir.

Qaçaq Süleyman təmsil etdiyi xalqın ləyaqətli övlədidir. Ədalət, vicdan, fədakarlıq, mənəvi cəngavərlik onu səciyyələndirən əsas xüsusiyyətlərdir. Buna görə də dara düşəndə, divan-dərəyə əli çatmayanda xalq, camaat onun üstünə gedir. Ədalət divanının köməyinə arxalanır, haqqın qələbəsinə inanır.

Heç bir tərəddüdsüz və mübahisəsiz onu da demək olar ki, "Namus qaçağı", olmuş faktların, hadisələrin ən tipik olanlarının zaman çərçivəsində yazıçı ideyasına bürünmüş bir görünüşü olaraq,

həm də portret hekayəsidir. Burada nəinki ayrı-ayrı obrazların zahiri və psixoloji portretləri, eləcə də dövrün, mühitin, hadisələrin konkret portretləşməsi diqqət çəkir.

Folklorda, klassik və müasir yazarların yaradıcılığında zaman-zaman inkişaf edən portret yaradıcılığı İ.Şıxlı yaradıcılığında bənzərsizliyi ilə seçilir. Onun portretlərində güclü psixologizm, davranış, xüsusilə, geyim, sifət cizgiləri, məişət detalları daha qabarıq nəzərə çarpır. "Namus qaçağı"nda hələ hekayənin adında bir portretləşmə yaradan görkəmli yazıçı, burada istər qadın zərifliyinin mücəssməsi olan Zöhrəni təsvir edəndə, "istər kişinin birinci sifətini namus" sayan hərəkətləri ilə əzəmətləşən Qaçaq Süleymanı təqdim edəndə, istərsə də düşmənləri belə üzbəüz gətirəndə onların bədii portretini bir rəssam həssaslığıyla bütün ştrixləri ilə rəsm etməyi unutmur.

İ.Şıxlı verdiyi müsahibələrin birində qeyd etmişdi ki, "Mənim rəqibim", "Qızıl ilan", "Görüş", "Namus qaçağı", "Təyyarə gecikir" kimi hekayələr öz həyatı ilə bağlıdır.

Yazıcının yaradıcılığında adı çəkilən hekayələrin sənətkarlıq xüsusiyyətlərinə baxsaq, onların aktuallığı, həyatla səsleşmə, hadisələrin real təsviri baxımından seçildikləri aydın görünür. Bu ondan irəli gəlir ki, yazıçı özünü ifadə edəndə, özünü işləyəndə qüdrətli olur, təkrarolunmazlığı ilə ölçü və mizanı təzələyirdi.

Vaxtilə M.Qorki yazırdı: "Xalqı xalqa hər şeydən asan və hər şeydən yaxşı ədəbiyyat tanıdır".

Böyük fəxr və qürurla deyə bilərik ki, İsmayıl Şıxlı təkcə yenilməz, sarsılmaz xarakterli qəhrəmanlar yaradan, ibrətamiz əfsanə və rəvayətləri ilə folklorlaşan sadəcə yazıçı deyil, milli dünya görüşü, milli adət-ənənələri, milli ruh və psixologiyası, milli xarakterləri, məişət tarixi, milli mental qanunları və s. ilə xalqı xalqa tanıdan qüdrətli sənətkarlardandır.

Günay SƏMA ŞİRVAN

AYSEL SƏFƏRLİ

ÖLÜM, QUCAQLA MƏNİ

Var qismətdən gileyim,
Qınan, acı taleyim.
Gəl, ey ölüm mələyi,
Bir az da ağla məni.

Qəmlə oynatdın məni,
Üzüm bərkdir deyəmi?
Sən yazdın hekayəmi,
Həyat, varaqla məni.

Ruhumun taladığı
Ömürlə qopar bağım.
Sinəmdə qaladığın
Od ilə dağla məni.

Həsərət qəlbimdən itmir,
Əlim sevdama yetmir.
Tükəndim, ömür bitmir,
Ölüm, qucaqla məni.

PAYIZ FƏSLİYƏM

Durdum arzularımla üz-üzə.
Öpdü yanağımı
Göz yaşlarım...
Bu yaşam savaşında
Ömrüm hey yenilmiş,
Bitkin,
Ruhum hey yaralı...
Həsərinə sancılmış
Baxışlarım...
Tutdum
Ümidlərimin
Bumbuz əllərindən,
Küsdü dodaqlarımda təbəssüm,
Ömür yarpaqlarım saralıb...
Söylə,
Nə deyim
Bu qisməti yazana?
Sevdiyim,
Sənə olan

İlahi sevgimin
Gözlərindən öpüb
Gedirəm xəzana,
Artıq payız fəsliyəm...

YOLLA MƏNƏ

Həsərin gözlərinin
Çək rəsmi, yolla mənə.
Dərdimin dodaqları
Yenə büzülüb, yenə.

Tumar çək taleyimə,
Hər ölümün saçını.
Çərçivəyə salıb qoy
Başım üstə acını.

Ürək yox, saf eşqimdir
Köksüm üstə asdığım.
Kirpiyimlə hicrimin
Rəsmi cızır yastığım.

Xatirən baş ucumda,
Yuxu mənçin darıxmır.
Sağ olsun çarəsizlik,
Məni yalnız buraxmır.

Sənsizlik şərab kimi,
Qaldıqca hey tündləşir.
Qarşımda kətil qoyub,
Ölüm mənə dərdləşir.

Qalxıb yıxılan ruhum
Tozun çırpın üstün.
Asdım intihar edən
Gözlərimdən büstümü.

Dərdimin əllərini
Poz çəkdiyin rəsmdən.
Həzin bir bəstə yarat
Sənsizliyin səmindən.

QADIN

Otaqda yığılan köynəklər kimi,
Ütüləyib geyər ümidlərini.
İtirər yataqda bəzən yerini,
Gecə kürəyindən ağrıyar Qadın.
Qurban verər dərdli doğrularını,
Dəyişməz yarasın sarğılarını.
Alar sevdiyi ağrıların,
Gizlicə gözündən oğrayar Qadın.

Yuxusun analıq hissiylə bölər,
İllər saçlarının qarasın silər.
Ən son əl uzadar süfrəyə belə,
Övladı doyardsa, bil, doyar Qadın.

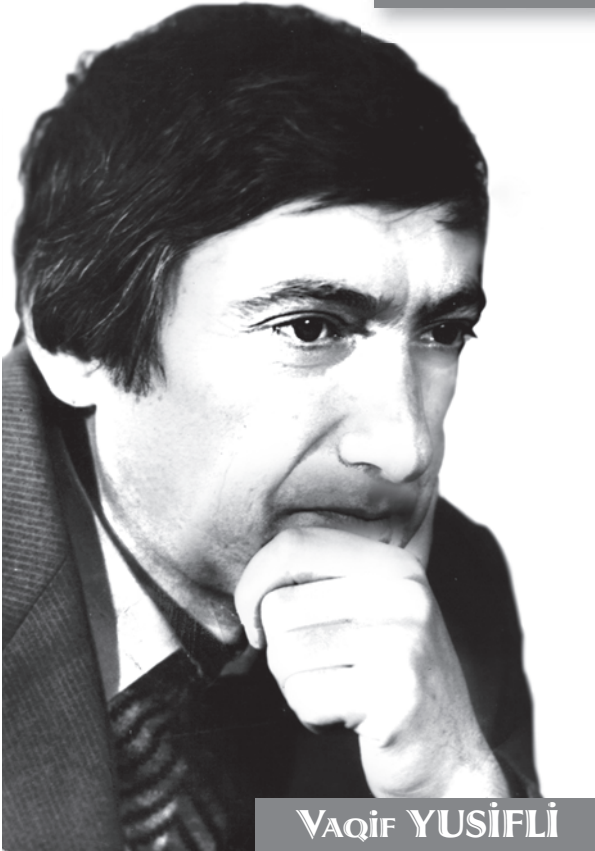
Tapdansa hüququ, əyər içini,
Olmaz istəyinin azad seçimi.
Körpə arzuları bir alma kimi,
Bölüb dilimləyər, hey soyar Qadın.

Qovurub içini yeyər dərdləri,
Solar yaddaşında keçmişin yeri.
Üzündən, gözündən yağın kədəri
Mətbəxdə soğantək doğrayar Qadın.

Ruhdakı təkliyin toplanmaz cəmi,
Olmaz həsrətinin içilməz dəmi.
Qaynayıb dağılan duyğular kimi,
Çaydanın gözündən ağlayar Qadın...

YOXLUĞUMDA

Yoxluğumda
Bir "VAGZALI" çaldırır
Nikah qıy həsrətimə...
Verəsən soyadını
Qəmli ayrılığımıza..
Mənsizlik
Barmağında sıxılarda
Dəyişsən üzükləri Təsəlliylə...
Endirəsən kirpiyini
Yoxluğumun surətinə...
Hər gecə
Bir qədəh göz yaşı
Qaldırasan
Qismətin sağlığına,
Xatirələrin əliylə...
Ölçüsü dar gələndə
Sevginin ağ donuna,
Buludları geydirərsən
Üstümə.
Bir buket dərd dərəsən
Bir məzarlıq büstümə...
Bu eşqin qəm havasında
Rəqs edəsən qol açıb...
Səpəsən külləri
Bu sevginin başına.
Dəyəsən toy günüdür,
Düşüb qəm yağışına,
Sevdiyim dərdlə qaçıb...

VƏQİF YUSİFLİ

POEZİYAMIZIN SEVGİ QANADLARI

1. Şeirimizin Məhsəti yolu

Minillik Azərbaycan poeziyasında lap başlanğıcdan bir Məhsəti yolu var. O yol min ildir ki, şeirimizin zərifliyini, saflığını, ana dilimizin gözəlliyini qoruyur, qadın qəlbinin sevincini, kədərini, harayını, heyrətini, həyata, gözəlliyə, dünyaya baxışını elan edir. Şərq ölkələrinin, bəlkə də, dünya xalqlarının heç birində Azərbaycanda olduğu qədər şair qadın tapa bilməzsiz. Bunun səbəbini axtaraqmı? Yalnız onu deyə bilərik ki, Azərbaycan torpağının hər qarışı gül-çiçək bitirdiyi kimi, onun zəngin mədəni dünyası da şeir-sənət aşığı olan zəriflər yetirib. Mərhum yazıçı, professor, neçə tarixi romanın müəllifi Əzizə Cəfərzadə vaxtilə «Azərbaycanın aşiq və şair qadınları» adlı bir kitab tərtib etmişdi. O kitabda XII əsrdən təxminən XX əsrə qədər yazıb-yaradan qadın şairlərimizin yaradıcılığından seçmə nümunələr təqdim edilmişdi. İndinin özündə də bu kitabın dəyəri, necə

deyərlər, heç nə ilə ölçülə bilməz. Azərbaycan qadınının bədii sözlə, şeirlə ifadə olunan mədəni tarixidir buradakı şeirlər. Həmin kitabın ikinci nəşrinə ön söz yazan Nigar xanım Rəfibəyli, görür, nə yazırdı: «Bu kitabı varaqdadıqca düşünürdüm: şairlərimizin çoxunun ömrü-günü əndərunda keçib, həyatlarını qara çadra altında yaşayıblar. Bəs onda nə qəribə bir möcüzədir? Bütün dünyadan təcrid olunmuş, sal daşlarla, kor, pəncərəsiz divarlarla ayrılmış əndərunda Azərbaycan qadınları bayırdakı geniş dünyanın bütün duyğularını, sevinc və kədərini keçirə biliblər, çadranın zülmət qara pərdəsi altından yer üzünün bütün rənglərini, çalarlarını görə biliblər, seçə biliblər... İnsanın böyüklüyü, barışmazlığı və qüdrəti ondadır ki, o həmişə öz mənliliyi, qüruru, fərdiyyəti uğrunda üsyana qalxıb. Bu insanlıq üsyanında qadınlığın da öz payı var». Bəli, şair qadınlarımız qara çadra altında da, zülm, işgəncə şəraitində də susmayıblar. Onların gözləri qan-yaşla dolsa da, gülən gözləri də olub. İlk üsyankar qadın şairə Məhsəti Gəncəvi olub:

Ey ürək, ömrümü vermişən bada,
Gülüb yetməmişən kama, murada,
Kimsə yetişmədi dadıma, heyhat,
Mən sənə əlindən gəldim fəryada.

Xidmətdən qovulmuş bir kəsdir ürək,
Adın-sanın yoxsa, həyatdan əl çək,
Bu dünya elə bir karvansaradır,
Ki, qara pula da dəyməzmiş, gerçək.

Yarın damarını çərtəndə, aman,
Diqqət et, incitmə, sən, ey qanalan!
Qoluna vurduğun hər bir nəştərin
Ucu ürəyimə sancılır, inan!

Ömrün vəfasızlığından, həyatın qəhrindən şikayət edən Məhsəti, həm də eşqdən, bu eşqin onun dünyasında sarsılmaz, əbədi qüdrətindən söz açır. Bir tərəfdən dövrədən, gerçək həyatdan, qadın hüquqsuzluğundan söz açır, bir tərəfdən də bütün bunları ona unutduran eşqdən, məhəbbətin ülviliyini təsdiq edir və bu tendensiya sonrakı qadın şairlərimizin də şeirlərində səslənir. Rəziyə Gəncəvinin də, Gülşadın da, Sahib Sultan Dünbülünün də, Fatma xanım Aninin də, Gülgəzin də... «Əfsus ki, yarım gecə gəldi, gecə getdi, Heç bilmədim, ömrüm necə gəldi, necə getdi» deyən Ağabəyim Ağabacının da.

Məhsəti Gəncəvidən sonra Azərbaycan poeziyasında ikinci bir poetik ulduz parlayır – Xurşidbanu Natəvan öz şeirləri ilə ədəbiyyat tariximizdə yeni bir səhifə açır. Doğrudur, bu səhifə qəmlidir, həm sevgi əzablarından, həm oğlunun vaxtsız ölümündən, həm də yaşadığı mühitin nadan övladlarından çəkdiyi haqsızlıqlardan yığılıb. Təbii ki, Natəvan çox mədəni bir qadın idi, Azərbaycanın mədəni və maarifpərvər bir qızı idi, yoxsullara təmənnasız yardım edirdi, xeyriyyəçiliyi göz qabağında idi. Qarabağda ədəbi məclislərin yaranması onun adı ilə bağlı idi. Bu məclislər neçə şairin parlaması üçün əsl məktəbə çevrildi. Amma söhbət onun şeirlərindən gedirsə, Natəvan Azərbaycan poeziyasına əsl qadın ruhunu, qadın qəlbinin gözəlliyini gətirdi. XIX əsrdə dahi Füzuli poeziyasının Eşq, Qəm, Dünyaya, Kainata məhz Eşqin pəncərəsindən boylanmaq heyranətini yaşadan şairlərdən biri də Natəvan idi:

Eşq sultanı mənim qətlimə fərman gətirib,
Etmədim tərki-vəfa, taəti-fərman etdim.
Ya təbib, adını tərki eylə, təbabət etmə,
Ya mənim dərdim tap, gör niyə tüğyan etdim?
Yoxdu bir kimsə mənim dərdimi bilsin, ya Rəbb,
Ki, mən öz qanım ilə dərdimə dərman etdim.

Əlbəttə, Natəvan tək deyildi. XIX əsr ədəbiyyat tariximizdə Heyran xanım, Aşıq Pəri, Tahirə Qürrətüleyin, Qonçabəyim, Fatma xanım Kəminə, Rəncur Şahnigar xanım, Aşıq Bəsti kimi istedadlı şairlər də yetişdi. Çox təəssüf ki, bu şairlərin yaradıcılığı barədə tədqiqatçılarımız susurlar. «Azərbaycanın aşığı və şair qadınları» kitabı, hər halda, tədqiqatçılar üçün bir üz tutmalı mənbə ola bilər.

2. Çadrasını atmış qadın heykəli qarşısında düşüncələr

XX əsr gəldi və şeirimizdə Məhsəti, Natəvan, Heyran xanım, Fatma xanım Kəminə yolu unudulmağa başladı. Şura inqilabı-yeni quruluş özünə yeni ab-hava gətirdi. İctimai həyatda, iqtisadiyyatda, bütün sahələrdə olduğu kimi, mədəniyyətdə, ədəbiyyatda da köklü dəyişmələr baş verdi. Otuzuncu illərin əvvəllərində Azərbaycan sovet ədəbiyyatının yaradıcıları sırasına iki gənc şair də qoşuldu – Mirvarid Dilbazi və Nigar Rəfibəyli. Çox maraqlıdır ki, onların hər ikisi bəy-xan

sülaləsindən çıxmışdılar, amma yeni həyat, yeni quruluş istər-istəməz onları Azərbaycan şairlərinin tərənnüm etdiyi DÖVRAN, azad, amma heç də müstəqil olmayan Azərbaycanın gözəl günlərinin şairləri sırasına qatdı. Amma bəzi müddəilərin israr etdiklərinə qətiyyətlə əhəmiyyət vermədən deyə bilərik ki, istər Mirvarid xanım, istərsə də Nigar xanım Azərbaycan qadınının könül duyğularını, yeni cəmiyyətdə, qadına sözün həqiqi mənasında imtiyazlar verən bir cəmiyyətdə öz duyğu və düşüncələrini ifadə edirdilər. Moskvaya, «azad sosializm cəmiyyətinə» şeir qoşmaq... bu, onları könül duyğularından qətiyyətlə məhrum etmədi. Mirvarid xanım bütün şeirlərində Azərbaycanı, onun igid oğul və qızlarını, dilini, mədəniyyətini, tarixinin ən işıqlı səhifələrini vəsf etdi, Əlcəzairin qəhrəman qızı Cəmilədən poema yazdı. Nigar xanım isə poeziyamızda güllərin, çiçəklərin, Vətən torpağının, küləkli Bakının, həsrətin, ayrılığın ən gözəl şeirlərini qələmə aldı.

Ömrümün bəzəyi oldu həmişə
Gah dağ çiçəkləri, gah aran gülü.
Ağladım, üşüsə nazlı bənövşə,
Ağladım, görəndə nigaran gülü.

Nigar xanımın bir şair kimi xoşbəxtliyi onda idi ki, o, öz poeziyasının saflığını qoruya bildi. O, çox zaman dünyanı şeirimizdə həmişə dar, məhdud çərçivədə anlaşılan kiçik mətbəxdən seyr elədi:

Ürək geniş olarsa,
dərin olarsa,
nə arzular ölər,
nə fikir sönər.
Könüldə bir işıq,
bir atəş varsa,
Balaca bir mətbəxdən də
böyük bir dünya
görünər.

Bu iki şairin yaradıcılığı olmadan XX əsr Azərbaycan poeziyasını təsəvvür etmək çətindir.

Qırxıncı illərin sonlarında Mədinə Gülgün də Mirvarid xanımın, Nigar xanımın təmsil etdiyi zəriflərin sırasına qoşuldu. O, şeirimizdə Təbriz, Cənub həsrətini alovlandırdı. Süleyman Rüstəmdən sonra bu dərdi poeziyanın dərdinə çevirdi. Onun şeirlərinin adlarla təmsil olunan sıralarına

nəzər yetirsək, həsrət, ayrılıq və qürbət sözləriylə yanaşı, Təbriz, Savalan, Səhənd, Ərk qalası kimi doğma məkan adlarına da rast gəlirik. Amma bu sırada Təbriz birincidir. Mədinə xanım elə bir vaxtda dünyadan köçdü ki, Təbrizə gedə bilmədi, Təbriz həsrətini də özüylə apardı:

Sözlə doludur sinəm,
Şam deyiləm, mən sönəm,
Bir dərddi quşa dönəm
Təbrizi görməyincə.

Ölmərəm, ölmərəm mən,
Təbrizi görməyincə.

Bu dünyadan necə köçə bilərəm,
Vətən tozu saçlarıma dəyməmiş

Hökumə Billurini də daxil etməklə yetmişinci illərin ortalarına qədər Azərbaycan poeziyasının qadın bölgəsini, əsasən, bu şairlər təmsil edirdi. Amma yetmişinci illərdən başlayaraq müasir poeziyamızda qadın yazarların sayı da, bu sayla həmahəng olan sanbalı da artmağa başladı.

3. Şeirimizin qadın öncülləri

Şeirimiz qadın şairlərin çox rəngarəng bir bölümüylə daha da zənginləşdi. Bu rəngarəngliyi təkcə onların sayının artmağıyla deyil, həm də Azərbaycan qadınının yeni bir təşəkkül mərhələsinə daxil olmasıyla da izah etmək olar. Yetmişsəksəninci illərin qadın şairləri üçün heç bir mövzu, janr, üslub məhdudiyyəti yox idi. Onlar fərdi, subyektiv duyğularını da şeirdə ifadə edirdilər, heç şübhəsiz, sevgi xətti birinci sıradaydı, Vətən məhəbbəti, Azərbaycan təbiətinin gözəllikləri, dünyada baş verən ictimai-siyasi hadisələr, mənfiliklərə, həyatda baş verən neqativ hadisələrə münasibət və Azərbaycan qadınının mənəvi durumu onların şeirlərinin əsas mövzusu idi. Yetmişinci illərin ortalarından bizi 40-45 illik bir zaman məsafəsi ayırır. «Azərbaycan yazıçılarının sorğu kitabı»na diqqət yetirdikdə 400-dən artıq qadın şair və nasirin adını görürük. Hələ Yazıçılar Birliyinin üzvü olmayan, amma şeirləri ilə mətbuatda çıxış edən şairələri də buraya əlavə etsək, deyə bilərik ki, şeirimizdə əməli-başlı bir qadın «hakimiyyəti» yaranmaqdadır.

Əgər belə bir sual verilsə ki, qadın şairlərimiz poeziyamızda hansı önəmli xüsusiyyətləri ilə

seçilirlər, o zaman çox düşünüb-daşınmadan deyərik ki, burada kişi-qadın fərqi aradan qalxmış olur, ən gözəl şeirlərin kişi müəllifləri də var, qadın müəllifləri də. Təfəsilatla varmadan bəzi misallara keçirəm. Məsələn, Firuzə Məmmədlini Azərbaycan oxucularına və ədəbi ictimaiyyətə tanıtmğa ehtiyac yoxdu. Xalq yazıçısı Anar yazır: «Firuzə Məmmədli Azərbaycan poeziyasının zəngin ədəbi ənənələrini davam və inkişaf etdirən şairlərimizdən biridir. Onun şeirləri də özünə bənzəyir: bir az kövrəkdi, bir az həzindi, yeri gələndə bir az da sərttdi. Sözə həssaslıqla və məsuliyyətlə yanaşması, dilinin sadəliyi, gündəlik həyatın ən adi və ən müxtəlif faktlarında, hətta dərddə, ölümdə şeiriyyət tapmaq cəhdi də Firuzə Məmmədli imzasını imzalar içində fərqləndirir. Ən azı bütün bunlara görə onun mənəvi haqqı var ki, desin: mən şairəm».

Hər bir şairin, o cümlədən Firuzə xanımın da müraciət etdiyi ənənəvi, yəni əsrlərdən bəri işlənən mövzular var. Amma ənənəyə yaradıcı şəkildə yanaşanda «köhnə havalarda» təzəlik yaratmaq olur.

Elə ilk şeirlərindən bədii təsvir vasitələri, təşbeh və metaforalar onun şeirlərinə axıb gəldi, özü də bu təşbeh və metaforalar təzə idi, hansı şairinsə şeirlərində işlənməmişdi.

Firuzə Məmmədlinin lirikasında şairin fərdi duyğuları, illər boyu onu düşündürən, narahat edən həyatı problemlər, qayğılar, zamanla, dünyada baş verən ictimai-siyasi hadisələrlə bağlı düşüncələr öz əksini tapır. Amma nədən yazırsayazsın, onun lirik «mən»i həmişə ön planda olur. Dünya da, zaman da, cəmiyyətdə baş verən hadisə və olaylar da, insanlar da, onların müxtəlif xasiyyət və xarakteri də onun ürəyindən gələn və poetik sözə, şeirə və şeirdən daha uca poeziyaya çevrilir. Hələ təbiəti demirəm. Sanki Firuzə xanımın içindəki baharla, payızla təbiətdəki bahar və qış birləşir, biri o birini təsdiq edir. Hələ sevgi şeirlərini demirəm. İllər keçir, aylar ötür, amma içində yaşatdığı o sevgi hisləri heç bir vaxt sönür, solmur, çünki təmiz, saf hislərdir.

“Böyük poeziyaya böyük kədər, dünyəvi kədər, bəşəriyyətin taleyi haqqında narahatlıqdan doğan kədər lazımdır (Aydın Məmmədov)” – bu fikri heç bir tərəddüd eləmədən Firuzə Məmmədlinin poeziyasına şamil eləmək olar. Onun müxtəlif mövzulara həsr olunmuş şeirlərində, doğrudan da, kədərə, qəmə ürcəh olursan, amma bu kədərli duyğular səni ağlatmır, sızıldat-

mır, bu hislər bir fərdin bu qarışıq, xaosik zamana qarşı etirazları kimi səslənir.

«Vaxtın kələyində çasıb qalmışıq» – bu, çağ-daş bir şairin səmimi etirafıdır. Bu günün şairi bu günün həqiqətlərini yazmalıdı, içindən keçən fərdi, subyektiv duyğulardan tutmuş, yaşadığı məmləkətin ağrı-acılarına qədər hər şeyi... Firuzə xanımın bir yazıcının ermənipərəst düşüncə-sini əks etdirən fikirlərinə qarşı etirazında sərt və haqlı ittihamlar səslənir:

Əsir Qarabağı unuttuq yoxsa? –
O yollarda qalan gözdən eyibdi.
Dərisi soyulan, döşü kəsilən
Qarıdan, qocadan, qızdan eyibdi.
Gəlir, Xocalının ayağı yalın,
Qar üzü göynədir yer damarını.
Qızların soyulmuş abır-həyası
Qanına bələnmiş yol kənarıdır.

Firuzə xanımın sevgi şeirləri də az deyil. Vaxtilə onun şeirləri haqqında yazdığım bir məqalədə «Sevgi» adlı bir şeirindən söz açmış və həmin şeiri son əlli ildə yazılan ən gözəl sevgi şeirlərindən biri kimi qeyd etmişdim. Yenə də o fikirdəyəm:

Gəl ömrümə, gözəl sevgi.
Gəl ki, yanıb külün olum.
Gözəlliyin mənə gəlsin,
Gəl, gözəl sevgilin olum.

Dünyaya yürüşüm sevgi,
Ömürlə görüşüm sevgi.
Ayağına düşüm, sevgi,
Ürəklərə yolun olum.

Minlərdən birinəm sənin,
Ömürlük sirrinəm sənin.
Ən gözəl dirinəm sənin,
Ən gözəl də ölün olum.

Yaşanılan sevgi hisləri bu şeirlərin cövhəridir. Sevgi şeirlərinə xas olan ayrılıq, həsrət, ümid... bu şeirlərdə də öz əksini tapır. Amma yavan-yalxı sözlər, ifadələr, misralarla deyil, insan qəlbinin dərinliklərindən qopan və poetik mənalarla yüklənən sözlərlə, ifadələrlə, deyimlərlə, diri, dopdolu misralarla. Həmin o «Sevgi» şeirinin davamı kimi bir «Sevgim» şeiri də var və bu şeir bir daha təsdiq edir ki, sevgi insan həyatının ən gözəl anıdır. Sevgisiz yaşamaq-ölüm, sevgiyə ya-

samaq-həyatdır. Və sevgi həm də bir nəfərin eşqiylə alışıb-yanmaq deyil, həm də «Öpürəm bu gün üçün canımı sağ eləyən Bu torpağı, bu daşı, suyu, səmanı, sevgim».

Firuzə Məmmədli müasir şairdir. Həyatda da müasirdir, poeziyada da. Poeziyada müasirlik ənənəyə qətiyyənlə arxa çevirmədən yenilik, novatorluq axtarışlarına qoşulmaqdır. Müasir şeirdə ən başlıca məziyyətlə sözün yeni mənə çalarlarını, poetik ifadə imkanlarını aşkarlamaq, bunları şeirə gətirməkdir.

İnsanın səsi, təbii ki, onun özüylə birgə doğulur, ilk çığırtıdan başlamış, «Ana» kəlməsini söyləyəndən qədər. Dünyaya, dünyanın gözəlliklərinə sevincini, heyranlığını bildirəndən qədər. Kədərini, ağrı-acısını ürəyindən dilinə gətirəndən qədər. Əgər şairdirsə, SƏSi SÖZə çevirəndən qədər. SƏS – insan ömrünün ifadə tərzidir. İndi aramızda fiziki yoxluğu hiss edilən, amma həzin bir xəyal kimi yaddaşımda yaşayan Nurəngiz Gün də həyatda, poeziyada SƏSiylə tanınırdı, sevilirdi.

Ədəbi aləmdə Nurəngiz Gün imzası ilə oxucuların görüşünə gələnə qədər (1981) o elə SƏSi ilə tanınmışdı – Azərbaycan televiziyasında yetmişinci-səksəninci illərin tamaşaçıları o SƏSin cazibəsini, seyrini hələ də unutmamışlar. Narın, zərif, mətnin içindən çiçəkləyən Səs.

Qırx yaşında ədəbiyyata gəldi. Nəydi onu ilk baxışda sevinc, səadət, şöhrət vəd edən, amma yuxularını əlindən alan, ağrıları sevincindən çox-çox olan bir aləmə çəkən? Ötəri, keçici bir həvəs idi mi? Yox, cavan deyildi axı... Ürəyinin, Ruhunun tələbiydi. Sözlər içində qaynayırdı, daşırdı. Çox-çox sonralar mən onun «Qəfəs bülbülü» şeirini oxuyanda anladım ki:

Ruhum olmasaydı,
ala bilərdimmi
bu qəfəs bülbülünü?
Ruhum çatdı
Bu bircəlik qəfəs azadlığına.
...Açıb buraxacam, azad edəcəyəm
dünyadakı
bütün haqsız qəfəs quşlarını. Sən uç!
Uç, bülbül!
Halal xoşun olsun sənin
intizarı saralmış, qocalmış azadlığın.

Şairlər haqqında tez-tez «bənzərsiz» kəlməsi-ni işlədirlər və çox zaman bu kəlmə öz izahını, şərhini tapa bilmir. «Bənzərsizlər» bənzərsiz olmur.

Nurəngiz Gün heç kimə bənzəməyən şair idi. Əvvəla, öz stilistikası vardı, yəni onu digər qadın yazarlardan fərqləndirən fərdi üslubu, deyim tərz-i elə ilk misralarından diqqəti cəlb edirdi:

Əllərimin içinə ağlama,
ağlama, qızcığaz,
ağlama, canım, həyanım!
Bilirəm, yox məndən qeyri kimsəyə gümanın.
Sənə verəcəyim –
Hələlik bunlardır:
Çörək, su, yataq.
Qıvrım telli qızcığaz!
Əllərimin içindəki qıvrım telli başını qaldır,
Kədərini anlayıram.
Əllərimə ağlama, ağlama, qızcığaz, ağlama.

Bu şeir və Nurəngiz xanımın onlarla belə şeiri sərbəst ritmi, melodiyası ilə seçilir və bunları «ağ şeir» kimi səciyyələndiririk.

O, böyük türk şairi Nazim Hikmətin şeirlərindən çox təsirlənirdi, Nazim Hikmət şeiri onun üçün poetik meyar, ölçü idi. Ona görə də şeirlərində müasir türk poeziyasından əsib gələn mehi duyurduq:

Yadımdan çıxmayıb, paşam,
Gərək ki,
Əvvəl pişik getmişdi, sonra çinar, sonra sən.
Hə, paşam, hə,
əvvəl mən gedəcəyəm.
çox yaşayar, yəqin, bu kiçik küçük,
hələ böyüməli, it olmalı,
it yaşamını dadmalı!
Dövrəndi, bir az sürər, olar bir gün, it də gedər!
Sonra əjdaha gedəcək.

Nurəngiz Günün şeirlərində Tənha Qadın ürəyindən qopan ağılar, laylalar, çağırışlar, fəryadlar ucalır. Və biz bunu onun ömrü boyu yaşadığı hislərin, duyğuların üsyanı kimi dərk edirik. «Yoxdu bir kimsə mənim dərdimi bilsin ya Rəbb, Ki, mən öz qanım ilə dərdimə dərman etdim» – Natəvandan gələn və bizim şairlərin də şeirlərinə hopmuş bu poetik nalə Nurəngiz Gündən yan keçmədi.

Ürəyimi eşit, dünya!
Qollarım hövl eyləmiş,
Torpaq iki haçadır,
Körpü hey-rət içində,

Məftillər qocalıbdır,
Gör haçandır
İki yol arasında
qollar naçar qalıbdır!
Dünya! Mənə hayan ol,
...qollarıma ana ol,
dünya, mənə yiyə dur.

Bu şeir Vətəni, torpağı iki yerə parçalanmış bir Ananın – bir azərbaycanlı qadının poetik fəryadıdır.

Nurəngiz Gün «Quzey Kibris ruzgarları»nda o cənnət məkanı «tənha ada»ya bənzədir. Amma onun özünü də müasir poeziyamızda bir tənha adaya bənzətmək olar. Həmin o tənha ada heç də mənsub olduğu cəmiyyətdən, həyatdan təcrid olunmamışdı. O ada elə bu gerçəklikdəydi. Sadəcə, min adamın içində özünə qapanmışdı. Həmin o tənha Ada və Tənha Ana «Xocalı simfoniyası»nı bəstələyirdi, amansız güllələrin torpağa sərdiyi, torpağın altında uyuyan uşaqlara yas tuturdu-ölülərin himnini dünyanın kar qulaqlarına oxuyurdu.

Ah! Boğulur cocuqlar,
Yorulur torpağın altında
Cocuqlar!
Əlləri, qolları yorulur...
Heç bir şey anlamır Cocuqlar!
Cocuqlar top-top oynamaq istəyir
torpağın altında.
Ana məməsi istəyir körpələr
torpağın altında.

Nurəngiz Günün şeirlərində həsrətin çeşidləri, rəngləri, səsləri bol-bol idi. Sevgi iztirablarından doğan qəmlər, Təbriz həsrəti, bir meşənin talan edilməsindən hövllənən ürəyin kədərli anları, şəxsi, fərdi ağrı-acılar. Amma bütün bunlar oxucunu ağlamağa, sızlamağa səsləmirdi, insanın kədəri, qəlbinin qəm çalarları üzərində köklənməsi düşüncədən, fikir iztirablarından gəlirsə, bunu pessimizm kimi anlamaq yanlış olardı. «Salamat ol, Ağca yol» poemasında Nurəngiz Gün faşizmin dağ çəkdiyi bir ananın iztirablarından söz açır. Bu mövzuda Azərbaycan poeziyasında yüzlərlə şeir və poemaya rast gəlirik (ən bariz nümunəsi Məmməd Arazın «Üç oğul anası» poemasıdır). Amma Nurəngiz Günün poeması tamam fərqli rakursda diqqəti cəlb edir. N.Gün bu poemada metaforik planda işləyir-

obrazları, ifadələri metafora düzümünə yerləşdirir. Ağca qarının yollara dikili gözləri, yollarda keçən ömrü AĞCA YOL metaforik obrazını hasilə gətirir. Ümumiyyətlə, Nurəngiz Günün şeirləri və poemaları insan-təbiət vəhdətini əks etdirən nümunələrlə zəngindir:

Günəş sevgi tərənnüm edirdi,
Günəşi daradım tellərimnən.
Gördüm darağın ucundan
Leyləklər uçdular
qanadları alovlu.
Buraxdım Günəşi,
yüyürdüm,
ağacları qucaqladım,
ağladım tellərim arası
Leyləklərin boş qalmış
yuvaları boyunca.

Ağac, Yol, Çiçək, Günəş – bu təbiət obrazları N.Günün şeirlərində bir rəssam duyğusu ilə canlanırdı. Yol onu «döngəsiz dalanlardan» keçirirdi, ötən uşaqlıq xatirələrinə, ata ocağına çəkib aparırdı. Atasına, Anasına sevgilərini ifadə edəndə çiçəklər, güllər bu sevgiyə qarışırdı.

Nurəngiz Gün Azərbaycana, onun hər daşına, qayasına, çiçəyinə heyran kəsilmişdi:

Nolaydı,
küçələrin adı – Lalə, Nərgiz, Bənövşə,
Vətən məhəbbəti, Sevgilər, Od və Atəş olaydı.

Onun şeirlərindəki Vətən və Türkçülük ideyası özünün içindən gəlirdi. Nazim Hikmətə sevgisi kimi...

Nurəngiz Günün poeziyasından çox danışmaq olar. Şeirlərindəki saf, duru, son dərəcə səmimi etiraflarından tutmuş, ağrı-acılarına qədər, sevgisindən, qəlbinin nalələrindən tutmuş, Vətən sevgisinə qədər. Özü də bu şeirlərin poetik dəyəri də söz deməyə imkan verir.

O, «Tanrı» ilə ədəbiyyata gəldi, şeirləri ilə Tanrısına üz tutdu, ölümüylə də Tanrısına qovuşdu. O «Tənha Ada», o Həzin Xəyal – Nurəngiz Gün.

Sabirabadda yaşayan, amma Azərbaycanda kifayət qədər tanınan və sevilən Nisə Bəyimin də özünəməxsus poeziya aləmi var. Şeirlərində heç kimə bənzəmir. Öz taleyini yazır və bu taledə XX–XXI əsr bir Azərbaycan qadınının dünyaya, gerçəkliyə, gözəlliyə, təbiətə, sevgiyə paylanan bir şair qəlbinin döyüntülərini eşdiririk.

Şeir kədərli də ola bilər, işıqla dolu sevinc də şeirlərdə əks etdirilə bilər, insan ömrünü təkcə bir dairədə, bir bucaq altında düşünmək sadəlövlük olardı. Nisə Bəyim poeziyaya qadın qəlbinin rahatsızlığından, sıxıntılı, nigarançılıqla dolu həyatın onda yaratdığı pessimist əhval-ruhiyyədən, yaşadığı mühitin mənəvi boşluğundan gileylənərək gəldi. Onun üçün çox şey üfəqdə görünən qızartılara bənzəyirdi – görüntü var, amma bunlar mübhəm bir sirr içindədir. Görünür, elə bir Vaxtın gəlişinə ehtiyac duyulur ki, xoşbəxtliyin, səadətin nə olduğunu anlada bilsin:

Düşür əllərimə göz yaşı kimi
Gecədən üzülən bir damla işıq.
Qoy gedim bu dərdin sonuna kimi,
Əriyim bu dərdə...
Gecə qarışıq.

Nə şimşək, nə külək, nə od, nə yağış,
Yoxdu bu heçlikdə bir nəfəs izi.
Gedim bu işığın sonuna qədər,
Baxsın gözlərimə Tanrının gözü.

Qoy gedim ölümün sonuna qədər,
Solsa da ölümtək yarpaq gözlərim.
Başqa bir sevgilə, başqa bir hisslə
Baxacaq göylərə torpaq gözlərim.

Nisə Bəyimin Yerə, Göyə, Tanrıya ünvanladığı şeirlər həyatı, dünyanı, təbiəti anlamaq, dərk etmək cəhdindən, bir fərdin yaşantılarından, onu narahat edən duyğulardan doğurdu. Bu şeirlərdən göz yaşları da süzülürdü, alov-alov kədər də püskürürdü, amma onlar süni hislər deyildi, qəlbin çırpıntılarını əks etdirirdi. O, heca şeirinin, ənənəvi şeirin poetik imkanları genişdir, hüdudsuzdur, «köhnə havalarda» təzə notlar səsləndirmək mümkündür, – fikrini reallaşıra bildi. Məsələn, dağlar haqqında çox şeirlər yazılıb, hər şairin öz «Dağlar»ı olub, Nisə Bəyim isə, görün, bu ənənəvi obrazı necə mənalandırır:

Küskün obaların, küskün ellərin
Ahını gözüme yığımı, dağlar?
Dolummu göylərin buludlarına,
Qar olub zirvənə yağımı, dağlar?
Közərir sinəndə eşqin naləsi,
Tutub ürəyini qanlı haləsi,
Sazında inləyən Kərəm naləsi
Bir elin yarası, dağımı, dağlar?

Fələyin gözündə bir gilə yaşam,
Ağrıya yoldaşam, qəmə qardaşam,
Dərdinlə həmyaşam, sirrində daşam,
Köksündə ucalan dağammı, dağlar?

Onun şeirlərində təbiət təsvirlərinə, peyzajlara çox az müraciət olunur, amma bunun əvəzində təbiətlə onun ürəyi, hiss və duyğuları bir-birindən ayrılmazdır. «Yağış şeirləri» silsiləsində Təbiət və Ürək bir müstəvidə birləşirlər. «Dünyanın ən acı həqiqətləri Yağış güzgülündə görünər mənə», «Yağ, payız yağışım, yağ həyəcanla, Oyat duyğusunu yatan dünyanın», «Ömrün payızına yağan sevginin Yağıştək izləri qalır mı, görən?».

Qəm buludları qat-qatsa,
Dağılacaq ahım çatsa.
Hələ göylər salamatsa,
O ah mənim ahım deyil.

Bu misralarda Füzulidən gələn bir nəfəs var. Füzuli deyirdi: «Deyil bihudə, gər yağsa fələkdən başıma daşlar, Binasın tişeyi-ahimlə viran etdigi gündəndir».

Nisə Bəyimin «İlahi vaxt» kitabında toplanan şeirləri isə artıq onun fərdi duyğularından, öz içindəki narahatlığın yeni bir ahəng almasından soraq verirdi. Birinci kitabında o, Vaxt anlayışını öz adı, konkret mənasında qəbul edirdi, günün, reallığın çərçivəsindən çıxış edirdi, Vaxt onun üçün donub qalmışdı. Amma «İlahi vaxt»da Vaxt gözlənilən ana çevrilir: şairənin duyğuları dünyanı dərk etməyə, həyatın gözəlliyini, nəşəsini duymağa, öz ömrünün vaxt axarını müəyyənləşdirməyə, ağrının da, əzabın da, sevginin və sevincin də mənasına varmağa can atır.

Oxu duaların ən gözəlini!
Kimsənin eşitməyəcəyi bir səsle
Danış nağılların ən gözəlini!
Kimsənin bilməyəcəyi bir dillə
Ağla sevgilərin ən gözəlini!
Kimsənin ağlamayacağı sevda ilə
Aç ölüm qapısını!
Kimsənin duymayacağı bir həyəcanla
Yaşa ölümlərin ən gözəlini!

«Vaxt silsiləsi» dünyanı dərk etməyə çalışan bir şairin İLAHİ VAXTA qovuşmaq arzusunu ifadə edirdi. Bu da sufilik anlamına gətirib çıxarır: «Bu yorğun yollarda nə axtarırsan? – Mən eşqin

sirrini gəzirəm, ey pir! – Zavallı, özünü yorma bu qədər, Eşq – haqqın yoludur, içindən keçir!».

Şairənin sonrakı şeir kitablarında Həyat, Ölüm, Tanrı, Vaxt, Ömür, Yol və s. obrazlar yeni, daha orijinal təsir bağışlayan mənalar kəsb edir. Özünü dərk etməkdən dünyanı dərk etməyə, Zamanı duymağa yönələn çırpıntılar «Duyğu yağışları» kitabında yeni poetik cizgilərlə diqqəti cəlb edir. «Əsəbi dünya» şeirində şairə Dünya, İnsan və Həyat haqda düşüncələrini belə ümumiləşdirdi:

Dünya əsəbidir...
Hava sinirli...
Küləklər hirsini çırpır divara...
Kimi ürəyindən, kimi dilindən,
Kimi ayağından düşür avara.

Yaman qarışıqdır dünyanın halı.
Bu əlin o ələ gümanı yoxdu.
Kiminin doğulub adam olmağa,
Kiminin ölməyə inamı yoxdu.

Nisə Bəyimin şeirlərini oxuyan kəs ilk baxışda DƏRD sözünün içində çaşıb qalmasın, – deyirik... Bu adi, sızılıtlı, necə deyərlər, patoloji dərd deyil. İnsanın bir Sevinc, bir də Dərd adlı qanadları olduğunu təsəvvür etsək, Nisə Bəyimi Dərd qanadının üstündə uçur. Haralara? Varlığın başlanğıcından Sona – Ölümə qədər... Ona görə də Dərd anlayışı fəlsəfi mənə kəsb edir.

Qadın şairlər arasında Fərqanə Mehdiyevanın da özünəməxsus dəst-xətti, seçilən, fərqlənən deyim tərzilə qarşılaşırıq. Ədəbi tədbirlərdə Fərqanənin şeirlərini öz dilindən eşitmək nə qədər xoşdu, çünki onun səsi ilə şeirləri bir-birilə həmahəngdir. Fərqanəni həmcinslərindən fərqləndirən nədir? Onun şeirlərində ev-məişət, gündüzəran qayğıları, bir şair qadının maddi-mənəvi həyat tərzilə öz əksini tapır və deyə bilər ki, Fərqanənin simasında fərdi duyğularla köklənən bir şair qadın obrazı ilə qarşılaşırıq. Lakin məişət, ev-ailə qayğıları onun şeirlərinin bədii sanbalına heç bir xələl gətirmir. Mərhum professor Yusif Seyidov Fərqanənin «Deyirlər, şirindi dünya» ikinci şeirlər kitabına ön sözündə yazırdı: «Fərqanə Azərbaycan türk qadınlarına xas olan, insan və ailə qədrini bilən bir məsləhətçi kimi çıxış edir, ev sahibləri, ailə başçıları, gecə-gündüz ailə qayğısını çəkən, çörək qazanmaq üçün min bir əzaba qatlaşan kişilərin qədrini bilməyə çağırır,

axı onlar «səhərdən-axşama evindən çıxıb düşürlər bir tikə çörək dalınca». Amma Fərqanənin şeirlərini təkcə ailə-məişət qayğıları ilə məhdudlaşdırmaq olmaz. O, müasir Azərbaycan şeirində qadının fərdi aləmini ictimai həyatla, evi-ailəni gerçək mühitlə, yaşadığı zamanə ilə vəhdətdə təqdim edir: dünya, həyat, insan, ana məhəbbəti, Qarabağ dərdi... bütün bunlar onun şeirlərində poetik obrazlarla diqqəti cəlb edir. Bu sətirlərin müəllifi Fərqanəyə həsr etdiyi bir məqaləsində yazmışdı ki, elə birçə «Təndir» şeiri ilə Fərqanə ədəbiyyatda qala bilər:

Bu uzun-uzadı ömür yolunda
Anamla qoşaca çalışıb təndir.
Ələ düşməyəndə kibrit əvəzi
Anamın içindən alışıb təndir.

Əyninə özgə don geyməyən anam
Təndir tüstüsündən yüz don geyinib.
Başını bir kəsə əyməyən anam
Təndirə çatanda min yol əyilib.

Amma o fikirdə, bəlkə də, mübaliğəyə varmışam, çünki «Qırmızı geyinə bilməyir anam», «Laçınsız Laçını oynama,qardaş», «Sevgi şeirləri yaza bilmirəm», «Uşaq bağçasından gəlin köçən qız», «Payızın yanında gözlərsən məni», «Anam şəhərə gedir», «Ümidlər göyərir səməni kimi» və daha bir neçə şeiri də elə «Təndir» kimi şölə verir.

Fərqanə öz üzərində məsuliyyət duyur, bunun nəticəsidir ki, şeirdən-šeirə, kitabdan-kitaba geri getməməyə, addım-addım irəli getməyə çalışır. «Söz üstündə əsir» ifadəsini ona da aid etmək olar. Deyəndə ki: «Bu dünya sən boydadı, Qalmışam hara gedim» – iki misranın yaratdığı bu deyimdə Füzulidən gələn bir havanın əsdiyini görürük. Yaxud: «Ayağın altından yer qaçıbdısa, Gəl keç ürəyimdən yol əvəzinə», «Baxışı səpilib sənsiz yollara, Pəncərəm açılır ürəyim kimi» və s. belə deyimlər poetik istedadından cizgilərdir.

Xanım İsmayılqızı...

Elə bilirəm, müasir Azərbaycanın sənət mühiti üçün bu ad təzə deyil. Mahnılar müəllifi, publisist, tərcüməçi və... ŞAİR. Şəxsən mənim üçün ən axırıncısı daha üstündür.

Xanım İsmayılqızının şeirləri onun şair səciyyəsinə tam mənada açıqlayır və qətiyyətlə deyə bilərəm ki, çox az şair tapılar, şeirlərində özü hərfbəhərf, sətirbəsətir, şeirbəşeir görünə bilsin.

Azərbaycan şairləri arasında (xüsusən, son iyirmi ildə) eləsini tapmaq olmaz ki, ruhdan və ölümdən söz açmasın. Ruh həm şairlərin içində, həm də ondan kənardadır, necə deyərlər, didərginlik həyatı yaşayır. Ölüm isə çoxsaylı mənalar ifadə edir və bu mənaların hər biri barədə xeyli danışmaq olar. Ölümü bədbəxtlik sayan da var, səadət sanan da. Ölümü şeirlərində öldürən də var, dirildən də.

Xanımın şeirlərində, əgər belə demək mümkünsə, bir RUH dolaşmaqdadır. O, şeirlərinin birində yazır: «Səpələnən ruhumu Toplamaqçün yoldayam». Şeirlərini oxuduqca hiss edirsən ki, o ruh deyilən nəsnə onunla, doğrudan da, ömrün sonuna və ömrün sonundakı nəhayətsizliyə doğru yol gedir. Daim onunladır, ruhu bədəndədir və həm də ondan ayrıdır. Ruh bədəndə, cismində olanda deyir: «Ruhumu soyunub əlimə geyindim, Yağıştək səpildim sözlərin üstünə. Bədənim üşüdü, ürəyim titrədi»... Dualarının birində də Allaha üz tutub deyir: «Ruh adamı bitirmisən, Qucağına götürmüşsən, Allah, seçib gətirmisən, Yaddaşından pozma məni». Başqa bir misal: «Ruhumdan doğan buluddan Cüt övlad gəldi dünyaya: Biri şeir, biri nəğmə, Uçub getdilər səmaya». Məsələ burasındadır ki, Xanım İsmayılqızının poetik anlamında bütün mənəvi atributlar ruhla bədən arasında sakindir. Baxın:

Ayaq – cismimi daşıyan,
Ürək-beynimə aşıyan,
Ömür – bir andı yaşıyan,
Ruhla bədən arasında.

Göy-yerin üzünü görən,
Torpaq-yoxundan bar dərən,
Ana-bətnindən bar verən,
Ruhla bədən arasında.
Vətən-sənə arxa olan,
Övlad-nəfəsini alan,
Can-yol ayrıcında qalan,
Ruhla bədən arasında.

Bəşər-milyonların səsi,
Sevgi-varlığın zirvəsi,
Allah-qoruyan hər kəsi,
Ruhla bədən arasında.

O ki qaldı Ölümə... Doğrusu, Xanım İsmayılqızının şeirlərində nə Ölümə tapınmaq var, nə də ondan çəkinmək... Bir sözlə, Ölümnamə yox. Sa-

dəcə, ölümün mahiyyətinə varmaq var. Ölüm cismə sona yetməsidir, Ruhun yox. Xanım deyir: «Həyat eşqi varsa, ölüm pusquda, Hərdən nəfəsini göstərir bizə. Bivaxt qonaq kimi döyüb qapını, Təki soxulmasın mənzilimizə». Qardaşı Qoşqarın vaxtsız vəfatına həsr etdiyi üç şeirində də Xanım ölümnamədən uzaqdır, ölümdən doğan pessimizmi yox, ölümsüzlüyü intixab edir: «Saatdan ataraq dəqiqələri, Bircə saniyəyə yükləndin, qardaş... Bu son səfərində dua edərək, "Yaxşı yol" deməyə dilim gəlmir heç... Qardaş, mən yubandım, mənim yerimə, Atama, anama salam deyər-sən».

Xanım İsmayılqızının «Dua yağışı» kitabına çox maraqlı bir açıqlama yazan Afaq Məsud bir cəhəti dəqiq vurğulayır ki, bu dünya Xanıma darıxdırıcı və cansızıcı gəlir. Xanıma şeirlər yazdırıb, mahnılar bəstələdən də, əslində, elə budur... Bu dünyanın görünən tərəfi-son ucu fənilik və puçluqla bitən cazibədar al-əlvanlığı, nəfəsdoyuran şirinliyi bizim Xanımı cəlb etmir. Onu cəlb edən – bu dünyanın sırasıyla gözlə görünməyən, anlaşılmayan ayrı tərəfləridir. Daim qulağına «bu, o deyil» – pıçıldayan ələgəlməz, görünməz, yalnız qəlbin ehtiyacıyla duyulan sirli həqiqətlər dünyasıdır.

Doğrudan da, Xanımın şeirlərində darıxan bir ürəyin səsinə eşidirik. Bu səs qışqırıq deyil, nalə də deyil. Bu səs pıçıltı da deyil. Bəs nədir? Yalnızlıqdan, tənhalıqdan doğan ahlarmı? Bu elə hamının eşidə biləcəyi bir səsdir. Amma bu səsin öz fizioloji anlamından fərqi budur ki, bu səs insan kimi canlıdır, onun da ruhu var.

Səs, rəng, yağış, qar, Günəş, Ay, gecə, payız, qış, şam işığı, külək və nəhayət, işıq... Bunlar Xanım İsmayılqızının şeirlərində maraqlı assosiasiyalar, uğurlu təşbeh və metaforalar yaradan obrazlardır. «Bomboş yağış yağır səsin gedəndən» – Səs və Yağış bu mısra da bədii təzad yaradır. «Ömür dediyimiz ipdən asılıb, Fələyin küləyi qopara bilər» – hər mısra da uyarlı bir metafora. İndi isə bir şeirdə təsadüf etdiyimiz təşbehlər sırasına diqqət edin: «Ölü bədən yiyəsiz bir ev kimidi. Tifağı dağılmış ocaq, Kol-kos basmış yurd kimidi. Susan ürək, Kor olan ömür kimidi. Qapalı göz, Dünyanın sonu kimidi. Canına əlvida deyən, Ruhun son sözü kimidi». İddia eləmirəm ki, buradakı təşbehlərin hamısı uğurludur. Hər halda, təzədir. Yenə bir metaforalar sırası: «Boz paltarlı səhər açıb, Döydü günün qapısını. Sevinc gözlərimdən qaçıb, Düyünlədi çatısını». Bir misal da: «Kül-

ək evində durmur, Düşübdü küçələrə». Bu misalların sayını səhifə-səhifə artırmaq olar.

Xanım İsmayılqızının bir çox şeirlərində rasionallıqla emosionallıq, fikirlə hiss vəhdət təşkil edir. Müəyyən bir fikir onu şeirə çəkir, daxilindəki «filosof»un təkidilə bu fikri poetik şəkildə ifadə etməyə çalışır. Olsun ki, bəzən buna nail ola bilmir; fikir var, amma onun hissi-emosional çaları yox, yaxud da əksinə. Amma aşağıdakı bir şeirə diqqət yetirin. Görəcəksiniz ki, fikirlə hiss necə vəhdət təşkil edib, böyük şairimiz Məmməd Araz demişkən: «Şeir fikirlə hissin şərikli övlədidir. Hansının ata, hansının ana olduğunu demək çətindir. Yaxşı olar ki, ürək ağıllı, ağıl isə ürəkli olsun».

Dünyaya doğulan gündən,
Hamı nə isə axtarır.
Kimsə öz itirdiyini,
İtən kimsə axtarır.

Ürək-sevməyin yolunu.
Yıxılan insan – qolunu,
Allah – sevdidi qulunu,
Səni də kimsə axtarır.

Kor kimi divardan tutan,
Günah dənizində batan,
Hər kəsin yanında yatan
Qəmi də kimsə axtarır.

Körpə-ananın döşünü,
Fələk-qəfil görüşünü,
Ruhlar-geri dönüşünü,
Onu da kimsə axtarır.

4. Yazdıqlarımdan bəzi sətirlər

«Ulduz»un şanlı redaktoru Qulu Ağsəs mənə sifariş verdi ki, jurnalın üçüncü sayına-mart nömrəsinə bizim qadın şairlər haqqında bir yazı yazım. Mən də onun xahişini, bəlkə, qədərindən artıq yerinə yetirdim. Bura qədər mən tarixdən üzə bu yana yol aldım, amma sözümü bitirə bilmədim. Çünki son otuz ildə-doxsanıncı illərdən üzə bəri istedadlı qadın şairlərimiz bir deyil, iki deyil. Xüsusilə, yeni əsrin başlanğıcından üzə bəri şeirimizin cavan nəslində içərisində təzə imzalar, biri digərindən seçilən zəriflər diqqəti cəlb edir. Amma mən bu şairələrin əksəriyyətinin şeirlərindən söz açmışam. Ona görə də, Qulunun

könlü şad olsun deyə, o yazılardan bəzi sətirlərə müraciət etmək istəyirəm. Beləliklə...

Mahirə Abdulla. Mahirə Abdullanın şeirləri tənha bir guşəyə çəkilib, dərini, ağrısını göylərə danışan, Allaha üz tutan bir şairin kədərli monoloqlarını xatırladır. Bəs bu kədər mənəsi, mahiyyəti nədədir? Bəlkə, bunlar tənhalıqdan doğan sıxıntılardır? Bəlkə, bunlar şəxsi umu-küsülərdir şeirlərinə sızır? Yox!

«Vətən», «Vətən» deyib bağıracağam
Ruhumtək çıxacaq səsim bədənə.

Nəinki qadın, kişi şairlər arasında da Qarabağ dərindən, yurd yangısından ən çox yazan Mahirədir. Onun bu mövzuda şeirlərini bir qadın ruhunun qiyamı kimi səciyyələndirmək olar:

Qarabağ kişi papağıydı,
uçdu havalı başlardan.
Bircə nəfəsdən
çırpıntıdan,
çırpanaqdan.
Sayacağam bir-bir
başımızdan düşən papaqları.
Allah kəssin bu halətinizi,
olmayan xəcalətinizi,
yalançı cəsarətinizi.
Sərxoşluqdan ayılmayan
kişiləri görəncə
yaşamaq istəmirik.

Məlahət Qaramuradlı. Məlahət xanım ömrünün «ekvator xətti»ni keçib, amma gənclik illərində olduğu kimi, onun poeziyasına xas olan o zəriflik, o səmimiyyət və bir də etirazçı ruhu yaradıcılığını tərk etməyib. Hər yeni şeirlər kitabında da bunu hiss edirik. Amma əsas odur ki, Məlahət Qaramuradlı get-gedə poetik ustalığını artırır:

Sevgi ilə doludur ürəyim,
Özgə heç nə öyrədə bilmədim
dəlisov ürəyimə.
İpə-sapa yatmadı ürəyim,
nifrətə yatmadı ürəyim.
Cəhiz vermək istəyirəm qızlarıma
ürəyimi.

Gülənə Cəmaləddin. Siz intihar edən qar dənəciyi görmüsünüzmü? Əvvəla, bunun özü ob-

razlı bir ifadədir. Lakin indi gəlin bu adda bir şeirə diqqət yetirək. Şeirin müəllifi Gülənə Cəmaləddindir. Gülənənin şeirində bir qar dənəciyi yer üzünə özünü atır ki, onu çirkəbdən təmizləsin, dünyaya bir saflıq yaysın. Amma qar dənəciyinin ömrü nə qədərmiş? Doğrudanmı, onun ölümü-«intiharı» insanı müdhiş ölüm barədə düşünməyə sövq edəcək?

Sənin ağılığın adam üşüyür,
Sənin təmizliyin çoxuna yaddı.
Sənin səssizliyin, sənin sükutun,
Sənin soyuqluğun adam öldürür.
Allahdan yuxarı getməyə yol yox,
Allahdan aşağı ölməyə yer var.
Hər kəsin dilində sevdiyi dua,
Hər kəsin içində ilahi sirr var.
İntihar eləyən qar dənəciyi,
Çırpırsan özünü torpağa, daşa.
Qorxuram, hamını çəkə intihar,
Dünyada bir təmiz adam qalmaya.

Afaq Şıxlı. Bizdən uzaqda, Moskvada daha bir şairəmiz – Afaq Şıxlı yaşayır. Əsərləri rus, türk, fransız və ingilis dillərinə tərcümə edilib. Şeirləri «ənənəvidir» – hecalı, qoşmalı. Amma «köhnə havalarda» təzə notlar səsləndirə bilir. Şeirlərində «Mən və Dünya» dialoqu diqqəti cəlb edir ki, bunun vasitəsilə Afaq xanım öz etik, estetik kredoğunu müəyyənləşdirir. Dünya haqqında onlarla, yüzlərlə, minlərlə şeir yazılıb və yazılacaq, Afaq xanımın «Dünya» şeiri bu «Dünyalar» içində seçilə bilər:

Dözməyəsən, neyniyəsən,
Bu dünya belə dünyadı.
Bəzən sərti qaya kimi,
Bəzən də pilə dünyadı.
Sirr körpüdü gen sinəsi,
Açılmazdı məngənəsi.
Sevincləri-qum dənəsi,
Dərdləri şələ dünyadı.

Səhər. Neçə il öncə, «Ulduz» jurnalının səhi-fələrində gənc bir şairənin – Səhərin ilk şeirləri barədə kiçik bir yazı çap etdirmişdim. O yazıda, doğrudan da, istedadı aşırıb-daşan, amma bu istedadı hələ kifayət qədər pardaxlanmayan, cıllanmayan bir gənci oxuculara tanıtmış istəmişdim. Yazmışdım: «Şeir aləmində bir Səhər var. «Ulduz» jurnalında oxuduğum ilk şeirlərinin təəssüratı

hələ də məni tərk etmir. Bəzən Səhərin bir şeiri, o şeirdəki ayrı-ayrı misralar durur gözlərimin qabağında. Mən hansısa hissin, duyğunun canlı bir varlığa çevrilməyinin reallığını gerçək mənada qəbul etmirəm. Ancaq sözün poetik mənasına inandığım üçün onun yaratdığı möcüzəyə də şübhə eləmirəm:

Getməyə yerim,
qayıtmağa göyüm yox,
hamı sevgidən danışır,
sevməyə ürəyim yox.
«Ölüm gözəldir» – deyir ölümlər,
ölməyə heyim yox.

Nə xoşbəxtəm, İlahi,
nə xoşbəxtəm.
İyirmi üç yaşında
itirməyə heç nəyim yox.

Nə qədər canlı, duyumlu, görümlü obraz. İyirmi üç yaşın obrazı. Son illərin şeirlərində bu ölüm kəlməsi o qədər insafsızcasına işlənir, istismar olunur ki, nə nikbinliyin varsa, sovrulub gedir. Ancaq Səhərin şeirlərində bu söz ölməyə (oxu-mənasızlığa) üz qoymur.

Əsl poeziyada sevincin də, kədərin də, ölümün də, qalımın da nə sualı, nə cavabı var:

Min il əvvəlkinə bənzər
Min il sonra da hər şey.
Köksümü doğrayırsan hərdən
Köksümdə sınıyan bir şey».

Əlbəttə, poetik istedad Allah vergisidir və o istedadın qarşısını heç bir qüvvə ala bilməz. O istedad özünəməxsusdursa, seçilirsə, fərqlənirsə, tezliklə ədəbi aləmdə etiraf da olunmalıdır. 2003-cü ildə Səhər xanımın «Ruhun nəfəsi» adlı ilk şeirlər kitabı çapdan çıxdı. O kitaba görkəmli tənqidçi Nizami Cəfərov «Gənc poeziyanın səhəri» adlı bir ön söz yazmışdı: «Mən bir neçə il bundan əvvəl Səhərin adını Azərbaycan yazıçılarının qurultayının tribunasından istedadlı gənclər sırasında çəkəndə səhv etməmişəm, onun bu kitabına ön söz yazanda da səhv etmirəm. Səhərin şeirlərindən böyük ədəbiyyatın səsi gəlir.

Könül Həsənzadə (Arif) Könülün «Azərbaycan» jurnalında çap olunan şeirlərini oxuyandan sonra məndə belə bir qənaət hasil oldu ki, ədəbiyyata istedadlı bir cavan gəlir və bu cavanın

müasir şeir mədəniyyətinə belə tez yiyələnməsi bir oxucu kimi məni çox sevindirir. Onun üçün adi bir predmet, səs, işıq, qlobusun fırlanması, günəşin doğması, sübh mənzərəsi, ana südü, ata əlləri şeir mövzusunə çevrilir. Əslində, mövzu zahiri səciyyə daşıyır, əsas odur ki, adi görüntülərin içindəki qeyri-adilikləri görə biləsən: «Küçədə əl izləri», «damlarda göz yaşları» – bir yay günü. Bu görüntü hələ heç nə demir, amma sonra:

Ovcunda tutub bir kişi üst-üstə iki çörək,
Sol qolunda saati
Əlində qara eynək
Çörəyin üstündəsə
Qat-qat öpüş izləri-anamın dodaqları
Bu –
Sənin fotosəklindir,
Ata!

Bəlkə, bu şeir kiməsə mücərrəd bir fotonu xatırlatsın, amma mən burda bədii təxəyyülün axtarış şövqünü duyuram. Kimsə deyə bilər ki, Könülün şeirlərində «avropalaşmış» ünsürlər, müxtəlif «izm»lərin qatqarışı hiss olunmurmu? Cavabında deyərəm ki, müasir şeir millilikdən, Şərq düşüncə tərzindən uzaqlaşmamaq şərtlə özündə dünya şeir mədəniyyətinin müxtəlif çeşidlərinin təsirini də əks etdirirsə, bundan qorxmağa dəyməz... Lap görmədiyin İspaniyadan da, Sezar Valvexoyadan, Əndəlis çöllüyündən də yaza bilərsən, amma o şeirdə sən Şərq bədii təfəkkürünün daşıyıcısı kimi görünürsən – Könül Həsənzadənin şeirlərini oxuyub bunu duyacaqsan.

Kəmalə Nəsrin. Onu təkcə bir şeirinə görə tanıyıram – «Gəmilər gəlməz Naxçıvana». Doğrudur, Naxçıvanda dəniz yoxdu və təbii ki, dəniz olmayanda gəmilər də o dənizə gəlməz. Çünki bilir ki, qədim odlar diyarı Naxçıvan dağlarla, qayalarla, boz torpaqlarla əhatə olunub:

Gəmilər gəlməz Naxçıvna,
Gələ bilməz,
Burda dəniz yoxdu ki.

Amma poeziya – sözə ehyat verən bu sehrli qüvvə bizim real təsəvvürümüzü bir andaca dəyişə bilər və gözüümüzün qarşısında:

Dağlar da dalğa-dalğa
dənizə bənzər.

Dağların başında
buludlar gəzər
bəyaz yelkənlərə bənzər.
İlanlar sürünər
boz torpaqlarında
balıqlar kimi.
Duzlağın tamı var...

Günəl Şamilqızı. Rəşad Məcid yazır ki, gözəl şairimiz Ramz Rövşən Günəl Şamilqızının şeirlərini tərifləyib, qadın şairlərin sırasına yeni, istedadlı bir şair gəldiyini fərəhlə söyləyib. Hələ bu azmış kimi, Günəl Şamilqızının misralarını da əzbər söyləyib:

Mənim stolumun üç ayağı var,
Üçü də istəmir, dördüncü olsun.
Yaxud:
Xörəyi nimçədə soyuyan durnam,
Ya ac qal, ya sındır öz dimdiyini.

Günəl Şamilqızının şeirlərində belə obrazlı ifadələr, sözlərin qeyri-adi mənalarına varmaqla səciyyələnən misallar çoxdur.

Şəfəq Sahibli. Şəfəq Sahiblinin yazdığı şeirlərin böyük bir qismi sevgidəndir. Hər şeirində də keçirdiyi hisslərin, duyğuların izharını görürük. Ünlü şairimiz Musa Yaqub onun şeirlərindən söz açaraq yazır: «Ən yaxşı cəhət budur ki, bu şairə könlünün susuz səhrasında çiçək bitirə bilər. Bu çiçəklər, bu güllər ancaq onundur, həsrətdən solğun düşsə də, vüsal susuzluğunda yanıb həşəm olsa da, bu şeirlərdəki hiss və duyğular səni dalınca çəkib aparır».

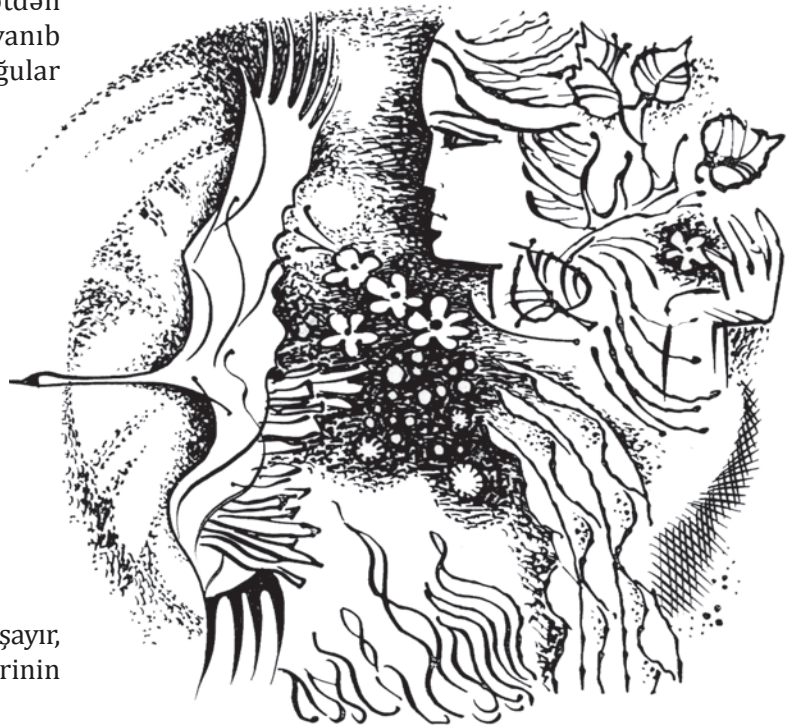
Qağayılar
Qırçın-qırçın dalğalar kimi
səpələnir dənizə.
Bir qız dayanıb sahilə
qayalarla göz-gözə.
Bir gəmi ayrılır
uzaq limandan.
Bir ürək qopmaq istəyir
küləkdən, yağışdan, tufandan.
Bu mənəm, sahilə tək.
Gələcək o gəmi,
o yağış, o külək.

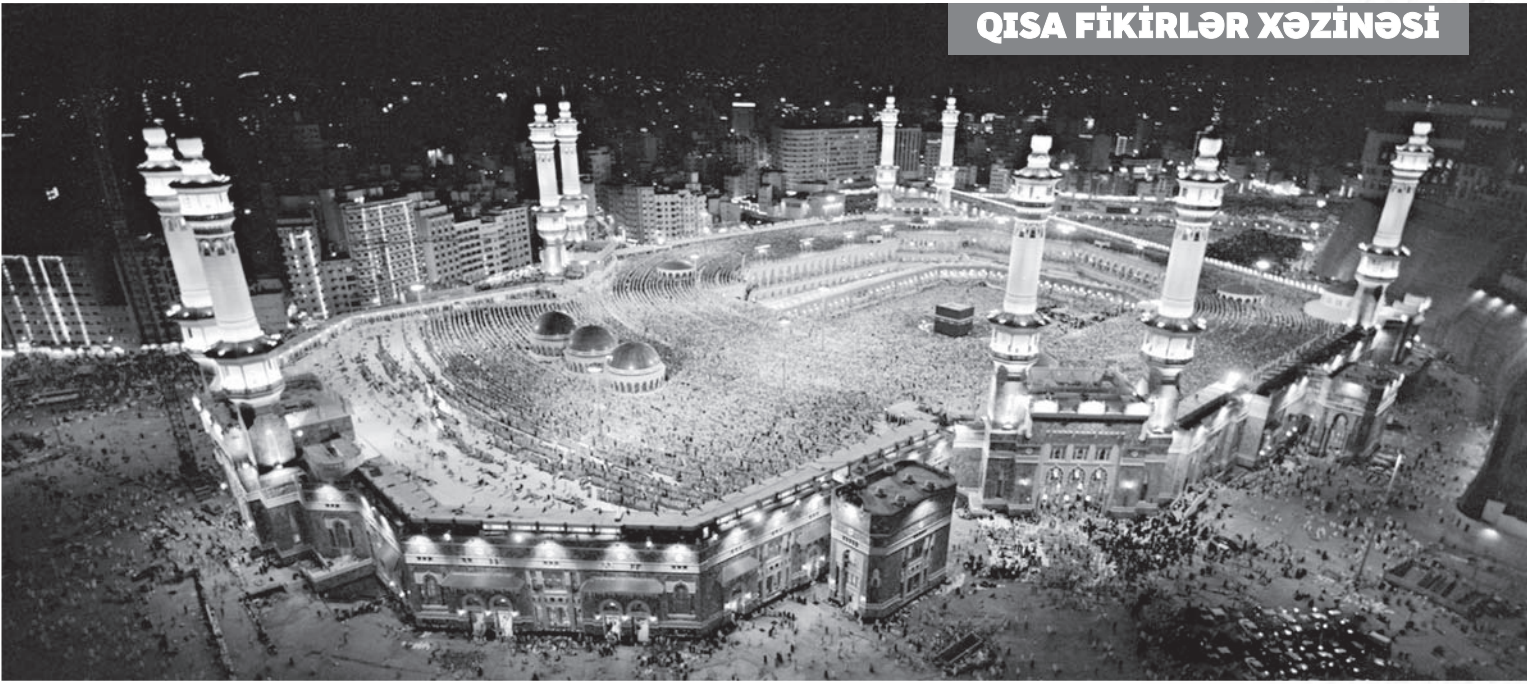
Sevinc Qərib. Sevinc Qərib Sumqayıtda yaşayır, amma Laçın həsrəti onun bütün həsrətlərinin başıdır. Vətəndə Vətən həsrəti çəkir.

Hardasa o uzaqlarda
bir qərib
vətənsizlikdən üşüyür.
Əynində isti paltarı,
evinin istisinə isti çatmaz,
yenə üşüyür.
Üşüyür qışın qar dodaqlarının
buza dönmüş öpüşü kimi.
Üşüyür son közü sönmüş
ocağın üşüyən ümidləri kimi:
Üşüyür;
əyninə geyməyə Vətən yoxdu.

Bu yazını sona çatdırıram və yaradıcılıqları haqqında yazılar yazdığım, amma burada imkansızlıq ucundan söz açə bilmədiyim şair bacılarım gərək məndən inciməsinlər. Yazım şair qadınlarımıza 8 Mart təbriki ilə bitirir, onlara yaradıcılıq uğurları diləyirəm. Beləliklə, özümü şanlı redaktor Qulu Ağsəsin xahişini yerinə yetirmiş hesab edir və sözümlü «Ulduz»un keçən ilki 2-ci sayında bir cavan şairənin – Aynur Mustafanın bu iki misrasıyla sona yetirirəm:

Mənə bir az şeir yaz...
Bu gecə şeir olmaq istəyirəm.

SIĞINDIM SİDQ İLƏ ALLAHİMƏ...

Həzrət ƏLİ:

Gözünün nurunu artırmaq istəyənlər, Allah qorxusuyla ağlasın.

Allah kimi köməksiz qoyubsa, o da məğlub olacaq.

Allah qorxusuyla tökülən göz yaşları gözlərin nurudur.

Qazi BÜRHANƏDDİN:

Qorqmazam bu dünyada hiç kəsindən,
Canımın əmanəti Allahadur.

...İki aləmdə Haqqa sığınmışız.

Ya İlahi, ya İlahi, ya İlah,
Səndən artıx yox bu canuma pənah.

Əl-Fərabi TÜRKİ:

Sevgi də Allahdan gəlir.

İmam QƏZALİ:

Ey özün bilməyə gücü yetməyən, Tanrını necə dərk edəcəksən?

Həqiqətlərə yetməyin daim dəlil ilə olduğunu sananlar Allahın geniş və sonsuz mərhəmətini azaltmış olurlar.

Həqiqi elm, sahibində Allah qorxusu oyandırır və artır.

Nizami GƏNCƏVİ:

Ey adı ən gözəl başlanğıc olan,
...Adın düşməmişdir dilimdən bir dəm.
...Ey bütün varlığın həyat təməli,
...Varmı səndən özgə mənə bir pənah?!

İlahi, dar gündə Sən ol həmdəmənim,
...Aç mənim üzümə nur xəzinəni,
Zülmətlər içindən xilas et məni.
...Səndən səxavətli dünyada varmı?
...Tanrım! Varlığının gözəlliyindən
Bütün kainata zinət vermişən.

Xoca Əhməd YƏSƏVİ:

Allah, Allah, canım Allah, dilim Allah,
Səndən özgə pənahım yox, vallah, billah.

Allah deyib içə nurun doldurmasan,
Vallah, billah, səndə eşqin nişanı yox.

Allah zikri könül mülkün açar, dostlar.

Canım, dilim, əqlim, huşum "Allah" dedi.

Ya İlahi, rəhmətindən qətrə damdı, şeytan qaçdı...

Aşiq olmayınca Həqq didarın görmək olmaz...

Eşqə qədəm qoyanlar Həqq didarın görərlər.

Kim O-nun yolunda olsa, Həqq onun könlündədir.

Həqq yoluna girmək olmaz, pak olmasan.

Yunus ƏMRƏ:

Can qanadı açıq gərək uçuban Dosta getməgə.

Cümlə yerdə Həqq hazır, göz gərəkdür görəsi.

Həqq cəhana toludur, kimsələr Həqqi bilməz...

Hər bir çiçək bin naz ilə ögər Həqqi niyaz ilə...

Hər qancaru baqdu isə həp görünəndür cümlə Həqq...

İstəməgil Həqqi iraq, könlüdədür Həqqə duraq...

Sən Həqqə aşiq isən, Həqq sana qapu açar...

Sənsin Kərim, sənsin Rəhim,
Allah, sana sundum əlüm,
Səndən artuq yoqdur umum,
Allah, sana sundum əlüm...

Marağalı ƏVHƏDİ:

Xilqətin sirrini dünyada bir kəs
Sən-in gözlərinlə baxmasa, görməz.

Zatının əslinə kimsə irişməz,
Sən-i dərk etməyə idrak girişməz.

Allahdan özgəyə aparma pənah...

Gözü Haqq nurilə görən bir ürək
Pərdə arxasında nə var görəcək...

İmadəddin NƏSİMİ:

Ey könül, Həqqin adısan, səndə zühur eylədi Həqq.

Həqdən nə gəlsə, xoş gəlir.

Hər yana kim baxar isən, anda sən Allahı gör...

Xuda eşqidürür cismimdə canım...

Könül Allah evidir...

Məgər Həqqi unutmuşsan ki, oldun dünyayə mail?!

Özünü bil ki, Tanrıdan zatına var münasibət.

Hacı Bəktəş VƏLİ:

Sığındım sən Tanrıya...

Həq sübhanəhu və təala Musa peyğəmbərə münacatı Tur dağında verdi, İbrahim peyğəmbərə münacatı məscidlər içində verdi, Yunus peyğəmbərə balıq qarnında verdi, Yusif peyğəmbərə münacatı quyu içində verdi və iki cahan fəxri Mühəmməd Mustafaya münacatı göylər içində verdi.

Həq təala Tövhid və İncildə və Zəburda hər nə kim zikr etdisə, məcmui Qurandır.

Rəhman əsli imandur və şeytan əsli gümandur.

Könül ilə Çələb arasında hicab yoxdur. Möminlərin könlü Kəbəyə bənzər.

Həqq əhlini heyvanlar dəxi sevrələr.

Hər kim nemətə şükr eləməsə, ol nemət andan alınır.

Mühyiddin ƏRABİ:

Aləmdəki surətlərin hamısı Həqqin dilləri olub O-nu öyməkdədir.

Göylərdə və yer üzündə hər nə varsa, Haqqındır.

Hər elmin əsli elmi-ilahidəndir.

İnsan Haqqın zühurundan bir parçadır, Haqq isə insanın əsli, ilk qaynağı.

Kafirlərdən başqa heç kimsə Tanrı rəhmətindən ümid kəsməz.

Cəlaləddin RUMİ:

Tanrını anlamaqla insan Haqq yolunun yolçusu olur.

Adəm oğlu Tanrıdan nurlanarsa, seçilib mələklərin səcdə yeri olar.

Adəmin gözü Tanrının pak nuru ilə gördüyündən adların həqiqəti və iç üzü ona əyan oldu.

Çirkin xislətli biri Allaha yalvarmasın deyə, Allah ona dərd-kədər verməz. Unutma, Fironun başı bircə kərə belə ağrımadı...

Canı təcəlli nuruna dalan birindən ötrü bütün aləm Ulu Tanrının kitabıdır.

Allahdan gələne razı olsaq, Allah da bizdən razı olar.

Şəmsi TƏBRİZİ:

Allah bir insanı sənin əlinlə ayağa qaldıracaqsan, sən necə əlini uzatmazsan? Allah səni insanlara sevdirmək istəyir, sənin dağılmış parçalarını toplayır. Eşqə nankorluq etmə!

Bir insan Allahdan başqa kimsəyə ehtiyacı olmadığına inanırsa, Allah da onu başqasına möhtac eləməz.

Əgər Kəbəni birdən-birə aradan götürsəydilər, adamlar görərdi ki, bir-birinin könlünə sitayiş edirlər.

Haqq yolunda irəliləmək ürək işidir, ağır işi deyil!.. Yol göstərən daim ürəyin olsun...

Məhəmməd FÜZULİ:

...Sığındım sidq ilə Allahimə.

Ey səxavət mənbəyi, ey varlığı icad edən!
...Ey təbib-i qəlb olan, ey həll edən müşkülləri!
...Qiblegahım, olmaram qul səndən özgə kimsəyə,

Tanrısən, ruzi verənsən, yoxdu Səndən digəri!
...Səndən oldu qəlbimiz hər gizli sirrin məzhəri!

Hər rıştə ki, Həqq əyan edibdir,
Sərrıstəsini nihan edibdir.
...Faş oldu ki, sirri-Həqq nihandır,
Aləmdə nişanı binişandır.

Bir kimsə əgər olaydı agah
Kim, xəlqi necə yaratdı Allah.
Mümkün ki, iradətilə ol həm
Xəlv edəydi özgə aləm.

Nə bilir oxumayan müşəfi-hüsnün şərhin,
Yerə gögdən nə üçün endiyini Quranın.

Ey Füzuli, intihəsiz zövq buldun eşqdən:
Böylədir hər iş ki, Həqq adilə qılsan ibtida.

Şeyx Mahmud ŞƏBÜSTƏRİ:

Səhraya çıxanda arifə ağac da deyir ki, mən Haqqam.

Übeydullah ƏHRAR:

Elə zamanlar olur ki, bütün səslərin, rüzgarların, suyun, yağmurun Allahı zikr elədiyini eşidirəm...

Şeyx İbrahim Gülşəni BƏRDƏİ:

Həqqin qapusuna doğru gələni
Sən əgrisən deyübən sürmək olmaz.

Necə sevsün könül münkir olanı?
Həqqün sevmədügin çün sevmək olmaz.

Olmayan məhbubi Həqqün bilməz adəm sirrini.

ƏFLAKİ:

Tanrının adlarından biri də əl-Mömindir. İman gətirən qula da mömin deyilir. "Mömin möminin aynasıdır" sözləri o deməkdir ki, Tanrı həmən aynada təcəlli edibdir.

Məhəmməd HADİ:

Bütün zərrati-aləm məzhəri-əsrari-qüdrətdir...

Əli bəy HÜSEYNZADƏ:

Ey ulu Tanrı...
Ey zati müəbbəd qeybdə gizli!

Ey əzəldən bəri izləri bəlli!
Ey namütənahi, qudrətin eylər
Hər yerdə, hər canda, hər an təcəlli...

Mirzə Ələkbər SABİR:

Cənabi-Həqq o bəhri-bigirani-mərhəmətdir kim,
Ona mülhəq olan insan şərəfyabi-səadətdir.

Məhəmməd İQBAL:

İnsanı idrak etmədən necə ararsan Allahı?!

İnsanlar Allahı bir səcdə ilə, bütələri də bir təvafıfla
aldadırlar.

Könlün hökmü altında olan ağıl ilahidir. Könlün
hökmü altına girməyən ağıl isə şeytanidir.

Qərblilərin gözündə ağıl həyatın nizamı, şərqililər
üçün eşq kainatın özüdür. Ağıl Haqqı eşq sayəsində
tanır... Əgər eşq ağılla yan-yana gələrsə, müstəsna
bir aləm qurar.

Sən ki Allahın “bax” deyə xitab etdiyi varlıqsan.
Nə üçün bu yoldan kortək keçib gedirsən? Bahar
ruzigarı kimi güllərin üzərindən adlayıb keçmə,
gülüstanın mənasına dal.

Məhməd Akif ƏRSOY:

Birsən, əzəlisən, əbədisən, səmədisən,
Ya Rəbb, sənə yoxsan deməyə varmıdır imkan?!

Nə irfandır verən əxlaqa yüksəklik, nə vicdandır,
Fəzilət hissi insanlarda Allah qorxusundandır.
Ürəklərdən çəkilmiş fərz edilsin xəvfi Yəzdanın
Nə irfanın qalır təsiri qətiyyə, nə vicdanın...

İmandır o cövhər ki, İlahi, nə böyükdür,
İmansız olan paslı ürək sinədə yüküdür...

Göstər, Allahım, bu millət qurtulur, tək möcüzə:
Bir “utanmaq hissi” ver qaib xəzinəndən bizə!

Nədən əzmin sürəksiz, yoxmudur Allaha imanın?

Dilində Bəsmələ olsun, əlində sureyi-Nur...

Cəmaləddin ƏFQANİ:

Bir dinin əsası nə qədər zəif olur-olsun, yenə də
insanlıq üçün maddiyyətçilikdən daha faydalıdır.

Rabindranat TAQOR:

Allahın böyük qudrəti xəfifcə əsən rüzgardadır,
fırtınada deyil.

Bu çiçəkləri tükənməz bir vəcdlə bitirib böyüdən
o mənbə hardadır, görən?

Doğulan hər yeni çocuq Tanrının insanlardan
hələ umudunu kəsmədiyini göstərir.

Sakit ol, ey qəlbim; bu böyük ağaclar ibadət edir.

Əmin Ər-REYHANİ:

Məni əhatələyən təbiətin hər parçasında ana
mənbəyinə Tanrı və ya Yaradıcı adını verdiyimiz
ilahi bir cövhər müşahidə edirəm.

Cəmil MERİÇ:

İnanan bədbəxtliyindən bəhs edirsə, yalan
söyləyir. İnanan üçün bədbəxtlik yoxdur.

İnanc əsalətlidir. Mədəniyyətlər onun əsəridir.

Tanrı gözəldir, gözəllikdir, fəzilətdir,.. kamaldır.

Tanrı idrakolunmazdır. Ağılın vəzifəsi Tanrının
idrak oluna bilməyəcəyini idrak etməkdir.

Nəcib Fazil QISAKÜRƏK:

Ya Allaha baş əyər, heç kimsəyə əyməzsən,
Ya hər kəsə baş əyər, heç bir şeyə dəyməzsən.

Kaş ki mən Allah kəlməsindən başqa ağzından
tək söz belə çıxmayan bir dilsiz olaydım!..

Allahsız adamın fikrinə, Allahsız cəmiyyətin
məfkurəsinə inanmıram!

Bəxtiyar VAHABZADƏ:

Dünyaya şəfəqlər kimi Tanrım səpələnmiş,
Qəlbin gözü yanmazsa, görünməz gözə Allah...

ƏBDÜSSƏLAM:

Elmlər Allahın yaratdıqlarının ifadəsidir.

Frityof ŞUON:

Qüdsiyyət ruha istiqamət verən dərin təfəkkürdür.

Seyyid Hüseyn NASR:

İnsan ancaq Allahın işığında özünü bilə bilər.

...Bilginin ən üstün dərəcəsi Allahı idrakdır. Allahı dərk etmənin isə imandan başqa yolu yoxdur, mümkün də deyil. O üzdən imanın qüvvətləndirilməsi önəmlidir. Bu isə Allah qorxusu insanın içinə sindirilmədikcə qeyri-mümkündür.

Quran kimi müqəddəs kitablar insan ruhunun tarixiylə doludur.

Düşünən kəs üçün gözəllik Əbədi Olana açılan bir qapıdır...

İnsan təbiətdəki ahəngi və gözəlliyi öz zəifliyinin fərqi ilə vararaq Yaradıcının Hikməti qarşısında boyun əyməklə kəşf edə bilər.

Hüseyn ATAY:

Allahı tanımayan, var olduğunu qəbul etməyənlərə belə bir sözüm var: "Əgər bir düzən qurmaq istəyirsinizsə, Allaha ehtiyacınız var".

Quranı kim yaradıbsa, Allah odur. Çünki belə bir kitabı Allahdan başqa heç hansı qüdrət əmələ gətirəmməz.

Blez PASKAL:

Tanrıya inamdan başqa heç nə içərimizdəki yanğıni, ruhumuzdakı təşnəni söndürə bilməz.

PRUDON:

Əqlimiz Yaradanın varlığını kəşf etməzdən ürəyimiz O-nun varlığına şəhadət gətirmişdi.

Rocer BEKON:

Kainatı yaradan Allah bütün aləmləri nizamladığı qanunlarla öz iradəsinə tabe edibdir. Bax elm dediyimiz də, fərqi ilə var bilmədiyimiz nə varsa, hamısını nizama salan həmişə bu ilahi qanunlardır.

Avraam LİNKOLN:

Mən göylərə baxaraq varlıqların əzəmətini müşahidə edərək, Allaha inanmayanlara heyran edirəm.

Viktor HÜQO:

Yarpaqlar arasında ötən bir quşcuğaz belə Tanrının varlığından xəbər verir.

Aleksis KARREL:

İnsan oğlu bütün dövrlərdə hava, su qədər Allaha ehtiyac duymuşdur.

Tomas ELİOT:

Hər şeydə İlahi Zəkanın izləri göründüyü halda, insanların çoxu öz ağıllarına güvənirlər.

Ralf EMERSON:

Gördüklərim məni görmədiyimin varlığına inanmağa məcbur edir.

Seren KİERKEQOR:

Tanrıya qarşı daim yanlışlıq içindəyik.

Vilhelm ŞMİDT:

Şərrin mənşəyində məhz Ulu Varlığın çoxlu sayda ilahlar və iblisənə qüvvələrlə dəyişik salınmağı dayanır.

Albert EYNŞTEYN:

Dünyanı nə qədər dərinləndirəndə, Tanrıya imanım bir o qədər güclənir.

Tanrının bu kainatı necə yaratdığını bilmək istəyirəm.

İnsanın həyatının mənası nədir?.. Bu sualın cavabını bilmək elə mömin olmaq deməkdir.

Anri BERQSON:

Keçmişdə olduğu kimi, bu gün də elmsiz, sənətsiz, fəlsəfəsiz cəmiyyət vardır. Fəqət dinsiz bir cəmiyyət əsla yoxdur.

Lüdviq VİNGENŞTEYN:

Tanrıya inanmaq – həyatın anlamı olduğunu görmək deməkdir.

Xorxe Anhel LİVRAQA:

Biz insanıq ... Ona görə ki, ruhumuz var, ona görə ki, Allaha inanırıq.

Hər kəs özünü tənha və zavallı bilməsin; varlığında Tanrıdan zərrə daşıyan bir kəs nə yalqız, nə də zavallı ola bilər.

Vasili NALİMOV:

Bilmək gərəkdir ki, Yaradılış Sırrı qərq olmuşdur – o sirri fəş etmək olmaz, buna cəhd etməyə lüzum da yox. Yalnızca onu qəbul etmək gərəkdir.

Martin HAYDEGGER:

Bizi qurtarsa, bir Tanrı qurtara bilər.

Tərcümə və tərtib edən:

C. MƏMMƏDOV

KÖNÜL ARIF

"YOXLUĞUN ÇƏRÇİVƏSİZ ŞƏKİLLƏRİ"

Şəkil 1

Qəfil atəş kimi
Onlarla göyərçin qanadı açıldı havaya
Sübh çağı

Oyandım
Öncə göyərçinlərin
Güllə kimi başıma sıxdığı
Sübhün açıldığını anladım

Sonra –
Yoxluğun düşdü yadıma...

"Durub ölüm" dedim
Ağlayıb qaldım

Şəkil 2

Qabları
Soyuq suyla yuyanda
Əllərimə köçür yoxluğun

Şəkil 3

Sükut...
Sükut xofu!
SÜKUT XOFU!..

Şəkil 4

Evdə insan səsləri,
Çöldə insan səsi,
İnsan gülüşü,
İnsan surətləri!!!

...və heç biri
İlahi,
Heç biri
O deyil...

Şəkil 5

Saçlarımı kəsdim
Telefonu söndürdüm
Təzə paltar geyindim
Daha nə qaldı?

Hə,
İndi
Ölə bilərəm.

2018

ŞƏHLA ASLAN

FIŞTIRIQ ÇALMAYAN OĞLANLAR

Nərgiz nənəm evə gələndə çox qayğılı idi. Dilindən bircə kəlmə eşidə bildik: “Balam, bu cavanlar niyə fiştiriq çalmırlar? Bunların axırı çox çətin olacaq!” Vəssəlam. Daha qorxumuzdan nə bir söz soruşduq, nə də özü bu mövzuya toxundu. Yedi, içdi, qollarını yelləyə-yelləyə, addımlarını gen ata-ata öz “kabineti”nə yatmağa keçdi.

Nərgiz nənə bizə qonaq gəlib. Bizə deyəndə ki, yəni şəhərə. Özü kənddə yaşayır. Əsli Bakıdan olsa da, kəndli balası ilə evlənib. Allahqulu babamla evlənib, köçüb ora. Babam da rəhmətə gedəndən sonra sonuncu oğlu ilə qalır kənddə. Hər il soyuqlar düşəndə gəlir şəhərə, altı oğlu burdadır axı! Əslində, heç evdə də tapılmaz. Gündüzlər şəhəri gəzir, gənclik illərini yada salır, nəslindən sağ qalanları yoxlayır, sənəd-sünəd dalınca idarələri dolaşır. Axşama yaxın da zəng eləyib bir oğluna

xəbər verir ki, “sizə gəlirəm”. Bu gün də bizim bəxtimizə düşüb.

Əstəğfürullah! Yadıma düşəndə fikrə gedirəm. Necə yəni, cavanlar niyə fiştiriq çalmır? Fiştiriqə aid nə bilirəmsə, çevirib tökdüm ortalığa, heç nə anlamadım. Yaxşı ovqat arzulayanda “fiştiriğin gəlsin!” deyirlər. Hətta “fiştiriğin qoyuna da ziyanı yoxdur” deyilir. Nə isə, bunlar heç. Baxıb gördüm ki, fikir məni rahat buraxmır, qapını döyüb girdim yanına. Arvad qayğılı görkəmdə oturmuşdu. Şanlı keçmiş olan qoca nənəyə yazığım gəldi, 75 yaşı var, amma heç kim bu yaşı verməz ona.

Ucaboy, ətli-canlı, yeriyəndə sanki yer titrəyir. Bir az kişiyyə də bənzəyir. O vaxt babam kənddən gəlib Bakıda sənət məktəbində dəmirçilik öyrənirmiş. Nə olub, necə olub, dağda-daşda böyümüş bu pələng balasına oxşayan Allahqulu könlünü

kirayə qaldığı evin qızı Nərgizə verib. Nənəm də o vaxt baytarlığı oxuyurmuş. Hər ikisi məktəbi bitirəndən sonra yüngülvari məclis qurub toy ediblər, bir-birinə qoşulub gediblər kəndə.

...Yenə nənəmin yüz dəfə danışdığı xatirələr alıb apardı məni. O da heç nə demədən əlimdən tutub saçımı sıgallayırdı. İndiki gənclik barədə qəribə mühakimələri vardı. Amma bu gün nə narahat etmişdisə, fiştıriq çalmağın mətləbə nə dəxli olub-olmadığını yazıq sifətindən anlaya bilmədim. Neyləməli, gənclər küçədə fit çala-çala yeriməlidir, ya mayallaq aşmalıdır? Hələ heç nə demirdi. Fikri uzaqlarda idi. Gah işlədiyi vəzifələri, gah da sevdiyi mərhum ərinə xatırlayırdı. İndi hər şey onun üçün keçmişdə qalmışdı. Pahhh! Bunun elə parlaq keçmişi olub ki...

Kəndə gəlin köçəndə hər dərdə çarə eləyən həkim kimi tanıyıblar. Sanki adi baytar yox, məşhur terapevt təşrif buyurub. Təsəvvür edin ki, elə vəziyyətdə nənəm nə qədər hörmət qazanıbmiş. Pul-para, pay-püş, maaş da öz yerində. Tezliklə vəzifə pillələrində yüksəlib, özünün deməyinə görə, kolxozlar komissiyasının sədri imiş. Deyirdi, kolxoz sədrləri tir-tir əsirdi qabağımda. Zibillərini üzə çıxaranıdan sonra daha dərinə getmirdim. Hə, lap pul da verirdilər, sonra? Onsuz o vəzifədə qalmaqları o dövrdə?

Firavan həyat, var-dövlət, hörmət-izzət, Allahqulu kimi əri olan nənəm gözəllikdə tamaşa imiş. Allahqulu da Koroğlu kimi bıqlarını qulağının dibinə qədər uzadarmış. Nənəm danışır ki, toylarda bizim havanı çalanda kişi çıxardı ortaya. Ayaqlarını yerə cırpanda mağar titrəyər, qartal baxışlarını kimə zilləyərmişsə, canına vəlvələ düşərmiş. Dizi-ni yerə vurub nənəmi çağırarmış ortaya. Sonra ətrafında quzğun kimi fırlanarmış. Çəkcik döyməkdən daşa dönmüş əzələli bədəni ilan kimi qıvrılırmış. Sanki "Bu, mənimdir! Ona kəm baxanın gözünü ovaram!" deyirmiş. Mənə kim əyri baxa bilərdi ki? Allahqulunun bığının bir tükü mənim üçün on kişiyyə dəyərdi. Eh!.."

Ərinimi düşünürdü? Bəlkə də! Deyəsən, mətləbdən çox uzaqlaşdım. Sonra bitdə-bitdə deyəcəyəm onsuz da. İclasda partiyanın siyasətini

ifşa etməyini, həbs olunmağını, Qaqarinlə görüşməyini... İndi isə qayıdaq "fiştıriq" məsələsinə. Hə... nənəm birdən dilləndi ki, "bala, bilirəm, bayaqkı sözə görə gəlmisən. Qoy deyim, yoxsa bilməsən, sakit duran deyilsən. Siz yazıçılar beləsiniz də. Bir az da mənə oxşadığın üçün çox istəyirəm səni.

"...Ehhh, indiki gənclərin axırını yaxşı görmürəm. Elə bil dərd-qəm içindədirlər. Başım çıxmır ki, telefonda nəyə qulaq asırlar. Heç sifətlərinə təbəssüm də qonmur. Sevinmirlər, ay bala! Mən də buralıyam da. Cavanlar xəlvətə düşəndə fitlə mahnılar çalardılar!". Nənəmin kəndli ləhcəsi ilə dediyi sözləri indi yazıçı dilində söyləyəcəm. Sözlünün mahiyyəti belə oldu ki, gənclərin fitlə mahnı çalması qəlblərinin fərəhi, yaşamaq eşqi, arzu-diləklərinin ifadəsi idi. Dağda, meşədə cavanların zəngülələrini eşidəndə hamıya güc-təpər gələrdi.

"Əşi, fiştıriq çalmaq nədir ki? Bilirəm e, ayıbdır. Böyük-kiciyin yanında olmaz. Amma ürəkdə bir şadlıq varsa, əlaməti çölə vurmalıdır. Cavanlar belə "qəbahət" üstündə yaxalananda yanaqları necə də qızardardı, necə xoş görünərdi. Nə olub bəyəm, fit çalır da! Telefondakı səviyyəsiz ismarıqları xəlvətcə ona-buna göndərmək yaxşıdır, fitlə musiqi çalmaq pis? Nənəm necə də hirsələnmişdi. Hələ ardına qulaq asın: "Bulvarı bu başdan o başa qədər yeridim, nə bir mahnı zümzümə eləyən, nə də fitlə musiqi çalan eşitdim. Məni düzgün anlayın. Deməyin ki, qoca arvaddır, danışığına bax. Ürək fərəhlə dolmursa, gələcəyə ümidlə baxa bilmirsə, yerə-göyə sığmayan kimi görünmürsə, daha nə gənclik oldu?"

Nənəmin gözləri yaşarmışdı. Gah mənə baxır, gahda gözləri bir nöqtəyə zillənirdi. Danışığının sonun isə belə gətirdi: "Cavanlar niyə fiştıriq çalmır" sözümə gülmə, sözlərim quyu kimi dərinidir. Qəmginsiz, fikirlisiz... Elə bil qayğı yükü basıb siz gəncləri, çiyinləriniz düşüb qocalar kimi. Nə olacaq bunların axırı? Düşünürəm, səbəbini tapa bilmirəm... Bəlkə də, bunların belə vəziyyətə düşməyinə biz nəsil günahkarıq?! Bilmirəm!"

QÜRUB VAXTININ ŞEİRİ

Nə qədər özünü tox tutursan, tut,
fərqi yoxdur, gözlədiyin sabah açılmayınca
kirpiklərində gəzdirdiyin zülmət əzər səni.
Yorğun olarsan, üzgün olarsan,
sinəndən qopan ağrılar kürəyindən çıxar,
üstündən tank keçmiş kimi hiss edərsən özünü.
Tank əleyhinə mina deyil səbəbin,
yumruğunla dizin arasındakı məsafə
o qədər uzaq ki...
o qədər uzaq ki...
Daha doğrusu, dizindən bir az aşağı,
arada illər, məsafələr, dünyalar.
Qaçmağı tərgitmiş ayağın bütün bədənindən
qat-qat xoşbəxtdir, – desəm, – inan...
çünki o hələ də vətən dediyi torpaqlardadır
üstü, ya altı...
torpaq torpaqdır sənənin ola bildiyi qədər,
sən ola bildiyi qədər,
sən ola bildiyin qədər.
Əlindəki çəliyin ağrısını duymaq üçün
mərmilərin gülüşünə ehtiyac olmasa belə,
ürəyin partlamalıdır üzün quruba,
qəlpə-qəlpə səpələnməyə səbrinin üfüqlərinə.
Qan damllarını görmək olmur
dənizə çilənmiş süni işıqların parıltısında,
havası çatmır küləklərin nəfəs dərməyə.
25 ildir qayıtma açılmayan hərbi çəkmənin
heykəlinə baş əymək mümkün deyilsə,
deyilsə,
deyilsə...
Orda, – illərdən, məsafələrdən, dünyalardan
bir az yaxın, amma əl çatmayan uzaqlıq...
Təkayaqlı bir kölgə
uzanmış üzün gündoğana axşam çağları.
Çəliyin gözü yol çəkir lap uzaqlara,
əl-ayaq çəkilən yerdə əldə ayaq olmaq asan-
mı?
Nə qədər tox tutursan, tut özünü, – fərqi yoxdur,
uzaqlar daha da uzaqlaşdıqca unudulursan!

UÇUŞ

Bir gün soyunarsan ruhdan cismini,
Bilməyə, – nə qalır səndən yerində.
Tanrı libasına bürünsə adın,
Kölgən görünürmü bəndə yerində?

SÜLEYMAN ABDULLA

Tutqun üfüqlərə durna səsi çək,
Göydə qərubsəyir hərəsi bir cür.
Şəkil çəkdirməyi sevmirsən, neynək,
Bir parça buluda rəsmini köçür.

Ucalıq arzusu baxmaz heç nəyə,
Hamı bacarmır ki, lələk salmağı.
Qoyma ümidini ruhdan düşməyə,
Gərək öyrənəsən göydə qalmağı.

Tapsan göy üzündə ulduz boyda qəsr,
İçində qalmağa həyat varmı, bax...
Çiynindən alınıb düz yarım əsr,
Qolunda zəng çalan saat varmı, bax!

Yox, daha gecələr yandırmıram şam,
Bəla təzə gəlsin, qada tər gəlsin.
Lələk yandıрмаğa kibrit tapmıram,
Ordan bir alovluq od göndər, gəlsin.

Külək bacasına çırpılır damın,
Hayıf, unutmusan günün ismini.
Ürəyi darıxır yerdə adamın,
Bir gün soyunarsan ruhdan cismini.

DÖNƏLGƏ

Sən də axır yerə gəldin, deyilmi...
Əvvəl səsin,
sonra dizin,
...və üzün...
Bu döndüyün sonuncu tin deyilmi,
Çox gecə var, azıb qalar gündüzün.

Adam üçün işıq olub sönməyə,
Sına gərək zülmətin sütun tağı.
Bundan sonra cin qarışmaz heç nəyə
Qara gəldi Ələddinin çırağı.

Tövşüdükcə buz nəfəsdən çıxır can,
Nə dərdinə qəlbini qəm sıxanın?
Nərdivanın ayağına başından
Enmək də var qismətində çıxanın.

Gün olur ki, qatıqla da sınır diş,
Ay olur ki, gündoğanda batır şər.
Eh, nə qədər göylə gedən var imiş,
Yerə düşüb bulud-bulud hönkürər.

Son bəllidir, ürəyini çox sıxma,
Gələn gəldi, gedən getdi əliboş.
Qalanlar da bir gün gələr, darıxma,
Sən də axır yerə gəldin, xoş-naxoş...

XOF

Nəfəsini ciyərinə çəkib binamız,
Darıxmaqdan oxumalı havalar hanı?
Böyümüşdü həyətdəki dəcəl uşaqlar,
O səs-küylü, partapartlı "dava"lar hanı?

Görünmürdü günbəz kimi təsəkli qoca,
Şaqqaşaqla çevrilmirdi təsbeh dənəsi.
Cığallığı tutmurdu ta "qoşa altı"nın,
Tərk etmişdi məhləmizi domino səsi.

Sərxoş bərbər çətin kəssin qarşımı bir də,
Giley etsin: – salam verdim, çönüb almadın...
Unutmuşdu məst etməyi yasəmən ətri,
tovuz kimi bəzənmirdi...
bir şən, dul qadın.

Harda qaldı əsrimizin cayıl Məcnunu,
Şit mahnılar kolonkanın gözünü qırdı.
Gecəyarı yuxulara haram qatan gic,
O "07" indi harda asfalt cızdırdı?

Adam hanı çağırmağa: – gəl pivələyək?!
Daha kimsə tapılmazdı "dü-şəş" atmağa.
Bir zamanlar çay içməyə vaxt tapmayanlar,
Ya Rəbb, haçan vaxt tapmışdı saç ağartmağa?
Bir də gördün, kimsə gəzir hərbi geyimdə,
Torpaq rəngli komuflyaj sinəsinə dar.
Hərdən tütün qoxuyurdu blokun ağzı
Aradabir yığışanda caydaq cavanlar.
Daş sükutu hakim idi çəkil səsində,
Daşınmırdı kisə-kisə nə sement, nə qum.
Neçə ildir köçüb gedib...
Hövsanaydımı,
Harda görsə, üz-gözümdən öpən eloğlum.

Qayğılıydı, təkliyinə dalmışdı çinar,
Qoca küknar yıxılanda, dedik, nə getdi.
Son zamanlar çox gəlirdi təcili yardım
Bir də geri dönməyəcək kişilər getdi.

Səhərəcən, bəlkə, yüz yol keçdim mətbəxə,
Heç bilmirəm, necə dözdüm mən susuzluğa.
Alt qonşunun ürəyiymi tutan qəfildən,
Daha mən də tutulmuşdum yuxusuzluğa.

QARABASMA

Gecdi, uğuruna çıxmaz pişiklər,
Ağdımı, qaramı rəngi, – nə fərqi...
Dərsəmi çalırılar, tənəffüsəmi,
Yoxsa əcələmi zəngi, – nə fərqi...

Ovcunda cızılmış yol xəritəsi,
Bəxtin gətirməyən yöndə gedəsən.
Canın ki sağ deyil, fikirləşmə ta,
Arxada qalasan, öndə gedəsən.

Əl boyda ağ bulud ruhundu, bəlkə,
Yerdə gördüyünü göy üzü bilsin.
Eşitsən, özünün gülməyin tutar,
Kim necə ağlayır, qoy özü bilsin.

Nədi apardığın?..
kəs qısa, – heç nə,
Bəsdı, göz yaşına az qatın səsi.
Adamın zamanı yatdısa, heç nə,
Heç kimi oyatmaz saatın səsi.

... Gecəyə səpilib ayın işığı,
Pəncərə önündə bir kölgə durdu.
Səndən bu dünyada qalan, unutma,
Bir damla yağışdı, bir zərrə nurdu.

SİQARET QUTUSUNDAKI TALE YAZISI

(əvvəli ötən sayımızda)

FƏRİD HÜSEYN

Ayrılıq da duadır

Bizim ədəbiyyatımızda şairlərin ayrılıq şeirlərinin bir çoxunda qadına münasibət təxminən, aşağı-yuxarı belədir: “Gedirsənsə, get, səndən də yaxşısını tapacam”. Ağrıyla deməliyəm ki, ölkəmizdə ayrılıqların yüzdə doxsanı sivil şəkildə baş tutmur – dünənəcən can deyib can eşidən ər ilə arvad ayrıldıqdan sonra əbədi düşməyə çevrilirlər. Səd-əfsus... Və bu əqidə, – dünən əziz hesab etdiyinə bu gün qara gün arzulama şeirlərimizə də hopub, özü də dediyim bu günün, bu saatın söhbəti deyil, lap çoxdan belədir. Xeyli nümunələr çəkə bilərəm, ancaq istəmirəm Musa Yaqub kimi tikansız bir adam haqqındakı yazıda kiminsə bostanına daş atım. Onsuz da o cür ayrılıq şeirlərini əksəriyyət oxuyub...

Musa Yaqub şeirləri ilə ibadət edən, yaşam tərzi ilə də inam aşılaman şairidir. Ona görə onun həтта ayrılıq şeiri də dua şəklində yazılıb. Söhbət “Son görüşdə” şeirindən gedir. Şeirdəki qəhrəman ayrıldığı insana dua edir, arzulayır ki, onlar bir-birinin yaddaşında xoş qalsın, bir-birini ürəkdölusu xatırlasınlar.

İlk bəndə baxaq – müəllif dua edir ki, tərəflər ayrılıqlar belə, bir-birinin qəlbinə toxunmasın, yaddaşlarını yaralamasınlar. Adətən, ayrılarda

tərəflər müxtəlif söhbətlər uydurur, xarakterlərini, mühiti, gələcəyi, planlarını və sair bəhanə gətirirlər. Amma çoxumuza məlumdur ki, ayrılıqların əsas səbəbi istəksizlik, “dilucu sevmək”dir. Ona görə də şeirdəki növbəti dua belədir: “Bəhanəyəcün uydurulmuş yalan sözlə ayırma”.

Tanrım, bizi son görüşdə
Tikan sözlə ayırma,
Bəhanəyəcün uydurulmuş
Yalan sözlə ayırma;
Bu dünyanın
İlk görüşü hayıfdir.

Sonra müəllif dua edir ki, hansı hislərlə başlamışıqsa, sevgini o cür də odlu-alovlu bitirək, gücümüz vaxtından əvvəl tükənməsin. Bu məqam sevginin başqa bir dövrünün – həvəslərin sönməsi mərhələsinin ifadəsidir:

Bir sevgidən qanad alıb,
Uçmuşuqsa bu adla,
Daha bizi gəl ayırma
Sınıq, şəlpə qanadla;
Bu sevginin
Qanadları hayıfdir.

Sonra müəllif yenə soyuqluq məsələsinə qayıdır. Məhəbbətin yerini soyuqluq tutmasın, araya narazılıq çökməsin deyə, Tanrıya əl açır ki, bu da ayrılığın özü-özlüyündə növbəti mərhələlərindəndir:

Sən gəl bizi acı dillə,
bumbuz əllə,
soyuq-soyuq baxışlarla
ayırma;
alnımızda qırıqlarla
ayırma;
məhəbbətin
şirin sözü hayıfdir.

Və daha sonra müəllif arzulayır ki, tərəflər bir-birinin qarşısında günahkar olmasınlar, bir-birinin yaddaşında xətalrı ilə qalmasınlar:

Ürəyimə
Mələhəttək giribse,
Taleyimə
Bir qisməttək giribse,
Daha bizi qəbahətlə
ayırma,
ağ taleyə çəkilesi
qara xətlə ayırma;
bu sevginin
xatirəsi hayıfdir.

Müəllif diləyir ki, sevənlərin nəfəsləri tükənməsin, yolları dalana dirənməsin, nəyi harda qoyublarsa, elə orada da qalsın. Dua edir ki, tərəflərin keçdikləri məhəbbət yolu dağılmasın.

Guya təzə sevdamızı
Qoyub təzə cığırda,
Gəlib-gəlib bir dalana
Dirənməyək axırda;
Məhəbbətin
Yolu, izi hayıfdir.

Şeirinin sonunda iki misal çəkilir: “buludlardan ayrılacaq damcı” və “kirpiyindən ayrılacaq yaş kimi”. Buluddan bir damcı düşməklə göylərə heç nə olası deyil, göz yaşının yaranmasında isə kirpiyin heç bir rolu yoxdur. Deməli, bulud damcının, kirpik isə ondan qopan yaşın ağrısını hiss etmir. Beləcə, müəllif tərəflərə ən rahat, itkisiz ayrılıq üsulu seçir:

Son görüşə o candərdi,
Mən candərdi gəlməyim.
Ayrılığı o bilməsin,
Elə mən də bilməyim.
Buludlardan ayrılacaq
damcı, tə,
Kirpiyindən ayrılacaq
Bir yanıqlı yaş kimi,
Yuvasından ayrılacaq
Bir köçəri quş kimi –
Ayırırsan, belə ayır,
Söndürürsən,
Belə söndür sevgimi.

Şərh etdiyim misraların bəziləri, əslində, şeirin özündən də aydındır. Belədirsə, bəs onda mən nə edirəm, nəzmi nəsrəlmə izah edirəm? Qətiyyə. Çünki məqsədim başqadır. Musa Yaqub bu şeirdə sevginin alçala biləcəyi bütün yolların qarşısına daş diylərməyə çalışır. Sevgi acı sözlərlə, qəbahətlə, bəhanələ, yolun harasa dirənməsi ilə alçala bilər. Şair bütün bunları sadalamaqla tərəflərin – sevənlərin qanqaraçılıq, əbədi düşmənliliklə nəticələncək ayrılığının qarşısını kəsir, onlara daha uyarlı, daha rahat ayrılmağın yollarını göstərir. Onun nəzərində, ayrılıq “Buluddan ayrılan damcı” misalı olmalıdır. Buluddan damcının ayrılması təbii prosesdir, həmişə olub, insanın insandan ayrılması da daim başa gələ bilən aqibətdir. Yəni müəllif göstərir ki, buluddan damcı ayrıldığına görə heç nə tərsinə dönmür dünyada, insan insandan ayrılarda da belə olmalıdır, aləmi bir-birinə vurmağa ehtiyac yoxdur. Müəllif şeirin ilk bəndinin sonunda məhz ona görə də deyir: “Bu dünyanın ilk görüşü hayıfdir”. Demir, “sevginin

ilk görüşü hayıfdir". "Dünyanın ilk görüşü" deməklə ilk sevən insana, məhəbbətin varisliyinə işarə edir. Göstərir ki, məhəbbət bizə ötürülən ən ülvə hissidir, elə ayrılmaz lazımdır ki, bizə miras qalan eşqə xələl gəlməsin, onu ləkələmədən, incitmədən özümüzdən sonrakılara – başqalarına ötürək. Çünki sevgi əbədidir, sevnərsə fani. Bəs əgər sevgilərə xələl gəlsə, nə olar? İnsanlar bəzən dalaşlı, tikanlı ayrılıq yaşadıkları üçün məhəbbətə olan bütün inamlarını itirirlər. Əlbəttə, sevdini itirməkdən daha dəhşətli sevgiyə inamını itirməkdir. Çünki bu, özünü məhəbbətsiz bir ömrə məhkum etmək deməkdir. M.Yaqub "bu dünyanın ilk görüşü hayıfdir" deyəndə məhz bunu nəzərdə tutur.

Şeirdə hər bəndin axırında "hayıfdir" deyilir, bu söz tez-tez xatırlanır. Müəllif bununla ayrılıq zamanı nələri məhv – heyif etdiyimizi göstərir. Əfsus ki, sadalananlar sayca az deyil... Ayrılan adam elə bilir ki, ayrıldı, vəssalam, M.Yaqubsa ayrılığın insanda yaşatdığı itkiləri sadalayır: "Bu dünyanın ilk görüşü hayıfdir"; "Məhəbbətin yolu, izi hayıfdir"; "Bu sevginin xatirəsi hayıfdir"; "Məhəbbətin şirin sözü hayıfdir". O, bu sadalamalarla ayrılığın bütöv mahiyyətin açır, onun nələri məhv etdiyini göstərir. Şairin ruhu o qədər təmiz, qəlbi o qədər xoş hislərlə doludur ki, ayrılıq anında belə, dilinə üsyan, bəxtdən giley, kimisə yamanlamaq gəlmir. M.Yaqub ayrılıq durumunu dua şəklində yazan müstəsna şairdir.

Dörd fəsil payız

M.Yaqub yazda doğulsa da, mahiyyətcə payızın övladıdır. Deyirlər, harda doğulmaq əsas deyil, əsas özünü haralı hesab etməyin, hara ruhən dərinədən bağlanmışdır. Bax, o "əsas məsələ" dediyim müqəddəs nəsnənin adı Vətəndir. Musa Yaqubun doğma fəslə – Vətən fəslə payızdır. O, fəsillər içində ən çox payız haqqında yazıb, payız ismin də, ruhun da bütün hallarında hallanıb onu şeirində. "İndi bildim nağıldı" adlı kitabında "Payızın 22 halı" adlı ayrıca bir bölmə var. Ümumən onun digər kitablarında da payız haqqında neçə-neçə şeiri yer alıb. Payız fənilik fəslidir, dünənki meyvəli, güllü-çiçəkli, barlı-bəhərli ağacları payızda kimsəsiz, çıpaq, solğun görürük, ağacın üstündə qalan tək-tük mövsümi meyvələr isə talanmış yurdu xatırladır. Musa Yaqubun payız silsiləsi şeirləri insanın təbiətə acımasının örnəyidir:

Yay da son bahardan gülümü dərdi,
İndi payızı da qış tələsdirir.
Birinci nəfəsim budaq əyərdi,
İkinci nəfəsim yarpaq əsdirir.

M.Yaqub təbiətlə insanı tənləşdirərək bizi dərinədən düşünməyə vadar edir – əgər insan bir nəfəsdən ikinci nəfəsə keçəndə bu dərəcədə zəifləyərsə, gör onda bizim güclü sandığımız təbiət neçənci nəfəsindədir, qədimlərdən günümüzəcən şahid ağaclar nələr çəkiblər?..

Həvəsi qalibmi kef-damaq üçün,
Sevdası ya oğlan, ya qız olarmı?
Sahibsiz yurd-yuva qorumaq üçün
Əsgərlik yaşında payız olarmı?
Görəsən, payızın yaşı neçədi?

M.Yaqub payızı insanın yaşantılarına daha uyarlı, daha yaxın, həmdəm fəsil kimi təqdim edir. İnsan cavan olanda ömrünü unudur, yaşının yayını, yazını duymadan yaşayır, ancaq elə ki yaşa dolur, itirdiklərini görür, keçmişinə boylanır, "kim ola bilərdim və kim oldum" sualına cavab axtarır, bax onda payız ovqatına köklənir, yəni bütün həyatı, əməlləri, səhvləri gəlib keçir gözünün qarşısından. Payız da belə deyilmə? Bu fəsil də itkilərlə, onların hesabı ilə doludur... M.Yaqub dünyanı, özünü anlamaq üçün insana təbiəti nişan verir və göstərir ki, ey oxucu, payız (sənin payızın!) qaçılmazdır. Özünü dərk etmək, səhvlərlə, doğrularla özünü anlamaq istəyirsənsə, payızı – öz sonunu anlamağa çalış, axı sən də əbədi deyilsən...

Payız işığının tarixçəsi

Avqustun axırları imiş, fəslin bitəcəyində şairin qızı Yaqut xanım, vəfalısı Zöhrə xanım və Musa Yaqub həyətdəki talvarın altında oturlarmış. Zöhrə xanım adətincə yemək bişirir, şairlə qızı isə çay içə-içə şirin-şirin söhbət edirlərmiş. Həyətlərindəki çox qərribə, insana təbiətin möcüzəsi kimi görünən əzəmətli pip ağacına baxan Yaqut xanım atası ilə düşüncələrini, narahatlığını bölüşürmüş: "Dədə, o pip ağacını o qədər çox istəyirəm ki, o, mənə o qədər doğmadır ki... Elə bil günəşin bütün nuru onun yarpaqlarından süzülüb kökünə axır. Elə istəyirəm oturma o pipin altında və o yarpaqlardan süzülüb axan nur gəlib mənim qəlbimə tökülsün". Yaqut xanım danışmış,

onun həssas, təsirli söhbəti isə gələcəkdə – daha doğrusu, bir ay sonra (26-27 sentyabr, 2002) yaranacaq şeirdə özünə ahəstə-ahəstə yer edirmiş:

Yanımda bir uca pip ağacım var,
Hər payız başında qızıl tacım var.
O qızıl tac üstə payız işığı
Bir-bir yarpaqlarla düşür aşağı,
Tökülür ağacın ayaqlarına,
Qılgılcım yayılır qıraqlarına,
Çevrilir torpağın çıraqlarına.

Nədənsə söhbət getdikcə uzanırmış, adi, gündəlik danışıklardan deyilmiş bu dəfəki, nəşə daha hüznü, daha təsirli imiş. Və danışıldıqca da bir az da həssas nöqtəyə, son dərəcə ciddi yönə istiqamətlənirmiş söhbət. Yaqut xanım hislərindən, keçirdiyi daxili narahatlıqdan elə cürətlənibmiş ki, hətta böyük şairin yanında “şair olmaq” da könlündən keçirmiş: “Dədə, bu işıq – bu payız işığı bir gün məni ya şair edəcək, ya da haqq aşığı”. Beləcə gələcəkdə yaranacaq başqa bir misra da şairin yaddaşında əyaniləşirmiş:

Tamam başqa bir hissidir, tam başqa duyğu,
Bir yamac belində şirin bir uyğu
Qarışıb xəzana öl də bilir,
Bir təzə çiçəklə gül də bilir.
Adam şair ola, ya haqq aşığı,
Düşsə bağçasına payız işığı.
Bir solğun gül üstə zər saçaqlanır,
Bir yaşıl yarpaqda tül yaraşığı,
O payız işığı, payız işığı...

Yaqut xanımın könlü toxtaqlıq tapmırmış və hislərindən, yarpaqlardan süzülən işıqdan elə təsirlənibmiş ki, elə zənn edirmiş olanları – o işıq şölələrini bu dünyada bircə o görür, o duyur, qalan hər kəs bu mənzərənin gözəlliyindən məhrumdur. Ona görə də atasına sual verib: “Dədə, sən o işığı görürsənmi?” Şairi təəccüb bürüyüb və suala sualla cavab verib: “Hansı işıqdan danışırısan?”. Yaqut xanım cavabı ilə sonralar yazılacaq şeirə həm ad, həm də başqa bir misra bağışlayıb: “Payız işığını deyirəm. Dədə, payızın axırında günəşin işığı o qədər zəif, kövrək olur ki... Bu qərib işıq gəldi-gedərliyini bilir deyər, belə qərib olur. Günəşin işığı qəribləşdikcə payız işığına çevrilir”. Qız danışmış və bu sözlər batırmış Dədənin ürəyinə:

Ay Allah, işıq da qərib olarmış,
Gəlib gözlərinə bulud dolarmış.
Duman toranlığı, çən qarışığı,
Qərib bir dumanın qanadlarında
Uçub, uçub gedir payız işığı.

Bu xatirəni mənə şairin qızı – Yaqut xanım danışmış və mən bu söhbətə, əhvalata qulaq asdıqca tərəflərdən hansının daha çox şair olduğunu (bu şeirə münasibətdə) ayırd eləməkdə çətinlik çəkmişəm. Onlardan biri şeiri yaşayan, digəri isə yazan tərəf imiş. Bu söhbətin üstündən təxminən bir ay sonra Musa Yaqubun “Payız işığı” şeiri doğulmuş və şair bu şeiri qızına – Yaqut xanıma ithaf edir. Qızının yaşantılarını ondan söz, söhbət kimi alıb, ona gözəl bir şeir kimi qaytarır. Axı poeziya həm də hisləri əbədləşdirmək sənətidir. Beləcə, bir qadının da bəzi hisləri əbədləşir...

Cənnətin ünvanı

Mark Tvenin “Adəmin gündəliyi və Həvvanın gündəliyi” adlı gözəl bir əsəri var. Əsərin quruluşu belədir ki, adı çəkilən qəhrəmanların hər biri gündəlik yazır və həmin mətnlər müəyyən ardıcılıqla kitabda verilir. O günahkar qəhrəmanlar bəllidir ki, tamah ucbatından, qadağanı pozduqları üçün cənnətdən dünyaya qovulub və bu acılı-şirinli aləmdə ömür eləyirdilər. Həvva dünyadan köçəndən sonra Adəmin gündəliyindən bu ürək-göynədən qeydi oxuyuruq: “Səninlə hər yer cənnət imiş”. Musa Yaqubun “İndi bildim nağıldı” şeirlər kitabında həyat yoldaşına yazdığı silsilə şeirlər “Səndən sonra” adlı ayrıca bölmədə cəm olub və o şeirləri oxuyanda cənnətsiz qalan – “Səninlə hər yer cənnət imiş” həqiqətinə çatan şairi görürük. Musa Yaqubun şeirləri insanlara həmişə işıq, ümid bağışlayıb, dözməyin mükafatını vəd edib. Amma bu itkidə şairi təslimiyyət kürsüsündə, çıxmazlıq, nəəlaclıq dalanına dirənmiş görürük və onun poetik səsi çarəsizlik minbərindən ucalır:

Mənə veriləsi təsəlli yoxdu,
Bu dərdin axırı, əzəli yoxdu.

Azərbaycan ədəbiyyatında şairlərin həyat yoldaşlarına – xanımlarına yazılan şeirlərinin böyük əksəriyyəti səmimiyyətdən çox-çox uzaqdır. Çünki o şeirlərin çoxu xanımların “mənə niyə şeir yazmırsan?” sualına cavab olaraq yazılıb, hətta ən yaxşılardan sayılanların belə içində qadına məhəb-

bətdən daha çox, onun qarşısındakı günahkarlıq duyğusu – xəyanətin, biganəliyin ifadəsi, etirafı var. Yəni o şeirlərin böyük qisminə duru, saf məhəbbət nişanələri, izləri yox dərəcəsindədir. M.Yaqubun xanımına yazdığı şeirlərdə pak sevginin, qarşılıqlı məhəbbətin, hörmətin, bir-birini dərinədən tanımanın doğurduğu rahatlığın ifadəsi var. Və şairin xanımının vəfatından sonra yazılan şeirlərdə tənhalıqdan giley azdır, bu, çox qərribə bir şeydir: Şair bu şeirlərində sanki yenə xanımı ilə dialoqda, ünsiyyətdədir, onun dünyasına üz tutub danışır. İtkinin ağırlığı elə ünsiyyətsizlikdədir, biri gedir və heç zaman ona deyiləsi sözü ona deyə bilmərsən. Bu mənada da axirətə inam vacib məsələdir, məhz bu amil sevdiklərimizlə rəhbərin, əlaqənin kəsilməzliyinə bizi inandırır. Haqqında danışdığım şeirlərdə Musa Yaqub xanımı ilə yenə söhbət edir, yenə ona üz tutur və heç kəsə deyə bilmədiyi sözləri ona çatdırır:

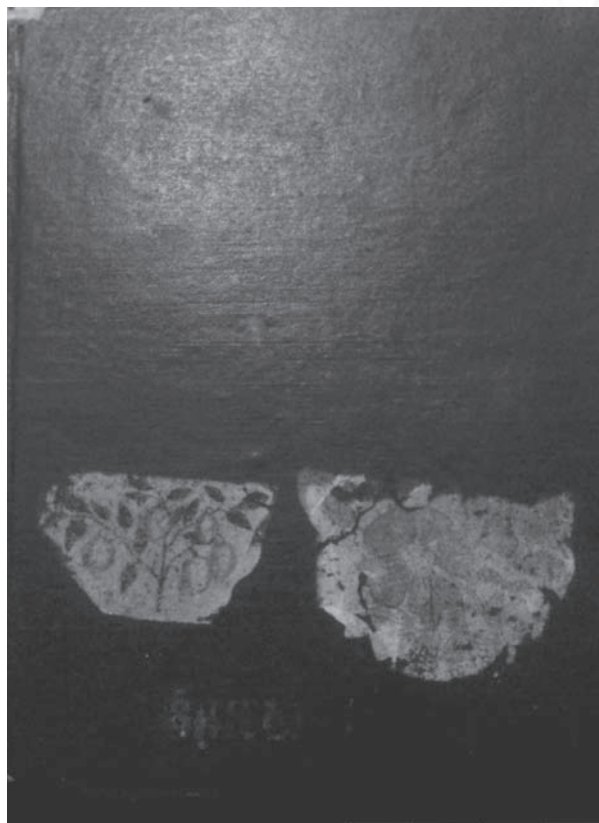
...Tək bənövşə bitib lap yaxınında,
Mənə deyəcəyin gizli sözündü,
Xırda ləçəklərdə titrəyir səsin,
Atam da, anam da yatır yanında,
Neçə danışaq ki, eşidilməsin.

...Bir də qulaq verək o qərrib səse,
Qoyub başımızı gedər-gəlməzə,
Daş məhbəs dilində danışaq bu gün,
Sonuncu sözünü tuta bilmədim,
Son nəfəs dilində danışaq bu gün.

Qayıdaq o sevgiyə

Musa Yaqubun nakam sevgisi də olub, o eşqin şairə yazdığı çoxsaylı ağırlı şeirlər də... Nə xoş ki, M.Yaqubun ailəsi həmin məhəbbəti mətbuatdan gizlətməyə, yaxud insanların gözlərindən salmağa, o saf sevgiyə “ötəri bir şey imiş” donu geyindirməyə çalışmayıb. Rəhmətlik Aybəniz Vəkilova atasının – Səməd Vurğunun ilk sevgisi Dürrənin adının çəkilməsini, o nakam məhəbbətin xatırlanmasını sevməz, bunu ailələrinə və anasına hörmətsizlik kimi qəbul edərmiş. Hətta bir dəfə akademik Nizami Cəfərova zəng vurub deyib ki, atamın Dürrəyə olan sevgisi barədə dərsləyə salınmış əhvalatı çıxar. Nə yaxşı ki, Nizami müəllim “hə-hə”, “baxarıq-baxarıq” deyərək o həqiqətin üstündən qələm çəkməyib.

O qız – şairin gənclik sevgisi Musa Yaqubdan yaşca böyük imiş, taleyin işidir nəse münasibətləri

alınmayıb, baş tutmayıb. O məhəbbətdən M.Yaquba ürəyini yediyi günlər və bir də şeirlər qalıb. Sonra başqa qızla – Zöhrə xanımla evlənib və bu, uğurlu izdivac olub, necə deyərlər, kəbinləri göydə kəsilib. Zöhrə xanım Musa Yaquba təbiət kimi dinclik bağışlayıb. Necə ki təbiət təmənnasız da im olanını bizə verir, eləcə də vəfalısı M.Yaqub üçün əlindən gələni əsirgəməyib, özünü büsbütün şairə və ailəyə həsr edib. Bu izdivac da məhəbbətlə qurulub, cəndərdi, “kim olur-olsun, evlənərəm” naəlaclığı ilə baş tutmayıb.

M.Yaqub isə başından keçənləri belə xatırlayır: “Mənim ilk sevgim Göyçayda texnikumda oxuyanda yarandı. Baş tutmasa da, o anlar bütün hislərimi, duyğularımı sardı. Ömrümdə ürəkdən ağlamaq nədir, bilməmişdim, onda gördüm ağlamaq nə olan şeydir. İnsan bir yerdə dura-dura öz müvazinətini necə itirə bilər, gözlərindən ovuc-ovuc necə göz yaşları axıda bilər? Çəpərimiz üçün kol qırırdım, o kolu qıra-qıra ağlayırdım. Ortancıl qardaşım (əsgərliyə getdi, qayıtmadı) gəldi yanıma, dedi, niyə ağlayırsan? Heç nə demədim. Axı nə bilsin, niyə ağlayırdım. Ondan sonra mən real, həyatı bir məhəbbət yaşadım – öz kəndimizdən bir qızla evləndim. Üç uşağımız dünyaya gəldi. Ailəmdən, uşaqlarımdan çox razıyam”.

Kitablaşan məhəbbət

Musa Yaqubun ilk məhəbbətinin adı Gülşən olub. Şair o qıza çox şeirlər həsr edib. Buynuzda və Göyçayda qələmə alınan həmin şeirlər o qədər də güclü poeziya nümunələri, şah əsərlər-filan deyil, şairə xas bədii zənginlik həmin nümunələrdə nisbətən azdır, amma o şeirlərdə ürək çırpıntılarını, Allaha, bəxtə, taleyə üsyanı, ən əsası poetik səmimiyyəti aydınca görmək, duymaq mümkündür. Özü də həmin şeirlər az sayda deyil, kitab həcmindədir. Gülməli görünərsə də, deyə bilərəm ki, o şeirlərin bir çoxu qəzəldir. Hətta məhəbbət M.Yaquba rübailər də yazdırıb. Bu ağırlı məhəbbət şeirləri bir "kitab"da cəm olunub, özü də elə bir "kitab"dakı az adamın belə bir "nəşr"dən xəbəri var.

M.Yaqubun daşa dəymiş məhəbbətindən dostları da xəbər tutublarmış və şair də ürəyini boşaltmaq üçün tez-tez həmin qıza yazdıqlarını ürək qızdırdığı həmin adamlara oxuyarmış. Sonradan Gülşən xanıma yazılmış həmin şeirləri şairin dostları "O, insafa gəlmədi" adlı bir "kitab"da toplayıblar. Beləcə, M.Yaqubun "ilk kitabı" (cəmi bir nüsxə) "işiq üzü görüb". O "kitab" kustar üsulla hazırlanıb, əldə düzəlib, çap, ofset "kitabı" deyil. Həmin "kitab" M.Yaqubun arxivində həmişə təravətini qoruyacaq xatirə kimi qalmaqdadır.

Sözü gedən "kitab"da yer alan şeirlərdən, qəzəllərdən yarımçıq da olsa, nümunələri yazıma əlavə edirəm ki, şairin ilk məhəbbətinin ona hansı ağrılar hesabına başa gəldiyi oxucular üçün az da olsa əyaniləşsin:

QƏZƏL

Gözümün qarşısında sevgilimin surəti var,
Xəyali görüşün də dünya qədər qiyməti var.

...Demə, axı Musa ki ilqar nədir, bilməz hələ,
Sadiq olsa, Leyliyə Məcnunun da hörməti var.

3 aprel, 1958
Göyçay

QƏZƏL

Məni qınamayın, dostlar, amandır,
Əbədi tərək etdi səfəlar məni.
...Musayam, sevgilim, tap dərmanımı,
Amandır öldürür yaralar məni.

4 aprel, 1958
Tircan

RÜBAİ

Ah, yenə fırlandı aləm başıma,
Gör nələr çəkirəm qibləgahımdan.
Çıxma, ey vəfasız, çıxma qarşıma,
Vallah, əriyərsən bircə ahımdan.

26 sentyabr 1958
Göyçay

O, İNSAFA GƏLMƏDİ

Mən vuruldum o qızın gözlərinin qarasına,
O ki dərman olmadı könlümün yarasına.
Ümidim olmasa da bu dərdin çarasına,
Yaxşı oldu ahlaram göylərə yüksəlmədi.
O, insafa gəlmədi,
O, insafa gəlmədi.

1 oktyabr, 1958
Buynuz

Bu ilk qələm məşqləri, o çağkı Azərbaycan ədəbiyyatının dəbinə, ümumi ab-havasına uyğun yazılmış şeirlərdəndir. Bu nümunələrdə cəmi bir neçə aylıq ağrıların ifadəsi var – şeirlərin "altındakı" tarixlərə baxanda da dediyimizin gerçək olduğu görünür. O kitabdan çoxları kimi, Gülşən xanım da xəbərsiz olub, bilməyib ki, onun açdığı yaralar kitablaşıb, hətta şairin ürəyini sıyıran duyğuların poetik ifadələri dostların arasında əl-əl gəzir. İnsan bəzən özü haqqındakı həqiqətlərdən hamıdan sonra xəbər tutur, ya da heç xəbər tutmur.

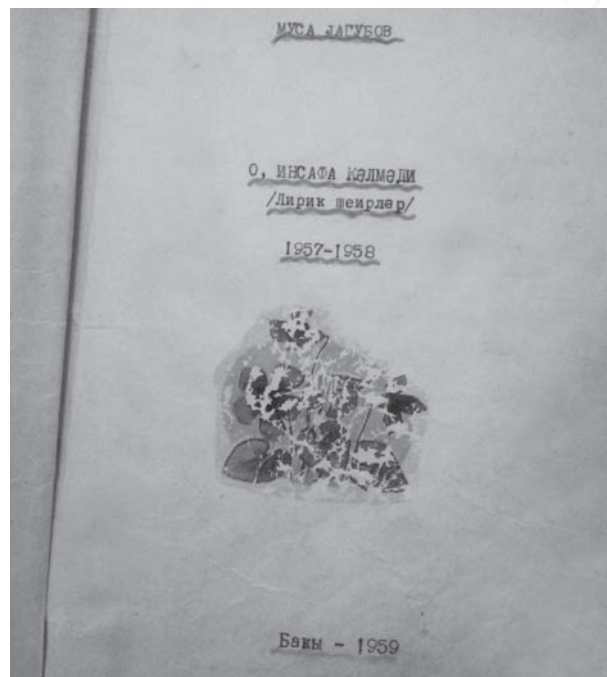
Ata sevgisi

Bir dəfə Musa Yaqubun qızı Yaqut xanım anasından danışanda məni kövrəldən, ruhumu tərpədən bir ifadə işlətdi: "Anam sanki atamın anası idi". Bu söz onların – şairlə xanımının münasibətlərinin, aralarındakı bağlılığın hansı səviyyədə olması barədə dolğun təsəvvür yaradır. M.Yaqubun evində kimlər olmayıb, artıq ədəbiyyatımızda klassikləşmiş ədiblərdən tutmuş, bu gün hələ qələmləri püxtələşməyən, yazmağa təzə-təzə başlayanlara qədər. Hətta Xalq yazıçısı Elçin "Mahmud və Məryəm" romanının bir hissəsini Buynuzdakı evdə qonaq qaldığı bir neçə gün ərzində yazıb. Gecə, bəlkə də, İsmayılıda hansısa məscidin ağzı qıfıllı, bağlı ola bilər, Musa Yaqubun evinin qapısı isə heç vaxt. Bu evdə hamı hər vaxt yüksək qonaqpərvərliklə qarşılanır, hər kəs üçün geniş süfrə

açılır, əlibolluluqla gətir-götür başlayır. Bunlar hər nə qədər şairin səxavəti, əliaçıqlığı ilə bağlıdırsa da, ondan daha artıq Zöhrə xanımın qonaqpərvərliyi ilə əlaqəli məsələdir. Çünki əgər Zöhrə xanım qaraqabaq, gileybaz, tündxasiyyət bir qadın olsaydı, həmin evə bir gedən ikinci dəfə ora ayaq qoymazdı. Onda kim Musa Yaqubu görmək istəyərdisə, onu harasa evdən aralı bir yerə çağırar, xudmani də olsa bir məclis düzəldib şairlə həmsöhbət olardı. Ancaq gecəsi-gündüzü olmadan, vaxtlı-vaxtsız döyülən Buynuzdakı evin qapısı hər kəsin üzünə həmişə açıq olub, bu gün bu xüsusda dəyişən bir şey yoxdur. M.Yaqunun oğlundan başqa, iki qızı da var, – Səhər xanım və Yaqut xanım. Onlara analarından keçmiş bir xüsusiyyət də “daha artıq sevmək bacarığı”dır. Necə ki Zöhrə xanım şairi ər sevgisindən daha uca bir eşqlə sevib, onun qulluğunda durub, şairin qızları da elədir. Mən Yaqut xanımın Musa Yaquba münasibətini görəndən sonra könlümdən bu ifadə keçdi, ancaq onun özünə demədim, qoy elə bu yazını oxuyacaq oxucularla birgə bilsin ki, onu belə adlandırmışdım: “ata sevgisinin rahibəsi” (Ana, mən sənə rahibəm, itaətdə – Cəfər Cabbarlı) Rahibələr necə ki bütün qadınlıq sevgilərini Allaha xidmətə qurban verirlər, sidq-ürəkdən Yaradana bağlanırlar, Zöhrə xanımın tərbiyəsini almış qızlar da atalarını az qala eyni məhəbbətlə sevirilər. Sevginin nişanı isə itmir. Zöhrə xanımın sevgisi kimi... Zöhrə xanım neçə illərdir ki, həyatda yoxdur, ancaq onun çox illər öncə açıq qoyduğu qapı qızlarının simasında yenə də taybataydır. O yerə bu gün Musa Yaqubu görməyə gedənlər, həm də Zöhrə xanımın bünövrəsini qoyduğu qonaqpərvərliyi, insanseverliyi ziyarət edir, onu xatırlayırlar... Musa Yaquba Allah uzun ömür versin, yenidən sağlamlığına qovuşsun, amma şairin bu dünyada olmayacağı illərdə də o ev həmişə onu tanıyanlar tərəfindən eyni məhəbbətlə ziyarət ediləcək. Çünki Zöhrə xanım və Musa Yaqub orda həmin evi tanıyan hər kəs üçün əbədi bir dayanacaq tikiblər...

Çarəsizlik

M.Yaqub çarəsizlik önündə əliyalınlığını, çıxılmazlıq qarşısındakı naəlaclığını elə böyük ustalılıqla, elə mahir sənətkarlıqla, çəkinmədən, tam iradə asudəliyi ilə yazır ki, nəticədə oxucu da onunla dərd ortağına, tale şərikinə çevrilir və şeirin mahiyyətini canında-qanında duyur. Şairin xanımının vəfatına yazdığı, ona həsr etdiyi çarə-

sizlik şeirlərini oxuyanda onun başqa itkilər önündə də diz qatladığı, dözə bilmədiyini xatırladım. M.Yaqub valideyn itkilərini də çox ağır keçirib, sarsıntıların ağrıları uzun illər onun könlündən silinməyib. Atasının vəfatı ilə bağlı yazdığı “Atam... atam” şeirinə nəzər salaq. Bu şeirdə atası yorğandöşəyə düşən, yataq dustağına çevrilən bir uşağı həkim dalınca yollayırlar. O, uzaq bir kəndə çatmalıdı. Əvvəla, kolxoz sədrini tapıb atı minmək üçün icazə alanda, sonra atı tapanda uşaq xeyli vaxt itirir, daha sonra yolda möhkəm yağışa düşür, yubanır, yağış nəticəsində çayın daşması da onu yolundan edir, axırda gəlib istədiyi ünvana yetişir. Ancaq feldşeri evdə tapa bilmir. Görünür, ölüm iki ayağını bir başmağa dirəyəndə əcəli yetmişmiş adamın bütün işləri tərs gətirir, əlac qapıları hər tərəfdən bağlanır. M.Yaqub həmin məqamı – uşağın çarəsizliyini belə ifadə edir:

Kənddə ot tanıyan bir qoca vardı,
Tərs kimi ölmüşdü o da keçən yaz.
Durub yalvarırdıq biz də ölümə,
Tərs kimi yol tapıb, iz bilməmişik,
Bir təbib əlində heç nəymiş, demə,
Atamı sağaltmaq, – biz bilməmişik.
Sən demə, Bakı var, Moskva varmış,
Sən demə, dünyada ölü dirildən,
Min bir dərd yanında min dava varmış.
Sən demə, şipşirin dillər də varmış,
Sən demə, şəfalı əllər də varmış,
Tərs kimi o əllər bizim deyildi,

O əllər heç bizə yetən deyildi,
Durub yalvarırdıq biz də ölümə,
O zaval dərmansız ötən deyildi.

Və şeirdə deyildiyi kimi, uşağın atası ölür, zəhməti bada gedir və o, heç zaman özünü feldşeri vaxtında tapa bilmədiyinə görə bağışlamır. Məncə, "Atam... atam" şeiri həm də mükəmməl bir film ssenarisidir, bu poetik əsəri oxuyanda Bəhmən Qubadinin "Sərxoş atlar zamanı" filmi xatırladım. Həmin filmdə də qardaşını sağaltmaq, əməliyyat etdirmək istəyən uşağın geri qalmış, tibbin səviyyəsi pis gündə olan ölkənin faciəsi ilə balaca bir uşağın mübarizliyi, inadı üz-üzə dayanır. Baş verənlərdə günahkar, baskar kimdir, təqsirkarı harda axtaraq sayaq suallara tam dəqiq cavab vermək olmur. M.Yaqub da bir adamı, bir məsələni deyil, ümumilikdə ölümə səbəb olan hər şeyi, insanları o vəziyyətdə çatdıran bütün səbəbləri ittiham edir, çünki əksər problemlər zəncirvari şəkildə bir-biri ilə bağlıdır. Beləcə heç kəs, heç nə baş verənlərə görə yaxasını kənara çəkə bilməz:

Tərs kimi bu dərdlər böyük dərd idi,
Tərs kimi qanun da bir az sərt idi.
Öldü cavan atam, – gör nə yaşdaydı,
Hər şeyin günahı o yağışdaydı.
Ya da ki, Ağyalı gec tapmağında,
Yox, günah Göyçayın daşmağındaydı.
Havanın yas tutub gülməməyində,
Alı müəllimin İbn Sinadan
Bir kəlmə də olsun bilməməyində,
Feldşerin vaxtında gəlməməyində,
Günah o yağışda, yağışdaydı ki,
Öldü cavan atam:
Nə yaşdaydı ki...

Musa Yaqub təkcə atasını deyil, anasının da itkisini eyni ağrıyla, çarəsizlikdən əzilərək yaşayıb və keçirdiyi sarsıntıları qələmə alıb. O, fikrini, ağrılarını ifadə etmək üçün fərqli bir metod tapıb: deməli, şair "Anamın məzarına layla" şeirində anasının qəbri üstündə layla deyir, yəni şeir layla şəkildə yazılıb. Anası nə vaxtsa M.Yaqubun beşiyi başında layla oxuyub, ona xoş arzular diləyib ki, oğlunun bu dünyadakı həyat səfərində ayağı büdreməsin, xoşbəxtliyə gedən yolu hamar olsun. M.Yaqubsa oxşar arzuları anasının o biri dünyası – axirət evi üçün edir ki, anası məzarında dinc yatsın, bu dünyada çarpışıb-vuruşmaqla keçən həyatının yorğunluğu o dünyada canından çıxsın,

yeri behişt olsun. Şair sanki anasına ödənməz borcundan gücü çatan qədər qaytarmaq istəyir. Özü də bu şeir ağı, mərsiyə kimi deyil, elə layla formasındadır, dua ilə, həmdlə doludur:

Qürub yanır üfük boyu,
Cilvələnir arxın suyu.
Uyu, anam, şirin uyu,
Layla deyim məzarına,
Bu qəbiristan güzərinə.

...Xeyrə alqış, şərə alqış,
Bir yuvalı, tək qaranquş,
Burda çarpış, orda çarpış,
Dincəl, əzabkeşim, laylay,
A qeyrətli kişi, laylay.

...Canalıya çökdü duman,
Gəlməyinə yoxdu güman,
Biz gələrək sənə həyan,
Ölüm, laylay, dirim, laylay,
Yanındakı yerim, laylay.

M.Yaqubun atasına yazdığı şeirlə (1981), anasına yazdığı şeir (1991) arasında on il fərq var. Tale M.Yaquba toxtamaq, itkilərdən aralanmaq üçün fürsət verib. İki onillik sonra isə Musa Yaqub bu dəfə həyat yoldaşı Zöhrə xanım üçün (2011) yazıb çarəsizlik şeirlərini...

İslanmış düyün

"Mənə niyə şeir yazmırsan", "sevgi şeirlərin mənə yazılmayıb" gileyləri M.Yaqubgilin də evində ahəstə-ahəstə, qabarıb, çəkilmələrlə də olsa, olub... Ancaq bir həqiqət var ki, M.Yaqub ən gözəl sevgi şeirlərini yazmasa da, ən təsirli itki, çarəsizlik, yalqızlıq şeirlərini həyat yoldaşına yazıb. Biz ədəbiyyatımızda (yaxın əsrlərdə) müdriklərin öyüdlərini, gələcək nəsillərə vəsiyyətlərini çox oxumuşuq, amma müdrikin məhəbbətinə az-az rast gəlmişik. M.Yaqubun bu itkiyə münasibətinin adı "müdrikin məhəbbəti"dir. Adi, alışdığımız məhəbbət, sevgi şeirləri deyil bunlar. M.Yaqub, baxmayaraq ki, həyat yoldaşını itirənəcən artıq çox itkilər görmüşdü, amma o ağrını bu yaşda insan həzm edə, qəbullana bilmir. Necə ki dahi Nizami Gəncəvi həyat yoldaşının vəfatından ağır sarsıntı keçirir, özünü talanmış yurda bənzədirdi:

O, Dərbənd şahının bir töhfəsiydi,
Saf, ağıllı, gözəl gül qönçəsiydi.

Türklərtək olmuşdu bir köçə möhtac,
Türklərtək elədi yurdumu tarac.

Təsirlisi odur ki, M.Yaqubdan məhəbbət şeirləri uman Zöhrə xanım ən təsirli itki şeirlərini yazdırdı şairə. Bu itki barədə şairin qızı Səhər xanım mü sahibələrinin birində həqiqəti çox dürüst müşahidə ilə dilə gətirib: "Anam olanda atamın yaşının üstünə yaş gəlirdi. Anamdan sonra isə yaşından yaş gedir elə bil. Suyu qurumuş dəyirmanə bənzəyir". Musa Yaqubun Zöhrə xanım itkisinə yazdığı şeirlər çox təsirlidir, onları həyəcənsiz oxumaq olmur. Şair şeirlərindən birində insanın çıxılmazlığını, dardan yaxa qurtara bilməməyini gözəl bir bənzətmə ilə ifadə edir: "islanmış düyün". Düyün islananda onu açmaq müşkülə çevrilir, gərək quruya, dolaşmış, bir-birinə yapışmış saplar aralana ki, ip rahatca çözülsün. M.Yaqub bu itkini məhz "islanmış düyün" kimi yaşayıb, amma bu elə bir düyündür ki, onun şairin qəlbində haçansa qurumasını – açılmasını gözləmək bihudə zəhmətdir, gəlməyəcək birinin yoluna boylanmaqdır.

Daha əbədi

Şairin bir zamanlar məhəbbət şeiri uman ömür-gün yoldaşı Zöhrə xanımın məzarında M.Yaqubun bir şeiri əks olunub. Qəribədir, M.Yaqubun əvvəlki məhəbbətinin poetik ifadələri kağızlara, kitablara yazıldı, Zöhrə xanıma olan sevgisi isə daha etibarlı, uçulub-dağılmaz olan daş üzərinə həkk olundu:

İllərimiz necə keçdi, bilmirəm,
Gül ömrümüz bir xalçanın çeşnəsi.
İndi burda bir məzardı, bir mənəm,
Əlimdə də qırx beş ilin heç nəsi.

P.S.

Ötən il ailəmizlə bərabər İsmayılıya getmişdik və elə səfərdən əvvəl ürəyimə toxumu səpilən ilk arzulardan biri də Musa Yaqubu görmək idi. Uzatmayım, vaxt tapıb həmkarım Ömər Xəyyamla şairin ziyarətinə getdik. Bəxtimiz yeyin idi: Həmin gün özünü yaxşı hiss edirdi, xoşbəxtlikdən səhhət böhranları bir az aramlamışdı, havaya çıxmaq, ayağa qalxmaq istəyirdi. Həyəət düşdü, talvarın altına keçdik, masa arxasında əyləşdik, bir xeyli adamdan – həmkarlarından, ortaqlarımızdan, vəfat etmiş dostlarından danışdı, sonra narazı olduğu məsələlər yadına düşdü, bir az kövrəldi, bir az ağladı, amma yeri düşəndə zarafatından

da qalmadı. Qızından mürəbbə istədi. Yaqut xanım ağ giləs mürəbbəsinin dalınca gedəndə yenə çağırdı, yolundan elədi onu: "Mürəbbəni elə gətir, arıların xəbəri olmasın". Bu zarafatı əbəs yerə eləməirdi şair, çünki daha əvvəl çay içəndə arılar ətrafımızda "dörd dolanırdılar". Nə isə...

Sonra siqaret qutusunun üstündəki yazıya – "Siqaret çəkmək öldürür..." qeydinə baxıb dedi: "Elə bircə bu fakt reklamın boş şey olduğunu göstərir". Diqqət kəsilmişdim deyə, eşidə bildim, əks halda dilinin altında pıçıldadığı o sözləri qulağım almazdı. Səsi gücdən düşən Musa Yaqub indi elə bil daha çox özü üçün danışdı. İnsan səsinin eşidilməz bir dövrü olur. Çox adam haçansa yaşayır həmin vaxt kəsiyini. Onda sanki səsin insanlara, sözün Allaha, arzuların xoşbəxtliyin "qulağına çatmır..."

Musa Yaqub şeirləri ilə, nümunəvi həyatı ilə, örnək yaşam tərzi ilə onsuz da çoxlarına deyəcəklərini deyib, göstərəcəklərini göstərib, ömrün qanunlarını, dürüst yaşamağın meyarlarını anladıb, indi onun, Salam Sarvan demiş "öz sözünü özünə pıçıldamaq vaxtıdır". Ona görə də Musa müəllim indi danışanda sanki əvvəlcə özü, sonra başqaları üçün danışır... İndi o, bəlkə də ən gözəl sözlərini, ən dəyərlili fikirlərini daha çox dərəcədə özü üçün səsləndirir.

Qayıdaq bayaqkı fikrə: "Siqaret çəkmək öldürür" xəbərdarlığına. Qutunun üstündə boş uşaq arabası şəkli vardı – yəni siqaret sonsuzluq yaradır, ocaqları uşaq səsinəndən məhrum eləyir. Bu cür xəbərdarlıqlar yazılmış milyonlarla qutulara baxmayaraq, hər gün nə qədər tüstü sinələrə çəkilir, ancaq xeyri yoxdur, insanlar aludə olmağa – zəhərə vəfa göstərməyə davam edirlər. Musa Yaqubun fikrincə, bu, reklamın (və antireklamın) bihudə iş olduğundan xəbər verir. Ədəbiyyat da dinməz-dinməz, daldada, bildiyini heç kəsə verməyə-verməyə elə dediyini demirmi, reklamın puçluğunu, antireklamın hədərliyini ifadə etmirmi? Kim kimə məcburən öz yazdığını oxuda, kim kimə zorən qələmə aldığı hisslərini, düşüncələrini sevdirə bilər ki? Heç bir ciddi reklamı, təbliğatı olmadan Musa Yaqubun bu qədər sevilməsi, istedadının çoxluq tərəfindən danışıqsız qəbul edilməsi də əksərən reklamın (həm də antireklamın) boş şey olduğunun növbəti sübutu deyilmi? Musa Yaqub həqiqi, böyük ədəbiyyatın reklamsız, təbliğatsız, arxa-dayaqsız da qiymətləndirildiyini, sevildiyini sübut edən, təsdiqləyən bir şair ömrü yaşayır...

Məncə, yanımızda adi bir hadisə baş vermirdi, Musa Yaqub siqaret qutusunun üstünə baxıb, həm də öz şairlik taleyini oxuyurdu – reklamsız, təbliğatsız, çılçıraqsız, boyasız taleyini...

DEBÜT

NEMƏT MƏTİN

UĞURA APARAN YOL

Gilbert Kiyt Çesterton yazır:

"...Belə görünür ki, o, pis əhvalatları yaxşı pyeslərə çevirməyi xoşlayırmış. İndi sağ olsaydı, o, idman xəbərlərini xoş komediyaya, ucuz hekayəni ali faciəyə çevirərdi. Bir sözlə, mənim nəzəriyyəmə üçün nümunə ola bilməz deyə, Şekspiri rahat buraxıram."

Tolstoy isə Şekspir haqqında yazdığı "Şekspir və dram haqqında" adlı məqaləsində qeyd edir:

"Şekspiri ilk dəfə oxuyanda necə təəccübləndiyim heç yadımdan çıxmaz. Gözləyirdim ki, oxuyub böyük estetik zövq alacam, amma onun ən yaxşı əsərləri sayılan "Kral Lir"-i, "Hamlet"-i, "Maqbet"-i bir-birinin ardınca oxuyandan sonra nəinki zövq aldım, əksinə iyrəndim, canım sıxıldı. Çasıb qaldım: bütün dünyanın savadlı adamlarının kamilliyin zirvəsi hesab etdiyi əsərləri mənasız, hətta axmaq yazılar saymaqla mənni ağılımı itirmişəm, yoxsa həmin o dünyanın savadlı adamlarının Şekspirin əsərlərini bu qədər dəyəərə mindirməsini ağılsızlıqdır?"

Şekspiri sadəcə olaraq misal çəkdim. Hamı hər kəsi qəbul edə bilməz. İnsanlar fərqli olduğu kimi, fikirlər də müxtəlifdir. Bir yazı yazan kimi özünü yazıçı elan etmək gülüncdür. Hələ özünə filosof deyən kəsləri demirəm. Həvəsdən düşmək olmaz. Yazmaq istedad və iradə məsələsidir.

Reklam dövrü olduğu üçün yazıçılar da reklama baş qoşurlar. S.Kinq brend məhsulların adını bilərəkdən əsərlərdə yazır. Reklam pul gətirir. F.Dostoyevski də sağ olsaydı, reklama pul yatırardı ki, borclarını tez bağlasın.

Çətin dövrüdü. İnsanlar daha gözüaçıq olduğu üçün onları təəccübləndirmək çətin məsələdir. S.Sveyqin Drayzer haqqında essəsindən bir hissəyə fikir verin:

"Dikkens əsərlərini şəxsən xalqa oxumağa qərar verəndə, oxucusuyla ilk dəfə göz-gözü gəldiyi vaxt İngiltərə titrədi. İnsanlar salonlara yüyürdü və onları ağzına qədər doldurdu; bəzi pərəstişkarları sırf sevdikləri yazıçısını dinləyə bilmək üçün sütunlara dırmaşır; bəziləri də sürünərək kürsünün altına girirdi. Amerikada insanlar ən dondurucu qış soyuqlarında kassaların önünə sərdikləri yataqlarda gecələyir, yaxın restoranlardan qarsonlar yeməklərini gətirir; kütlənin ardı-arası heç cür kəsilmirdi. Salonların hamısı dar gəlməyə başlamışdı, ən axırda Bruklindəki bir kilsə yazıçı üçün qiraət salonuna çevrildi."

Təsəvvür edirsinizmi? İndi bunun mümkün olması üçün yazıçılar dəridən-qabıqdan çıxırlar. Amma heç o qədər uğur qazanmaq olmur. Düzdü, milyonlar qazanırlar. Oxucu axını olur. Lakin o ehtiras, aclıq yoxdur. İllər, əsrlər keçdikcə insanlarda inam azalır. Hər şey adi gəlir...

Hamı yazmağa can atır. Rok ulduzlar, futbolçular, porno aktrisalar və s. Lakin ürəkdən, sənət xətrinə edənlər azdır. Pul verib həyatını yazdırırlar, "Yazmasam, ölərəm" deyənlərin çoxu saxta çıxdı. Martin Paj "Yazı və yaşam kitabı" əsərində yazır ki, sənətdən pul güdmək əxlaqsızlıqdır. Nəhəng Tolstoy bütün əsərlərini xalqa bağışlamışdı...

Bəxt amilinə inanmırdım. Antuan de Sent Ekzüperinin həyatını oxuyandan sonra fikirlərim dəyişdi. Adam 15 dəfə təyyarə qəzası keçirdikdən sonra 16-cı dəfə təyyarə qəzasında həlak olub. Məhz bu hadisəyə görə məşhur "Qəsr" əsəri tamamlanmamış sayılır. Deməli, indiki zamanda bəxt üstəgəl iradə, üstəgəl istedad, üstəgəl vicdan və ən əsası üstəgəl reklam bəşəriyyətə böyük yazıçılar bəxş edir...

İnsan sperma, qan və daha nələrdən yarandığı kimi, ədəbiyyat da çətin həyat, əsəb, yorğunluq və mübarizədən doğulur. Nəinki ədəbiyyat, bütün incəsənət bunlardan yaranır... Rəssam Davidin mübarizəsi olmasaydı, "Maratın ölümü" (1793) əsəri ərsəyə gəlməzdi.

Böyük uğurlar kiçik uğurlar toplusundan yaranır. Yazıçı olmaq istəyən, C.Ourellin "1984" əsərindəki kimi, ilk növbədə ağır dönməmə qələmi əlinə götürməyi bacarmalıdır. (Qələm şərti yazılıb, klaviatura da ola bilər) Xırda bir yazıdan məqaləyə, məqalədən hekayəyə, hekayədən romana keçid var... Hətta bir roman yazıb ədəbiyyatdan uzaqlaşan yazıçılar belə öncə hekayələr, esselər yazmışlar...

ÖLMÜŞ HEYKƏL

NƏSR

Səbəblər sonsuz, yaxşılığa isə zaman azdır...

– Alo? Səsin tam eşidilmədi! Necə yəni özünü yandırır? Sağdır? – arvadı çaşdığından elə mətbəx tutacaqlarını alıb dəsmal əvəzi üz-gözünün tərini sildi.

– Kim kimi yandırır? Benzinin bu baha vaxtında? – o qəsdən bərkdən telefondakı danışığa müdaxilə etdi.

Arvadı üz-gözünü bürüsdürüb, ona sarı əli ilə acıqlı “bəsdır” ifadəsini yellədi. O təslim olmurdu. Gileyini mətbəxdən gətirdiyi qəhvəni qonaq otağında masa üzərinə qoyandan sonra belə davam etdirdi.

– Sübh tezdən bu nə xəbərdir ee? Öldürüb öldürüb də! Allah rəhmət eləsin! Yox e, dində deyilir, özün öldürənə rəhmət düşməz, – söyləndi və qəfil də öz içində ürpəndi.

Son aylar ancaq intihar barədə düşünürdü. Allahla danışmağa cəhd edirdi, alınmırdı. Əvəzində soyuq nəfəs ona bu həyatdan əl çəkməyi pıçıldayırdı: “Niyə yaşayırsan axı? Nəyə görə? Kimə lazımsan?” Cavab vermək istəsə də, fikir söyləməkdə çətinlik çəkirdi. Soyuq səs haqlı idi, o, işdən qovulalı heç kəsə gərək deyildi.

“Lazımsız əşya kimi tulladılar məni bayıra”, – dostlarına belə deyirdi. Hər qədəhində daha bir etiraf səslənirdi, daha bir hayqırtı çırpılırdı zamanında yolunda qurban getdiklərinin üzünə. Bu dəfə də soyuq səs asta-asta üzünə tərəf yaxınlaşırdı ki, oğlunun səsi onu bədbinlik quyusuna enməkdə yubatdı.

– Ata, bax, gör müəllim bizə nə tapşırıq verib?

– Nədir, a bala, eyməndirdin lap məni!

Gözlərini diqqətlə dəftərin cızma-qaralarında gəzdirdi: “Sınıf otağının pəncərəsi sındırıldığı üçün uşaqlardan ümumi təmir pulu yığılır”.

– Mən həmişə demişəm, sizin müəlliməninizi başı xarəbdir! Vaxtında, vəzifədə olanda anan qoymadı onu rədd eləyim. Di gəl indi sınaq qapı-pəncərə ilə oynadı!

Əslində isə, məsələ tam başqa istiqamətə əsirdi. Hər dəfə valideyn iclaslarına arvadı yollandığından bu ağır missiya haqqında, ümumiyyətlə, düşünmürdü. Təzyiqdən əziyyət çəkən Tənzilə isə bu dəfə iclasa məhz onun getməyini istədi: “Başım partlayır, uşağın iclası var”, – deməyi isə yeni məcəranın başlanğıcına təməl oldu desək, yanılmırıq.

AYNUR NURLU

Könülsüz-könülsüz avtomobillə əyləşərək, “sür 96-ya” deməsi də, gəlib məktəbin həyətində ağır addımlarla avtomobildən enib, pilləkən yuxarı onu maraqlı nəzərlərlə süzən insanları sürətlə yarıya keçməsi də oğlunun müəlliməsi ilə ilk tanışlığına qədər ona yorucu və maraqsız gəlirdi. İndi isə qarşısında dayanan boylu-buxunlu, cavan, qüsur-suz ayaqlarının nəzərdən keçirilməsi üçün kifayət qədər qısa əmək geyinən müəllimə oğlunun dərəcə davamiyyətini danışarkən, onunla yalnız necə sevişəcəyi barədə planlar qururdu: “Kasıb, maaş baxan müəllimdi, sadəcə əvvəl naz-qoz edib, sonra da razılaşacaq də. Razılaşmayıb hara gedəcək?”

– Siz məni dinləyirsiniz, Rafiq müəllim?

“Köpəyin qızı psixoloqdu ee. Dərhal tutdu ki, fikrim ayaqlarından da yuxarı qalxıb”.

O, cəld özünü toparladı: “Əlbəttə, xanım. Uşaqlara daha çox yoldaşım vaxt ayırır. Mən isə, sadəcə, onlardan “hesabat” alıram. “Hesabat” sözünün səslənməsi ilə sinif otağında iclasa yığılan valideynlərin gülüşməsi müəlliməni bir qədər çaşdırsa da, işdə söylədiyi toplantı üçün işlətdiyi söz indi özünə xoş təsir bağışladı və hətta dar macalda cavan müəlliməyə göz vurmağı da unutmadı.

Yekunda müəllimə valideynlərə öz mobil nömrəsini xatırlatdı: “Nə sözünüz olsa, istənilən vaxt sizi dinləyə bilərəm”, – dedi.

Zəngi dərhal etmədi. İclasdan bir həftə keçirdi. "Qoy darıxsın. Onsuz da görürdüm, necə yeyirdi gözləri ilə məni". Bir həftədən sonra isə zərif səs sahibəsi onun zənginə cavab verdi: "Tanımadım, kimdi?" Özünü təqdim etdi. Arxasınca iclasda yarımcı qalan məsələnin davamı üçün bərabər bir şam yeməyi üçün dəvət gəldi.

– Təşəkkür edirəm. Amma zamanım azdır. Dərslərimizdən, hazırlıqlardan başımız açılmır.

O daha da açıq şəkildə danışmağa cəhd etdi: "Sizi görəndən düşünürəm ki, biz bir-birimiz üçün mütləq vaxt tapmalıyıq".

Onun bu ehtiras nəfəsli pıçıltı ilə söylənilən sözlərindən sonra cavan müəlliminin səsi ciddi ahəng aldı, – mən düşünürəm ki, siz məni düzgün anlamamısınız. Gərək iclasa Tənzilə xanım özü gələydi, – deyərək dəstəyi asdı.

O öz-özünə gülümsünüb, bir də zəng etdi: "Məni Tənzilə ilə qorxudur". Bu dəfə isə zəngdən imtina signalı ilə qarşılaşdı. "Eybi yox, başqa yola əl atarıq" düşünüb əl telefonunu hirsə masanın üzərinə atdı. Başqa üsula gərək qalmadı. Axşam işdən evə dönəndə, arvadı hikkəli şəkildə bir əli belində, qəzəblə onu qapıda qarşıladı:

– Gülnarə müəllimə zəng etmişdi. Deyir, yoldaşınız mənə zəng edir, narahat edir.

Ayaqqabılarını soyunmamış əlini telefona atdı:

– Elə deyir? Gəl indicə zəng edim, görək necə narahat etmişəm?!

Arvadı telefonu əlindən almağa cəhd etdi:

– Zəng etmə. Deyir, nişanlı qızam. Nə ehtyac var axı onu yığasan?

– Utanmaz-utanmaz yardım istəyir. Nömrəmə zəng edin deyir, köməklik etmək istəyəndə də söz edir. Eybi yox, müdiriyyətə çatdırılanda bilər ki, şər atıb işsiz qalmaq nə deməkdir!

Amma bu məsələ elə həmin gecə arvadının şux sinəsi sinəsinə toxunarkən unuduldu və ənənəvi, onun təbirincə desək "müqəddəs akt"dan sonra söz verildi ki, bir də bu mövzu barədə danışılmayacaq. Bu mövzu həqiqətdən də bağlandı. Nostalji hislərdən isə onu arvadının mətbəxdən qonaq otağına səsləndirdiyi nekroloq çıxışı ayırdı: "Həsənin arvadı özünü yandırır".

Həsən bağ evlərində gözetçi idi. Bağ-bağcadan anlayışı olmadığından əsas işləri cavan oğlu və arvadı görərdi. Həsən isə elə ancaq veyillənər, qapıya-pəncərəyə baxar, gecəyə yaxın isə lül-piyan olanadək içərdi. Tənzilənin səxavəti müəllimə məsələsindəki kimi, burada da onu geriye atdı. Neçə dəfə arvadına dedi ki, ay sənə qurban

olum, axı bu piyan bədbəxt özünü qoruya bilmir, bizi necə qoruyacaq? Amma heç nə kar etmədi. Tənzilə xanım iki ayağını bir başmağa dirəyib, Həsənin "hüquqlarının müdafiəsinə" qalxdı. Bu məsələ isə o vaxta qədər uzandı ki, Həsənin oğlu və arvadı öz doğma elləri Tovuzla baş çəkməli oldu və Həsən də ənənəvi içki qəbulundan sonra tək qaldığı bağ evində boğazını "yaşlamaq" üçün "zəhrimarla" (özünün sonrakı izahat yazısında eynilə qeyd etdiyi kimi) nuş etməyə iki tikə ət bişirdiyi ocağı söndürməyi unutdu. Əvvəl eyvan yanıbmış, sonra dəhliz boyu ilə qonaq otağı, yataq otağı və yalnız qaraja çatanda, güya ki, bu qədər həngamədən bixəbər qonşular yangın şöbəsinə zəng etməyə başlayıblar. Elə ilk sözünü də qorxudan ayılmış və gözləri bərələ qalan Həsənə deyil, sırf qonşularına söylədi: "Siz burda mənim itimin qalıqları ilə qidalanırsınız, ay zavallılar! Haramınız olsun hamınızın!" Bu vahiməli sözlərdən hətta yangınsöndürənlər də duruxdu; içərilərindən biri isə sanki sözlər ona aid imiş kimi, cəld əlcəyi ilə üzünü tutdu. Belə ağır məqamlarda həssaslıq artır. O özü həmişə belə deyirdi. Kiçik bir davranış belə gözdən yayınmır. Evin təmiri üçün sığorta idarəsi ilə danışıldı. Yenə də Tənzilə xanımın sayəsində Həsənə arvad-uşağına görə güzəşt etməli oldu. Nə etsin axı? Həyatındakı hər bir uğuruna görə məhz Tənziləyə borclu idi; təhsili, rütbəsi, vəzifəsi, hətta yanan bağ evi belə, Tənzilənin atasından qalmışdı onlara. Tale onunla Tənziləni qarşılaşdırmasaydı, kim bilir, indi hansı pullu kişinin nökrəri idi?! Rəhmətlik qayınatası onun ədəb-ərkanlı sürücü olduğu və işə məsul yanaşdığı üçün kombinatdakı işlərə tapşırıqlardan savayı, evinə də göndərərdi. Elə Tənzilə ilə də ilk tanışlıq məhz həmin ərəfədə başladı. Əvvəlcə heç ağılından da keçirməzd ki, o boyda ət-süd kombinat direktorunun yeganə qızı buna aşıq ola bilər və ya bu yetim, savadsız oğlanla ailə qurar. Amma, necə deyərlər, sən öz saydığını say, gör fələk nə sayır. Sən demə, əlahəzrət direktor cənabları Firqət müəllim artıq qızının istəyi ilə onun hansı ali məktəbə qəbul olunacağına qədər söhbət edib, qərarlaşdırıbmış da. Bu məsələdən isə bixəbər yalnız o özü imiş.

Bir gün yenə də Firqət müəllim bir neçə ərzaq torbasını ona göstərərək; – "axşam bunları bizə gətir", – deyib, şəxsi maşınına əyləşib yola düşdü. Xidməti maşın sürücüsü olduğu üçün, adətən ona evə getmək kimi tapşırıqlar az verilirdi. Lakin son zamanlar direktorun evinə sarı tez-tez

getməyi fəhlə dostlarının da nəzərindən qaçmadı. Əyriburun Fərid onu ələ saldı: “Ədə, olmaya sənə qızını sırimaq istəyir? Bu boynuyoğunlardan nə desən çıxar haa, ehtiyatlı ol!” Hamı gülüşdü. O zaman Fəridə əsəbiləşdiyi yadında idi: “Fərid, sən öl, sifətinə bir yumruq ilişdirərəm, o yapışx əyri burnun əməliyyatsız düzələr!” Hamı güldü, Fərid isə ondan yaman incidi. Əslində, heç kim bilməsə də, o bilirdi ki, Fəridin ən böyük arzusu burnunu əməliyyat etdirmək, kəndlərindən istədiyi qıza elçi göndərmək idi. Lakin nə Fəridin burnunun “təmirinə” pulu vardı, nə də ki kənddəki qızın əyriburun Fəridə ərə getmək arzusu. Sözügedən inciklikdən sonra isə Fərid öz qısa ömrünün sonuna qədər onunla bir kəlmə də olsun danışmayacaqdı. Hətta kombinatda heyvanlara su verən xüsusi qurğunun nasazlığı ucbatından Fəridi tok vuranda və məhz onun qolları arasında can verəndə belə üzünə baxmayacaqdı. Bu hadisə isə onu uzun müddət sarsıdacaqdı. Lakin bütün bunlar sonra baş verəcəkdi. Çox sonra.

Kombinat direktoru Rafiq müəllimin tapşırığını yerinə yetirmək üçün evlərinə gedəndə, artıq gecədən xeyli ötmüşdü. Buna baxmayaraq, dəyirmi masa arxasında əyləşən ev sahiblərinin gözlərindən sezilən yuxu həsrəti onu görcək, bir ümid qığılcımı ilə əvəzləndi. Tənzilə hər kəsdən çox sevinirdi. Balaca uşaq kimi az qala atıla-atıla ona tərəf gəlib əlindəki torbaları almağa cəhd etdi. O yalnız utanaraq “ağırdır” sözünü söyləyə bildi. Tənzilə “eybi yox” deyib – torbalarla mətbəxə keçdi. Sağollaşib çıxmaq istəyirdi ki, Firqət müəllimin iti baxışları ilə qarşılaşdı: “Əyləş, danışmalıyıq”. Elə o vaxtdan necə danışdılsa, artıq iyirmi ilə yaxın idi ki, Tənzilə xanımla hər gecə təkbətək “danışır”.

Firqət müəllim o zaman bir qədər özünə süzdü, bir qədər də ona; “bilirəm ki, sözümdən çıxmazsan, sən də yetim oğlansan, sənə də dayaq lazımdır. Yeganə qızımın könlü səni tutub. Mən də baxıram, işində zirəksən, düzgünsən. Mənim üçün kasıbçılığın bir önəmi yoxdur. Nəyin yoxdur – sayəmizdə düz-qoş edərik, – sonra da yavaşca başını əyib sakit səslə, – mən də elə yetimliklə gəlmişəm, bala, əziyyətin nə olduğunu yaxşı bilirəm, sağ olsun Rəhimə xanım”, – deyib arvadına sarı badəni qaldırdı.

Bir həftə sonra isə nağıllardakı həyat onu gözləyirdi; bahalı kostyumlar, ətiqlər, ətrafında yaranan nüfuzlu ailələrin uşaqlarından ibarət dəstə, gözəl məclislər, ən əsası isə kombinat di-

rektorunun kürəkəni titulu və bütün bunlardan karıxmış kombinatdakı fəhlə dostlarının sual dolu çasqın, lal baxışları. Firqət müəllim onu, kürəkənini isə ən yaxın köməkçisi etməklə sanki “sarı özündən olan dost-tanışlarını” elə onun özünə bir-bir doğradırdı. Özünə isə belə söyləyirdi: “Sən onları yaxşı tanıyırsan. Uzun müddət onlarla ünsiyyətdə omusan. Necə rəftar etməli olduğunu da sən bilirən”.

Bəli, ilk olaraq, o zavallı əyriburun Fəriddən başladı. Fərid son vaxtlar işə gec gəlirdi. Kənddə uşaqlıqdan bəri uzun illər istədiyi qız nişanlanmışdı və indi o artıq çarəni yalnız içməkdə görürdü. Odur ki, ilk hədəf Fərid idi. Toplantıda ona verilən əsaslara görə, o, bütün işçilərə nəzarət etməli, baş verən nöqsanlara aydınlıq gətirməli idi. Fərid ayaq üstə lal-dinməz onu dinləyirdi. “Niyə içkili vəziyyətdə işə gəlirsən? – deyər üstünə səsinə qaldırırdıqda isə onun yazıq və küskün baxışları ilə qarşılaşdı. Bəlkə də, Fərid susmağı ilə ona cavab verirdi: “Sən ki bilirən içməyimin səbəbini, niyə soruşursan?” Həmin gün axşam özü özünü məzəmmət elədi: “Gərək onunla işim olmayaydı”. Amma Fərid yenə içir, yenə də işə gec gəlirdi, o isə öz növbəsində yenə də onu danlayırdı.

Fəridin ölümü də qəfil oldu. Heyvanlar üçün nəzərdə tutulan su qurğusu nasaz imiş, kefli Fərid isə, sən demə, elə ölümü gəzirmiş. Onu tok vurandan sonra ancaq xırıldayırdı. Yalvarış dolu nəzərləri kimisə gəzir, axtarırdı, son dəfə ətrafına yığılan dostlarına bir-bir baxdı, bircə onun özündən başqa. Fərid onun üzünə ölüm ayağında belə baxmadı.

İki ay sonra isə Tənzilə ilə təmtəraqlı toyları oldu. Toyda böyük, mötəbər insanların çıxışı, ağlasığmaz gözəl rəqslər, ifalar... daha kimlər iştirak etmədi! Sürətli zaman onu nağıllar aləminin ağuşuna apardıqca başgicəlləndirici uğur havasından daha hökmlü və daha yırtıcı olurdu. Bu onun xasiyyəti deyildi. Yetim, bir zamanlar heç kimə lazım olmayan zavallı oğlanın taleyində şah kimi yaşamaq qisməti də varmış ki, indi bu ləzzətdən faydalanırdı. Özü də necə lazımdı, faydalanırdı. Bir dəfə məscidə uz tutmuşdu. Filmlərdə görmüşdü; günahkar insanlar kilsədə rahiblə danışır, ürəklərindəki kinqarışq dərdi, günahı etiraf edərək, günahlarından azad olurdular. Məsciddə ona yaxınlaşan başında əmmamə, uzunsaqal mollanı görcək tez ondan bu barədə xəbər aldı. Molla gülümsünərək: “Şəriət qanunlarına bu cür hallar ziddir, – söyləmişdi, – mən sizə namazın,

orucun sirlərini açə bilərəm ki, Yaradanla birbaşa əlaqə yaradaraq, öz ürəyinizdəkiləri Allahınıza birbaşa söyləyəsiniz". O zaman razılaşmadı, indi isə artıq gecikdiyini düşünürdü: "Yüz il də ibadət etsəm, Allah məni bağışlamayacaq", – dedi və xəyalının film səhifəsində qolları arasında fəryad edən yeniyetmə qızın lənətləri canlandı. Hadisə isə bu cür olmuşdu...

Dostları ilə növbəti yeyib-içməkdən sonra könlünə "quzu" əti düşdü, özü də "mələməmiş quzu". Elə onun uşaqlığından sevimli ifadəsi vardı, sözarası ürəyincə olan dost-tanışına deyirdi: "Ay sənə mələməmiş quzu kəsim". İndi də bu kefli dəmində, dostlarının eşqbazlıq səfəri təklifinə "mələməmiş quzu olsa" razıyam, nə qədər xərci var, mənlidir, – cavabı altı-yeddi nəfər məclis əhlinin bir-birlərinə maraqlı baxışları ilə müşahidə olundu. Birdən kök Aslan adlı "ley-pey" dostu telefonu əlinə alıb, kiməsə zəng etdi: "Dostumuz var, hörmətli adamdı, istirahət üçün bakirə arzulayır", – dedi. Onsuz da dumanlı beyninə Aslanın sonrakı danışığı çatmadı. Axırncı bədəni içə-içə Aslanın ona ünvanladığı "On altı yaşı var, gəlsin?" – sualına razılıq olaraq əlini yellədi.

Yalnız sonra biləcəkdə ki, yanına gətirilən qız son illər xalasının himayəsində böyüyən anadan yetim kənd qızıdır. Atası dustaq olan bu qızı, anası pis xəstəlikdən öldükəndən sonra xala götürüb şəhərə gəlibmiş. Ayağı sürüşkən xala gecə-gündüz "işlədiyini", "çalışıb-vuruşduğunu", qızın isə ona yalnız yük olduğunu zavallının başına çırpırmış. Məktəbə belə getməyən qızın isə heç bir xüsusi bacarığı yoxmuş. Yalnız xırda lentlərdən əl işləri hazırlayar, yaxınlıqdakı mağazanın müdiri cavan oğlanla danışib, düzəltməyi kiçik səbətləri oraya satmaq üçün qoyarmış. Bir gün sözügedən ünvanın rəhbəri də satılmış əşyalar əvəzinə verəcəyi pulları ləngidərək, qızdan xolşandığını dilə gətirir. Qızın növbəti işsizliyi məcburi "xala biznesi"nə qatılma ilə müşahidə olunur. Bütün bunları o sonra biləcək, qızın qəzet səhifələri başlığında gedəcək intihar xəbərindən sonra. Böyük məqalədə insan faciəsini çoxsaylı tiraja çevirən müxbirin "canfəşanlılığı" nəzərdən qaçmamışdı; az qala qızın körpə ikən iməklədiyi kənd çəmənliyinin belə təsvirini canlandıran yazıda günahkarın kim olduğu haqda heç sual olunmurdu. Bütün bu düşüncələr isə onun onsuz da gərilməmiş əsəblərinə daha yaxından toxunur, vicdan aynasının pasını təmizləməyə can atırdı. Qızcığazın ona yalvarış-

larını, sonra isə bağırışı ilə söylədiyi lənətləri xatırladı: "Mənə toxunma, ondansa öldür məni, Allah sənə bəlanı versin", kimi qışqırtısı, indi də qulağında aydın səslənir və daxilindəki pıçıltı yenidən özünü xatırladırdı ki, bu dəfə də azyaşlı qızı boynuna atılıb, onu "qara fikirlər quyusuna enməkdən xilas etdi. Zümrüd onun dünyası idi. Amma bu dünya belə indi ona dayaq ola bilmirdi, sığmırdı özündən kiçik bu gözəl dünyaya, uyğunlaşa bilmirdi. Maddiyyat də deyildi, işsizlik də deyildi onu bu qədər üzən. Dəfələrlə Tənzilə ilə söhbətində vaxtilə daha ağır zamanlarının olduğundan, ac-susuz yatdığı gecələrdən danışdı. Yox, bu bəla başqa bəla idi. Ürəyindəki ağrı daxili dünyasını parçalamışdı, qəlbindəki azacıq nuru belə söndürmüşdü. Onun dünyadan üzülsünə vicdan ağrısı səbəb idi, daxilində tuğyan edərək, bütün vücuduna təsir edən vicdan ağrısı idi bu səs. Zaman keçdikcə isə ağrı daha da artır, dözülməz olurdu. İkinci səs isə tam ruhunun içindən qəlbinə boylanaraq, həzin səslə pıçıldaırdı: "Onlar sənə görə öldülər, səbəbkar sən idin. Öldür özünü. Sən ancaq bu cür bağışlana bilərsən".

Zamanında qarşısına çıxan bütün dünya nəzəmlərindən əl çəkməyə hazır idi, yetər ki, bu səs susaydı, danışmayaydı onunla. Gözünün önündə nakam, bəxtiqara Fərid dayandı. Arxasınca güclə bədənini sahib olduqdan sonra ertəsi gün intihar xəbəri ilə qarşılaşdığı tanımadığı qızcığaz gəldi. Daxilindəki səs isə ona bu dünyada olmayan ruhlara qovuşmağı əmr edirdi. Başını ovuclarının arasına alaraq, əlləri ilə beynini sakitləşdirməyə çalışdı, alınmadı. Xeyli müddət yalnız qışqırıqla səsi dəf etməyə çalışırdı. Bir müddət sonra isə qan dammış gözləri ilə ətrafa boylanaraq, nə baş verdiyini anlamağa, cavab tapmağa çalışırdı. Küncə qısılan qızı, ağlayan arvadı və ürkək baxışla onu süzən oğlu. Bu mənzərə onun gördüyü son ailə tablosu idi. Ertəsi gün psixiatrik xəstəxanalardan birinin pasienti idi və əlləri-qolları sarıqlı daxili səs ilə "söhbətləşirdi":

– Zavallı, sən məni öldürə bilməzsən. Mən onsuz da olmuşəm. İnsan var, ölümündən sonra daşılaşar, tarixə çevrilər, insan var, sağlığında heykəl olar, ölüb qalar. Mən də heykələm, ölmüş heykəl...

Daxilindəki səs yalnız tibb bacısının bədənini yeritdiyi naməlum yuxugətirici məhluldan sonra beynindən uzaqlaşdı. Növbəti gün heykəl ilə səsin eyni dialoqu yenidən təkrarlanırdı...

ƏTƏYİNDƏ NAMAZ QILINAN SAVALAN...

*(Zahir Məliklinin "O və yerdə qalanlar"
kitabı haqqında)*

QULU AĞSƏS

"Salam, Elçindi – Zahiroğlu. Atamın kitabın oxuyarsız?" Elçini təbəssümün şəklinə oxşatmışdım ilk gördüyümdə, sonralar heç rastlaşmadıq, mənə elə gəlmişdi (indi də elədir!) ki, adam nəyəsə gülümsəmək istəyib, amma sonra vaz keçib. "Harda görüşək?" Kitabdan çox, Elçini görməyə tələsdim, əlyazmaları təqdim edəndə təbəssümü qovluğun içində də axtardım, yoxuydu, əksinə, sərtlik vardı yazılarda, həm də qələmlə yox, tatuyla döyülmüş sərtlik...

Zahir Məlikli "O və yerdə qalanlar" kitabını rəsm çəkən, büst düzəldən, ağac əkən əlləriylə yazıb. İxtisasca kimya müəllimi olduğundan hərdən kimyagərliyi də tutub. Əsas odur ki, yazdıqlarına özü inanır, kimisə inandırmağı aqlının ucundan belə keçirməyib. Hamarkənddəki ata ocağını qızdırmaq üçün sobaya atdığı kağızın artığıyla yazıb bu kitabı. Qələmi əlində bel kimi tutub yazıb – qazıb. Uşaq vaxtı atası ona deyərmiş: "Ağacı ürəklə ək, onda bar verəcək". İndi əkdiiyi bütün ağaclar bar verir. Dərs dediği uşaqlar instituta girir. Rəsmləri sərgiləri dolaşır. Büstləri meydanları bəzəyir. Görən, yazıları da əkdiiyi qələmələr kimi tutacaqmı?..

Zahir Məlikli o taya canının ağrısını azdırmağa gedibmiş ilk dəfə (1990-cı ildəki "sərhəd pozuculuğunu" özünü oxuyacaqsınız). Orda özünə təzə dostlar tapıb və köhnə dostla – siqaretə əlvida deyib. Məşhəd ziyarətinə aparan avtobusun sürücüsü Şəhrzadla tanışlığı "Min bir gecə" nağılına bənzəyir. Səreynli Şəhrzad onu üç gün, üç gecə sular səltənətinə qonaq eləyib. Kimya müəllimi Səreynə tarix müəllimi kimi yollanıb: qonaq olduğu hər bulağın, dağın, abidənin yeddi arxa dönəninə baş vurub. Suda üzməkdən qorxsa da, tarixin dalğalarında özünü qəvvəs kimi rahat hiss eləyib. Səreyn də nə Səreyn! Bulaqların başı! Doğmaca Sarıqayamız! Düz Savalanın ətəyində. Zahir müəllim dindardır, Allah ona Savalanın ətəyində namaz qılmağa rüsxət verir. Mən dindar deyiləm, amma Savalanın ətəyində mən də namaz qıldım. Ömrə yazılası üç işgüzar gün! Müəllif Savalanın hər daşını yazı masasına daşımağa səy göstərib. "Gəzməyə... Vətən yaxşı" səfər təəssürləri hasar hörgüsündü həm də, – Savalanın ətəyindən tökülən daşlardan hörülüb.

Şəhrzad adlı soydaşımız işini-gücünü buraxıb, bakılı qonağını hər yerlə, hamıyla görüşdürüb. Məsələn, məşhur "Gecələr" mahnısının ifaçısı

Cəmsid Nəcəfi ilə, məsələn, Gəmiş gölündən tutmuş, Jenral gölünəcən, sonra gəlir Zərdüşt peyğəmbərin qızının adını daşıyan Anahita təpəsi, sonra gəlir Şəhriyarın “Qartal” dediyi Rəhim Əsədullahi, Şah İsmayılın sarayı, viranə Şah Abbas karvansarası, yeraltı kənd... müxtəsər, uzun bir siyahı! Amma toqqalarının altını da boş qoymayıblar. Səfər yazısından yağ-bal damır azca da. Arazın qarşı tərəfində çox ucuzluqmuş, nə qədər istəsən, yeyə bilərsən, amma sinirmək elə də asan deyil. Həm də təkcə yediyini yox, gördüklərini!..

“Atam necə yazır?” Elçin votsapda dil qəfəsə qoymur. “Torpağa bulaşmış əllə”. Hiss edirəm ki, Zahir müəllimdən çəkinir. “Bir çay içsəydiz özünü”. Axır ki, müəllifin üzünü görürəm. Yazıları kimi sərti siması. Əllərinə baxıram, görüm torpaqdan əsər-ələmət var..

Bu adam nə vaxtsa oğurluq edib! Alma oğurluğu! Evin tək oğlu, həyat-baca alma, gedib girib qonşu bağına. Uşaqlar lağ eləməsinlər deyər. Axı kişi nəyə çırpışdırmalıdı! Cəzasını töhmətlə alıb – ata töhmətiylə, o – bu, pis cayıllara qoşulmayıb. Kitab oxuyub, rəsm çəkib, Yardımlıdan Bakıya can atıb. Oxuyub, yenə dönüb kəndə, atasıyla bir məktəbdə dərs deyib. Elçin Zahir müəllimdən çəkindi ki kimi, Zahir müəllim də öz atasından qorxub. Onun sözüylə kənddə qalıb, aspiranturaya qayıtmayıb. Şaxta kimi sərt atasını da, qar kimi kövrək anasını da eyni ayda – avqustda itirib: “Atamın da, anamın da qəbirləri yola yaxındır. Məni heç kəsin görmədiyinə əmin olan dan sonra onların soyuq məzar daşlarını qucaqlayıb hönkürəndə başımı o daşlara vurmaq istəmişəm ki, niyə onları çox sevdiyimi vaxtında deməmişəm...”

Mən də ata-anamı müxtəlif illərdə, amma eyni ayda itirmişəm: avqustda. Atamı torpaqqarışığ itirdim...

Bu kitabı vərəqləyəndə, Alibaba Ağayevin taleyinin (talesizliyinin!) önündə bir dəqiqə ayaq saxlayın. Böyük Vətən müharibəsinin böyük qəhrəmanı ikinci dünya boyda davanı udsa da,

biradamlıq qismətinə rüsvayçı hesabla udub. Faşist rejiminə ağalığ eləyən sovet zabiti Ağayev ixtiyar çağlarındakı bir xətasının qulu olur.

Bir də xəbəriniz olacaq ki, Yardımlıda da aşıq varmış...

Rusiyanın estrada qrupunun bir mahnısı var, 60 yaşa ithaf olunub, deyir, hələ axşam deyil, qocalığa var hələ.

O mahnının içində bir şam yanır.

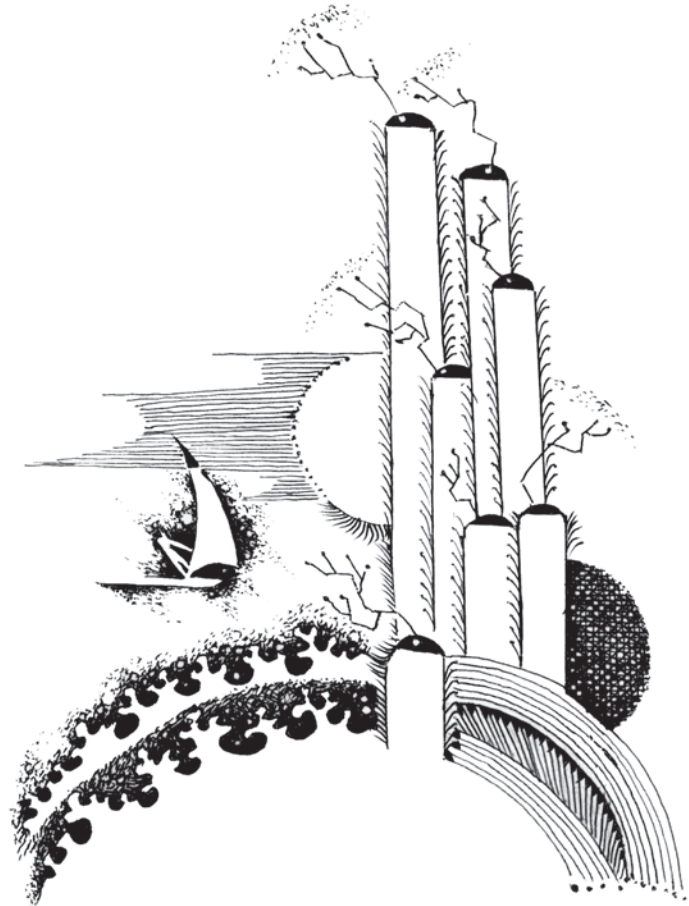
Yaşı 60-ı haqlamış Zahir Məliklinin yazılarının içində isə bir ocaq közərir.

Əsas budur – deyərdim, amma əsas bu deyil.

Əsas O-dur.

Yerdə qalanlar elə... yerdə qalanlardır..

16 dekabr 2018-ci il

VAR İDİ

Bu qocalan umidlərim
Vaxtsız-vədəsiz qarıdı.
Ümitsiz, ümidli yerim
Güldü, həsrətim yarıdı!

Gözümdə hər gün ucalan
Ucaldıqca da qocalan...
Sevgim – zamanla puç olan
Bardı, həm də ki barıdı.

Ruhum bükülən ərəndi,
O, mənim bəndim – bərəmdi.
Günlərim pərən-pərəndi,
Sanki dağılmış darıdı.

Hay da vermir məscid, kilsə,
Gələn deyil daha kimsə,
Sən deməsən də, kim isə
Deyər, Əbülfət varıdı.

YAŞ

Başımın üstə bulud-dam,
Kövrəlib dolmuş buludam
Bilmirəm, necə qurudam
İçimə süzülən yaşı?..

Aylardan, illərdən qopur,
Beli bükük, üzü çopur,
Canıma bir təklilik hopur,
Seçmədən qurunu, yaşı.

Sözün tağına baxıram
Gözün ağına baxıram,
Özüm yaxına baxıram
Kökləyib uzağa yaşı.

BİR QADINA

Seçdiyim yolu geyindim
Ümid adına, adına...
Dərdlərimdən gileyləndim-
Mən bir qadına, qadına...

Deyindim, başı ağrıdı,
Gördü ki, daşı ağırdı.
Gözünün yaşı axırdı
Yetməz dadına, dadına...

Deyindim, huşu da getdi,
Baharı, qışı da getdi,
Bir sevgi boşuna getdi,
Düşməz yadına, yadına!..

ŞEİR VAXTI

ƏBÜLFƏT MƏDƏTOĞLU

BU AXŞAM

Hələ də bilən yoxdur
dərdimin adı nədir?
Hamı da mənim kimi,
bu dərdə abunədi...

Yuxum perik, günüm ah,
alın yazımdı günah...
Boşdu məndə dörd cinah,
Səndə Çin səddi nədi?

Qəm bitib, çıxıb dizə,
xəfəsi dəyir bizə.
Ruhum gələcək sizə
bu axşam adınadı!..

YUXUMU

Yığmışam mən ovcuma,
Gəzdirirəm yuxumu.
Kırpıqlarımla sıxıb
Əzdirirəm yuxumu.

Fikirləri qovmaqla
Sovurmaqla, sovmayla...
Gözlərimi ovmaqla
Sezdirirəm yuxumu.

Ulduz qovub, dan açdım,
Öz bəxtimlə dalaşdım.
O, didərgin, mən qaçqın,
Bezdirirəm yuxumu...

GƏLDİM

Mən elə darıxmışdım ki,
Yüyürdüm, yürüdüm, gəldim.
Yorulmuş ürəyimi,
Arxamca sürüdüm, gəldim...

Düşdüyüm bu çəhlim-vərdi,
Yar əlin üstümə sərdi...
Ömrümə ələnən dərdi-
Bir yerə kürüdüm, gəldim...

Ağrı çəksə də dərinə,
Keçmədim fəlak girinə.
Üz qoyduğum and yerimə
Hələ ki yeridim, gəldim.

Üz tutub deyim, sev, – kimə?
Qalacaq bu boş ev kimə?!
İlahi, sənə sevgimə
Ruhumu бүрүdüm gəldim.

TUTUR

Qəribədi, qəmin də
Gözlərini yaş tutur.
Qəm də sanki ovucda
Vurmaq üçün daş tutur...

Ürəyin görükəni
Qoru sən bu görkəmi,
Gözə düşən kölgəni
Bəzən kirpik, qaş tutur.

Hər kəs əcəl ovudu,
Bu şair söz-sovudu,
Kimi ürək ovudur,
Kimi isə baş tutur.

VAXTINDA

Mənə bu gecənin duasın elə,
Qaçıb görüşünə yetim vaxtında.
Bağışla olanı bir bəyaz telə
Mənim ürəyimin yetim vaxtında...

Qatıb bir-birinə ağla qaranı,
Qopar qaysağını, bağla yaranı
Özün bildiyintək saxla aranı,
Mən sənə sözümü dedim vaxtında.

Hər gün arandıqca ruhumun soyu
Göynədir sinəmi ah-ufu, oyu.
Məsafə saxlayaq bir kirpik boyu,
Dizində ibadət edim vaxtında!

Söykəyib canımı, vallah, qəm tinə,
Baxıb bu halıma, sən heç təntimə.
Çevirib üzümü Allah səmtinə
Sevgimə mən qurban gedim vaxtında.

MURAD KÖHNƏQALA

ÇOX YAŞA, BARIŞ MANÇO!

Dünyaya Barış gəlir

İkinci Dünya müharibəsinin ortalarında, 1943-cü ildə İstanbulun Üsküdar əyalətində Konyalı Karamanço tayfasına məxsus ailədə bir oğlan uşağı dünyaya gəlir. Müharibənin bitməsini arzulayan ata, övladının adını Barış qoyur. Barışın üç yaşı olanda valideynləri ayrılır.

Barış atasının himayəsində qalsa da, gözəl türkülər oxuyan musiqi müəlliməsi – anası ilə tez-tez görüşür. Ananın musiqi sənətinə sonsuz məhəbbəti oğlunun canına hopur. Barış Qalatasaray Liseyində oxuduğu müddətdən musiqi ilə maraqlanmağa başlayır.

Üzü Avropaya

Bu maraq onu Belçika Kral Akademiyasına aparır.

Barış Kral Akademiyasında təhsil almaq üçün Belçikada yaşayan böyük qardaşı Savaşın (1941-ci

ildə dünyaya gəldiyinə görə atası ona bu adı verib) yanına gedir. O, burada rəsm, qrafika, memarlıq sənətini öyrənərək, maddi təminatını ödəmək üçün kafedə qarson, avtoparkda qarovulçu işləyir.

O, hələ Belçikaya gedərkən yolüstü Parisə dönmüş, tanınmış müğənni Henri Salvadorla görüşərək, Fransada yaşamaq və musiqi sahəsində çalışmaq arzusunu bildirmişdi. Onun fransız dilində zəif danışmasını bəhanə edən məşhur müğənni bu türk balasını başından eləmişdi.

... Barış Belçikada Andre Soulac adlı bir şairlə tanış olur və ondan fransız dilini mükəmməl öyrənməyə çalışır. Sonra dostlar yaradıcılıqlarını birləşdirmək qərarına gəlirlər. Andre Barışın musiqisinə şeirlər yazır. Barış kiçik konsertlər verərək fransızca oxumağa başlayır.

Bir gün Barışı fransız radiosu pop musiqi məzmunlu bir proqramına dəvət edir. O, öz

mahnılarını radio vasitəsilə yayımlayır. Lakin Fransanın məşhur bir sənətçisi aksentlə oxuduğuna görə Barışın mahnılarının səsləndirilməsinə qadağa qoyur.

İstanbula qayıdış

Avropadakı musiqi karyerasının bitdiyini düşünən Barış, yenidən İstanbula dönür.

Biz Barışı yenidən tanımağa başlayanda, onun mahnıları artıq hitə çevrilmişdi. Uzun saçlı, qalın bıqlı, dərviş çuxalı, çarıqlı, biləkləri qolbaqlı dərviş Barış Manço türk musiqisini rok və cazla qarışdıraraq, tamamilə yeni musiqi altında, sevimli bir səslə oxuyurdu. Onun epik mahnılarının hər birində bir əfsanə, bir insan taleyi, bir dərviş əhvalatı yatırdı. Lakin mühafizəkar Türkiyə cəmiyyəti onun qeyri-adi imicini, uzun saçlarını qəbul eləyə bilmirdi. Hətta buna görə Barışın həyatı dəfələrlə təhlükə altında qalıb. Belə ki, Barış Mançonun sənətçi dostları ilə getdiyi xüsusi avtobusu ayrı-ayrı illərdə iki dəfə partladılar. Sui-qəsdilər uğursuz olduğuna görə onlar canını salamat qurtara bilib.

Yaşadığı qadınlar

Barış həyatında üç qadınla duruş gətirə bilib. İlk yaşadığı xanım ilə təsadüfən tanışlıqlar. Belçikada qardaşılıqda olarkən, kiməsə zəng vurmali olur. Evdə telefon işləmədiyinə görə Barış yuxarı mərtəbədəki qonşunun qapısını döyür. Qapını onun üzünə gözəl bir xanım açır. Gənc xanımın gözəlliyindən özünü itirən Barış qapı ağzında bir xeyli dayanıb ona tamaşa eləyir. Həmin evdə qonaq olan, türk dilini bilən belçikalı gözəl Maria Klaudi gülərək, onu içəri dəvət edir. Zəng elədikdən sonra Barış ilk dəfə gördüyü Mariaya belə deyir: "Məni seversənmi?" Maria saçlarını gözünün üstündən kənara ataraq: "Əlbəttə!" cavabını verir. Beləcə, əl-ələ verərək, altı aya yaxın birgə yaşadından sonra ayrılırlar. Bu ayrılığın səbəbi indi də sirr olaraq qalır.

Bir neçə ildən sonra Barış, Türkiyə gözəllik yarışmasının kraliçası seçilmiş Əzra Balkanla evlənir. Təxminən bir ildən sonra bu münasibətə də son qoyulur.

Üçüncü dəfə Lalə Çağlar ilə baş-başa verib yaşayan Barış, ömrünün sonuna qədər ondan ayrılmır. Bu evlilikdən onların Batıxan və Doğuxan adlı iki oğlu dünyaya gəlir.

"Gülpəmbə"nin sirri

Lakin dayanın! Bu iki oğlan uşağının təvəllüdü arasındakı zamanda onların bir qızı da dünyaya gəlmiş. Heyhat, qızcığaz cəmi bir neçə ay yaşaya bilir. Barış onun adını Gülpəmbə qoyubmuş. Dərvişin "Gülpəmbə" mahnısındakı yangı da bundan imiş! Barış uzun saçlarını ağartdığı zamanlarda da "Gülpəmbə"ni ağlaya-ağlaya oxuyurdu:

Sən gülüncə güllər açır, Gülpəmbə
Bülbüllər həp sənə söylər,
Biz dinlərdik, Gülpəmbə,
... Yüz yağmurlar yağa.
Bir gün köçdün getdin,
İnanmadım, Gülpəmbə.
Bizim illər səssiz,
Bizim illər sənsiz olamadı, Gülpəmbə!
Dodağında son bir türkü
Halə həp səni söylər,
Həp səni çağırar, Gülpəmbə!..

Bayaq bu mahnıya yenidən qulaq asdım. Barmaqlarında iri üzüklər, biləklərində qolbaqlar, uzun saçları ağarmış, üzü qırışmış Barış yenə o məsum qızını ipək səsilə əzizləyirdi: "Gülpəmbəə!"

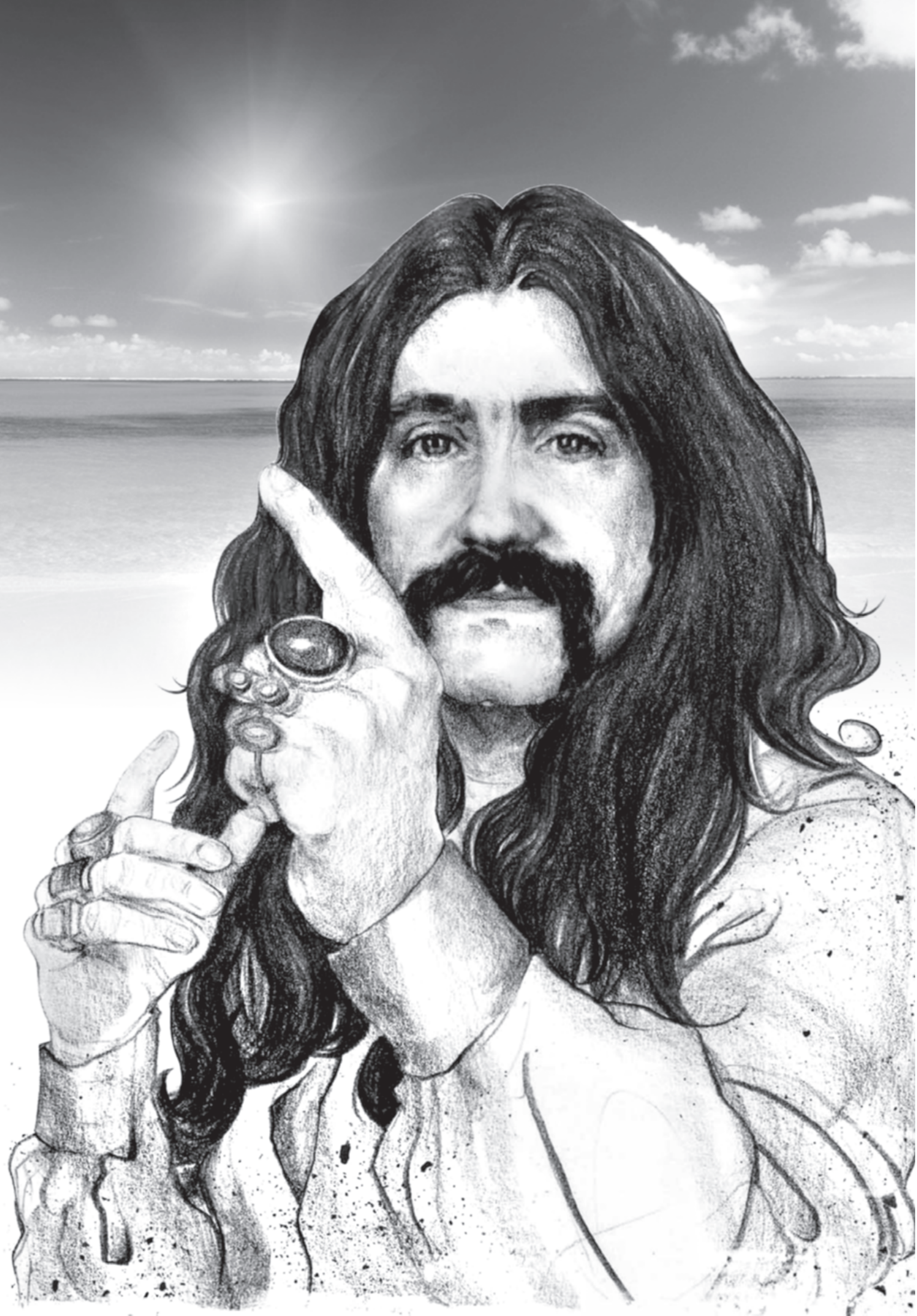
Qızı dünyaya gələndə Barışın bir ata kimi nə qədər sevindiyini, səsndəki bu kədərli dərinliyindən, musiqinin gözəlliyindən tam duymaq olur...

Dərviş Barış

Bəli, Barış bir dərviş idi, Türkiyəni, türkləri, bütün insanları sevirdi. Barış ən kiçik bir insan xatirəsini belə, gözəl nəğməyə çevirə bilirdi. Şeirləri özü yazır, musiqini özü bəstələyir, nəğmələrini özü oxuyurdu...

Barış Mançonu dünyanın hər yerində sevirdilər. Avropada onu dinləməyə gələnlər konsert zalına, stadionlara sığmır, aşırıb-daşırdı. O, Yaponiyaya səfər edəndə yapon cocuqları sevindiklərindən bayram paltarları geyinirdilər.

Oxuduğu nəğmələrdə Şərqlə Qərb birləşir, qaynayıb-qarışırdı. Bu iki əks mədəniyyəti yalnız Barış barışdırırdı. Onun şərqlərindən təkcə insanlara deyil, ümumilikdə heyvanlara, təbiətə, bütöv kainata sevgi saçılır.

Eşşəyin arkadaşı

Bariş kənddən şəhərə qayıtmış şəhərli çocuğun adından kənddəki eşşəyə öz nəğməsilə məktub göndərir. Sən demə, çocuğun özü eşşəkdən məktub gözləyirmiş. Ona görə sevimli eşşəyinə “unutdunmu məni?” yazır. Çocuq yazdığı məktubunda həyətdəki heyvanların da halını soruşur:

Çilli horuz kedilərlə savaşıyormu,
Oğlaqlarla quzular sevişiyormu?..

Bariş eşşəyi “Arkadaşım!” deyər səsləyir. Əslində, Barış Manço gördüyü hər şeylə – əşyalarla, ağaclarla, bitkilərlə, heyvanlarla, bəcək-lərlə danışa bilir. Dağlara “Qurban olum!” deyər oxuyur:

Dağlar, dağlar!
Qurban olum, yol ver, keçim;
Sevdiyimi son bir anda
Yaxından görüm...

Ürəyi istəyəndə şəhər küçəsinin ritmini öz nəğmələrinə calayır. Küçə alverçisinin bağirtısına, söz düzülmünə musiqi bəstələyir: “Domates, biber, patlıcan!”

Bariş sevgi-ayrılıq haqqında oxuyanda istənilən adamın xatirəsi vərəqlənir:

Qurumuş bir çiçək buldum
Məktubların arasından.
Bir tək onu saxlıyorum,
Onu da çox görmə bana...

Bu nəğmədə “unut məni!” deyib məktublarını, şəkillərini geri istəyən sevdiiyə dərvişanə oxuyur:

Ben nasıl unuturum seni
Can bedenden çıkmayınca?

“Qol düymələri” nəğməsində bir gözəlin nə vaxtsa ona bağışladığı bir cüt qol düyməsindən söz açır. Sevdiiyi insanın hədiyyəsindən kədərli bir xatirə danışır. Sevənləri qovuşdurmaq arzusu ilə köynəyin qollarında ayrı düşən düymələri axşamlar birləşdirərək bir qutuya qoyur:

İki küçük kol düymesi-
Büyük bir aşk hikayesi...

Həm də hədiyyəni aldığı günü bütün detalları ilə necə xatırlayır:

Hatırlaram bu gün kimi
Səssiz keçən son gecəyi,
Başın önə əyik bir suçlu kimi
Bana verdiyin hədiyyeyi...

Bariş şair idi, bəstəçi idi, oxuyan dərviş idi. Barış uşaqlar və böyükklər üçün kultür-əyləncə proqramı olan “7-dən 77-yə” adlı son dərəcə maraqlı bir verilişin yaradıcısı və aparıcısı idi. Barış “Milliyyət” qəzetində “Oku, bakalım!” rubrikası altında gündəlik həyatdan yazılar yazırdı. Barış həm də bugünkü ev-muzeyini zənginləşdirən əntiq əşyalar toplayırdı...

Siyasi özgüvən

Bariş siyasətçi deyildi, heç bir partiyanın da üzvü olmadı. Lakin bir dəfə prezident olmaq arzusunu dilinə gətirmişdi. O, Türkiyə ictimai-siyasi həyatına yeni çalar, rəng, ritm gətirmək üçün bu arzuda olduğunu bildirmişdi. “Xalq seçməli olsaydı, bilirəm ki, bütün Türkiyə məni seçər!” demişdi.

Ölümlərin ən gözəli

Barişın qəfil ölümü hamımızı sarsıtdı. Bu gözənilməz ölümün səbəbi kimi, sevgilisi ilə oteldə olarkən, onun yüksək dozada “Viaqra” qəbul etdiyi şayiəsi yayıldı.

Mən o zamanlar ağlamağı tərk etmiş yaşda idim, lakin sevdiiyim insanın ölüm xəbərini eşidəndə bütün günü göz yaşlarımı saxlaya bilmədim. Barışın ölümünə mənimlə birgə ağlamaq üçün 80-ci illərin tələbəlik yoldaşı tatar əsilli dostum Sergey Qəniyev Moskvadan zəng eləmişdi. Biz telefonda səs-səsə verib, xeyli hönkürdük.

Bariş Mançonun dəfn mərasimini televizordan izləyirdim. Bu böyük insanı son mənzilə yola salan izdiham ölümün acığına əl çalırdı. Türkiyənin al bayrağına bükülmüş, güllərə bələnmiş cənazə bütün yol boyu alqışlanırdı. Yəni gözəl yaşadın, Barış Manço, çox yaşa!

Sona Vəliyevanın “Arazbarı” şeirinin təhlili

TAMİLLA ABBASXANLI-ƏLİYEVƏ

Ta qədimdən bu günə qədər Azərbaycan ədəbiyyatının, xüsusən də, şeir sənətinin çətinliklərini çiyinlərində daşıyan, Azərbaycan nəzminin nə qədər güclü olduğunu dünyaya isbat edən məşhur qadın şairlər yaşayıb-yaratmışdır. İlk şairələr şifahi xalq ədəbiyyatımızı yaradanlardır desək, heç də yanılmarıq. Qadınlar əməklə məşğul olarkən, qəmli və xoşbəxt günlərində, övladını yatırarkən oxuduğu laylalarla, yaxınını itirdikdə göz yaşıyla bəzədiyi ağularla folklorumuzun əsasını qoymuşlar. Avropa qaranlığı qərq olarkən, əsərlərində hələ də Orta dövr mədəniyyətinin əfsanəvi qəhrəmanlarından söz açarkən, sadə insanları və onların yaşamlarını ədəbiyyata gətirməzəkən XI əsrdə yaşayıb-yaratmış Məhsəti Gəncəvinin şeirlərində insana məhəbbətin şahidi oluruq. M.Gəncəvi bu şəxsləri baş tacı etmiş, qadınlara qadağan olunan azad sevgidən söz açmış, həmçinin bəşəri mövzularla yanaşı, didaktik məzmunlu rübailər də qələmə almışdır:

Könlümə yar oldu bu gecə dilbər,
Yalqız gecələrdən şikayət eylər.
Ey gecə, kədərim olsan da, getmə,
Səadət olsan da, gəlmə, ey səhər.

XIX əsrin başlanğıcında azərbaycanlı qadın şairlərdən Ağabəyim Ağa Ağabacı, Heyran xanım, Aşıq Pəri, Xurşudbanu Natəvan, Aşıq Bəsti və s, XX əsrdə isə Ümmügülüm, M.Dilbazi, N.Rəfibəyli, M.Gülgün, H.Billuri, N.Günün adlarını çəkmək yerinə düşər. Belə bir deyim var: “Güclü şairləri güclü analar dünyaya gətirib”. Amma unutmaq lazım deyil ki, anaların özləri də şairdir, hətta olmayanların belə şeir təbi mövcuddur. O ana bətnindəki körpəni hər dəm ədəbiyyatın nəfəsi ilə – “balam mənim gülümdür, gülümdür, bülbülümdür” kimi sözlərlə isidir. Ən ülvə, ən təmiz olana “şeir kimi gözəldir” deyirlər. Analar da ən azı şeir qədər müqəddəs, şeirtək səfidirlər.

Bəzən qadınları da şeirə bənzətmişlər. Elə “qadınlar şeir qədər gözəldir” ifadəsi də bu oxşarlığın nəticəsidir.

Haqqında söz açıb, poetikasına nəzər yetirəcəyimiz Azərbaycanın tanınmış jurnalisti, şair, yazar Sona Vəliyeva bu gün yazdığı əsərlərlə çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatında önəmli yeri olan şəxslərdəndir. Sona xanım Naxçıvanda – dünya şöhrətli türk səyyahı Övliya Çələbinin dediyi kimi, Nəqşi cahanda dünyaya göz açmış, artıq 12-13 yaşlarından özünü ədəbiyyat, şeir aləmində tapmışdır. Yazdığı kiçik esselər, şeirlər ona dərs

deyən müəllimlərdə bu sevimli qızcıqaz barədə yaxşı fikirlər yaranmasına səbəb olmuş, “bu qız gələcəkdə mütləq məşhur bir ədəbiyyatçı olacaq” söyləmişlər. Naxçıvan torpağı olduqca bərəkətlidir; “bir dən atsan, min dən çıxar”. Yeraltı, yerüstü sərvətləri, duz mədənləri, min bir dərdə dərman mineral suları, bitkiləri, dadı dillədə əzbər meyvələri, yamyaşıl ovaları, başı qarlı dağları, çalışqan, açıqürəkli, savadlı insanları ilə olduqca məşhurdur. Naxçıvan şeir, sənət məkanıdır. Əsərləri dünyanı gəzən, vətən, millət sevdalı filosof şairlər Hüseyn Cavid, Məmməd Araz məhz bu torpaqda dünyaya göz açmış və adlarını ədəbiyyat tarixinə qızıl hərflərlə yazdırmışdır. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycan romanının məhək daşı olan Məmməd Səid Ordubadi naxçıvanlıdır. On barmağında on istedad olan yazar, dramaturq, tədqiqatçı Cəlil Məmmədquluzadə. Bəlkə də, dünyada belə güclü yazar olmamışdır. Bu məşhur torpağın yetirməsi olan Sona Vəliyeva da belə yaradıcı nəsilədən ilhamlanaraq müxtəlif ədəbi janrlarda – şeir, nəsr, publisistika, xatirə, esse və s. qələmini sınamışdır. Bu məqalədə isə onun “Arazbarı” şeiri barədə söhbət açacağıq.

İstərdik ki, öncə şairin “Arazbarı” şeirində istifadə etdiyi mövzular haqqında yazaq. Bütün bu mövzular mənəvi duyğular və onların zənginləşdirilməsi üzərində qurulmuşdur. Məsələn, vətən, vətənin yaralı övladı Qarabağ, qala başında gözləri yola dikilən Qarabağın baş tacı, gözlərindən qanlı yaş axan Şuşa... Araz çayı ilə ikiyə bölünmüş Təbriz. Yolları dalanlı, açıq səma altında muzey Təbrizim, xalıları Avropa muzeylərini bəzəyən, Şəhriyari vətən həsrəti ilə gözüaçıq gedən Təbrizim... Buz bulaqları diş göynədən, gölləri Koroğlu nərəsini xatırladan Göyçəm mənim... Erməni tapdağı altında dərddən beli bükülən Dədəm Qorqud timsalı Göyçəm mənim... Bəli, incə ruhlu, sevdalı qəlbi vətən üçün çarpan Sona xanım yurdunun bu dərdlərini naxış-naxış şeirinə toxuyur. Şeirlərindən Dədə Üzeyirin həsrəti süzülən qəmli simfoniyalar eşidilir. Şeirin misraları onu yazan əllər üçün ağı söyləyir. Həmin ağılar Arazın o tayından azad olacağı günü həsrətlə gözləyən Təbriz üçün, iki addım məsafəsində – əlini uzatsa, toxuna biləcəyi Qarabağ dərdi üçün, yaşıllıqlar qoynunda göz yaşları yanından axan bulaqları qısqandıran Göyçə üçün, Şuşa üçün, hər gecə buludlarla ağlamaq yarışına qatılan Kirs dağım üçündür. Sona Vəliyeva sadəcə bir şeirində – “Arazbarı”nda bunları dilə gətirmişdir. Təbii ki, arazbarı musiqi

janrlarından birinin adıdır. Amma Sona xanım arazbarı sözünün gücü ilə içərisində vətən sevgisi, həsrət, gözüyaşlı yurd kimi dünyalar yaradır. Əli çatmayan, ünü yetməyən bir vətəni qucaqlamaq, onun qoxusunu içinə çəkmək, buz bulaqlarının suyunu illərcə həsrətdən alışıb-yanan qəlbini rahatlatmaq üçün içmək istəyir. Fəqət vətən darda... ağrılar içində... Bu ağrılar ana vətən Azərbaycanda yaşanır... O da uzaqlarda qalan vətənin həsrətində... Naxçıvan düşməni əlində deyil, amma yurdu... Vətənin parçalanmış yarısı Arazın o tayında azadlıqdan məhrumdur. Bu vəziyyətdəki vətən necə xoşbəxt ola bilər axı? Şair bunları “Təbriz dərdi” deyərək dilə gətirir:

Göyçə, Şuşa, Təbriz dərdi
Köhnəldikcə təzələndi.
Sönüb külümdən közərdim,
Odum boyumdan yuxarı,
Arazbarı.

Və ya

Evim, ocağım Təbrizdir,
Düyünü, yası mənətsizdir,
Qaragilə kimsəsizdir,
Dərd çəkir ellərə sarı,
Arazbarı.

Şair bu dördlükdə Təbriz dərдинin daha dərin-dən izahı üçün, bu dərдин azərbaycanlıların qəlbində açdığı yaranın faciəsini təsvir etmək üçün xalqının maddi mədəniyyət nümunəsi olan Qaragilə mahnısından söz açmışdır. Qaragilə mahnısı sanki bağı qanlı Qarabağın milli marşı, ən uzun, ən yangılı ağısıdır.

Təbrizin küçələri dolanbalan,
Nə sənə qız qəhətdir, nə mənə oğlan.
Sən ki məni sevmədin, get ayrı dolan,
Qaragilə.

Əsli Təbrizdən olan möcüzəvi səsə malik Rübabə Muradova bu Təbriz ağısını ifa edib. Şairə burada ədəbiyyatşünaslıqda çox önəm daşıyan fərdiləşmə ünsüründən istifadə edib. Sanki Qaragilə insandır, kimsəsizdir, dərd çəkir...

S.Vəliyevanın fikrincə, vətən sadəcə daşı, torpağı ilə deyil, maddi-mənəvi sərvəti ilə də vətəndir. Bu sərvətlər vətənin varlığına isbatdır.

“Şeyx Sənan” indi toxundu,
Yer oxundu, göy oxundu.
Qınından çıxan oxuydu,
Tuşlandı sinəmə sarı.
Arazbarı...

Şair əsrlərlə maddi-mənəvi sərvəti talanan Təbrizin London muzeyindəki “Şeyx Səfi” xalisından söz açır. Bu xalçanın dünyada misli-bərabəri yoxdur. Dünya şöhrətli Təbriz xalçaçıları bu sənət əsərini üzərində titrəyərək toxuyublar. Onlar xalçaya Təbriz yaylaqlarının çiçəklərini, Təbrizin Bakı uğrunda həsrətini həkk etmişlər. O, adi bir xalça deyildi, Şeyx Səfinin müqəddəs, əfsanəvi varlığının təcəssümü idi. Şeyx Səfinin oğlu Şah İsmayıl Xətəinin ruhu, nəfəsi hopmuşdu bu xaliya. Uzun Həsənin qəhrəmanlıq dastanının izləri var idi xalıda. O xalça tarix, o xalça sənət, sənətkarlıq möcüzəsi, insan əlinin möhtəşəmliyidir... Şair bunları içi göynəyərək, göz yaşını qəlbinə axıdaraq söyləyir. O, şeirin səsi, şeirin ruhuyla dünyaya səslənir: Mən kimsədən haqqım olmayanı istəmirəm. Sadəcə, xalqıma aid, kimliyimi, varlığımı təsdiq edən tarixi sərvətimi istəyirəm.

Sona Vəliyeva gözüyaşlı, qəlbi dağlı şairlərin qınaq yeri Arazı da unutmur, göz yaşını Arazın göz yaşıyla həmahəng axıdır.

Yazılıram sətir-sətir,
Göy Tanrının, yer kimindir?
Məni başına döndərin,
Araz adlı dərddli yarın,
Arazbarı...

Şair XX və XXI əsrlərin müxtəlif illərində Güney Azərbaycandan Quzey Azərbaycana gələn köçlərin dərddini Arazla bölüşür. Şeirin lirik qəhrəmanı olan Sonə xanım qarşılaşdığı mənzərədən təəssüf hissi keçirir, ətrafına baxır, qarşısına çıxan, çıxmayan hər kəsdən – yerdən, göydən soruşur:

Arazboyu bu nə köçdü?
Məndən, səndən, ondan keçdi.
Göz yaşını güllər biçdi,
Yarı bülbül, yarı xarı
Arazbarı...

Şair burada sanki bir daşla iki quş vurur. Sadəcə, Güney Azərbaycanın dərddindən deyil, eyni zamanda nankor qonşumuz Ermənistanın işğalı

altında inləyən Qarabağ, Şuşa və bu torpağın məşhur simvolu – Xarıbülbül çiçəyindən də söz açır. Bu şeirdə bir misra ilə S.Vəliyevanın M.Arazdan təsirləndiyinin şahidi oluruq. Şair “vətən mənə oğul desə, nə dərdim?” fikrini başqa səpkidə istifadə edir: “Məndən, səndən, ondan keçdi” ifadəsi M.Arazın “məndən, səndən ötən zərbə, vətən, vətən, sənə dəydi!” misrasının içindəki ideya ilə həmrəngdir. Aşağıdakı dördlükdə yenə də Araz dərddi əks-səda verir:

Dolu başlar, bulud çağlar,
Göylər yerlə ülfət bağlar,
Araz üstə kimdir ağlar?
Yarı insan, yarı pəri
Arazbarı...

Artıq ayrılıq, hicran şairi o qədər göz yaşına qərqlənib ki, Araz üstə kimlərin ağladığını seçə bilməyib ətrafından soruşur: “Araz üstə kimlər ağlar?” Əslində, Araz üstə kimlərin ağladığını şair yaxşı bilir, sadəcə ağlayanların dərddini dilə gətirib dərddli könüllərini bir daha qanatmaq istəmir. Şeirin lirik qəhrəmanı ümidini Arazbarıya bağlamışdır. Cavabı qeyb olmuş sualın, müşkülə dönmüş, qırx yerdən düyün vurulmuş bu məsələnin açılmasını yenə Arazbarıdan gözləyir.

Daş-divarsız bəndim zülm,
Boynumda kəməndim zülm.
Sümüyə dirəndi zülm,
Səndə hər sirrin açarı,
Arazbarı...

Şair Sonə Vəliyevanın digər şeirlərində də insan mənəviyyatını zənginləşdirən dəyərli mövzular işlənmişdir. Bunların içində ən çox bəşəri məsələlər diqqətimizi cəkdi. Deyirlər axı “dünyanın uzaq küncündə bir uşaq ağlasa, şairin yuxusu qaçar. O uşağın dərddini öz dərddi sayar, gözüne yuxu getməz”. Bir ana kimi şair ağrı-acılara dözə bilməyib, şeirlərində bunları dilə gətirir. Eyni zamanda insanın mənəvi duyğuları, məsələn, şəhidlik, ata həsrəti, övlad, nəvə sevgisi, mədəniyyətimizə verdiyi dəyər və s. kimi önəmli məsələlər onun şeirlərində incəliklə ifadə olunub. Yaşadığımız dünya dalğalanan dəniz kimidir, hər nöqtəsində müxtəlif hadisələr baş verir. Bunların içində, əlbəttə, insanın üzünü güldürənlə yanaşı, qəlbini yaralayanlar da olur. İqtisadi böhran, daxili münaqişələr və s. şairin həssas qəlbini incidir. Əsl

şair, incə ruhlu, mərhəmətli qadın bu hadisələrə laqeyd qala bilmir. Azərbaycanın məşhur şairi Abbas Səhhət nə gözəl vurğulayır:

Şair odur həqiqətlərə dildadə ola,
Şairin fikri, xəyalı gərək azadə ola.

Filosoflardan biri şairlər haqqında belə demişdir: “Şair xalqın səsi, əsrin səsidir”. Bəli, haqqında söhbət açdığımız Sona Vəliyeva da belə şairdir. O, həqiqətləri yazır, onun fikri, xəyalı azadədir. O, yaşadığı dövrün güclü səsidir. O, canını millət üçün qurban verməyə hazırdır. Sona xanım Azərbaycan türkünün səsidir. O susmur, sülh elçisi kimi dünyanı dolaşır, vətənin haqq səsinə dünyaya çatdırmaq istəyir. Əsrin faciəsi Xocalıdan, günahsız insanlara qarşı törədilən soyqırımından söz açır. O, özünə söz verib: dünya bu səsi duyana qədər yoldan döndüyə yoxdur! Dünya qəbul edəcək ki, Qarabağ Azərbaycan torpağıdır və həmişə də elə qalacaq. Dünya biləcək ki, XX əsrin ən müdhiş faciəsi, soyqırımı Xocalıda yaşanmışdır. Avropa Parlamenti tərəfkeşlikdən əl çəkib, bu həqiqəti qəbul edəcək. Sona xanım bu amal uğrunda şeirin səsi və gücüylə mübarizə aparır...

Bilirik ki, son zamanlarda ədəbi təsirlənmələrin ön planda olduğu çox dəyərli və faydalı elm sahəsi – müqayisəli ədəbiyyat meydana çıxmışdır. Biz belə təsirləri Sona Vəliyevanın şeirlərində də görürük. Onun təsirləndiyi şair isə elə öz məmləkətindəndir. O, təbiəti zəngin, xalqı vətən sevdalı qədim Naxçıvan elimizin yetişdirdiyi məşhur şair Məmməd Arazdır. Bu da çox normaldır. Axı hər ikisinin vətən sevgisi Naxçıvandan başlamış, öncə Azərbaycan, sonra türk ellərini, sonra dünyanı dolaşmışdır. Hər iki şair üçün öncə Vətəndir, sonra xalq. Bunlar bir-birindən ayrılmayan məfhumlardır. M.Arazda da, Sona xanımda da milli birlik, daxili saflıq, bütünlük, mənəvi və ictimai azadlıq ön plandadır. Hər iki şair şeirlərinə Azərbaycan və onun bir parçası olan Naxçıvanın təbiətiniilmə-ilmə, naxış-naxış toxuyub. Hər iki şair rəssam kimi müxtəlif çiçəklərlə zəngin çəmənləri, qayaları, başı qarlı ovaları tərifləyib. S.Vəliyeva da M.Araz kimi, tarixi hadisələri, bu hadisələrin Azərbaycana vurduğu zərbələri sətirləti ifadə və məcazi yollarla oxucuların diqqətinə çatdırır.

Tarixlərin səsi, üni,
Çay da haqsızlıq sürgünü,
Tanrı tikər körpüsünü,

Yarı dərd-qəm, yarı barı
Arazbarı

Sona Vəliyevanın şeirləri də ustadı M.Arazın şeirləri kimi ümumbəşəri xarakter daşıyır. O, insanın gördüyü, duyduğu, sevdiyi, nifrət etdiyi mövzuları şeirində işlədərək yenidən oxucularına təqdim edir. Onun şeirlərindəki mövzular xəyalı deyil, gerçəkdir. S.Vəliyevanın qadın, ana qəlbi çox həssas, kiçik hadisələrdən belə kövrəlir. Ona görə də deyirəm:

Şeir qəlbinə toxunmayın siz,
Günəşdən işıqlı, çeşmədən duru.

Bəli, bu gün sizə tanınmış Azərbaycan şairi, Azərbaycanın ictimai həyatında, həmçinin mediada önəmli işlər görən xanım Sona Vəliyevanın “Arazbarı” şeirindəki mövzulardan söhbət açdıq, gələcəkdə bu şeirin poetik yöndən analizini edəcək, eyni zamanda Sona Vəliyevanın digər şeirlərindən də söz açacağıq. Son olaraq, çox dəyərli Sona Vəliyeva, Sizə gələcək işlərinizdə uğurlar diləyib, deyirik: Yolunuz, bəxtiniz açıq olsun!

UŞAQ Kİ UŞAQ...

İndi oturub niyə uşaq şeiri yazıram? – sualına cavab axtarmaq kimi cəfəng bir fikrə düşmüşəm. Necə yəni niyə yazıram? Əgər bu sualın cavabını tapa bilsəydim, əlimi qələmə uzatmazdım. Elə həqiqətlər var ki, onun cavabı sirr olaraq qalır və bu sirri açanın vay halına...

Elə bil qeybdən bir səs mənə deyir: – a kişi, otur otduğun yerdə... Hər işə qarışma. Sənə nə güc düşüb ki, şipşirin yuxuya getmiş uşağın yuxusunu yoza-yoza ağı qaraya, qaranı ağa qatırsan. Özün də, sözün də beşiyin həndəvərindən sakitcə keç, uşağı oyatma. O özü oyanacaq.

...Görürsənmi, bayırda necə şıdırğı yağış yağır. O yağışın altında qaçaqaçda olan o uşağın başına sözlə çətir tutma. Yağışda islanmaq hər adamın işi deyil. Hardasa buludu ətəkləyib, Günəşi çağırın uşağa axı sən nə deyəcəksən? Deyəsən, deməyə sözün var, olsun, nə deyirəm. Amma göy qurşağı doğana kimi o uşaqla Günəşi gözlə.

...Elə bu vədə bir dostumun gerçək nağıla dönən əhvalatı düşdü yadıma. Qışın oğlan çağında ağır çantasını sürüyə-sürüyə məktəbdən evə dönən uşaq ağac altında tir-tir titrəyən it balasını görəndə, bilirsiniz necə haldan-hala düşüb? Ürəyində öz-özünə “gedim isti yemək, çörək gətirim” deyər – hövlnak evə qaçıb. Anası ilə geriye dönəndə, o balaca it balasını görməyəndə başlayıb iç-in iç-in ağlamağa. Nə ana uşağı

kiridə bilib, nə də ki bu gerçək nağılın şahidi dostum Məmməd.

İndi o ağlayan uşağın səsinə eşidə-eşidə hardasa soyuqdan titrəyən o ac, tənha, muncuq gözlü küçüyün ağrısını mən də yaşayıram. Bilirsizmi oturub nə düşünürəm? Kaş ki o uşağı, bir də soyuqdan titrəyən o küçüyü kiridə biləydim.

Di salamat qalın... Mən də gedim balaca Kənanın, Poladcanın, Dənizin, Cavidin əlindən tutum. Səfərimiz nağıla, nağıldan da o yanadır...

SƏRHƏDDƏ AĞAC

Sərhəddə bir ağac var,
Onu əkitabdi babam.
O ağaca baxanda
Bax, fikrə gedir adam.
Qanlı döyüşlər görüb
Hər yarpağı, budağı.
Kölgəsində gizləyib
Necə oğul-uşağı.
Kökü çox dərinədə,
Odur ki, yox qorxusu.
Dayanıbdı nərkimi.
Sanıram keşik çəkir
Bu yurda, bu torpağa
O da bir əsgər kimi.

QƏRİBƏ İT

İtimə bax, itimə
Zəncirini dartır o.
Hərdən elə yorulur,
Tənbəl-tənbəl yatır o.
Bir də gördün, kölgəyə,
Küləyə hürür itim.
Həyətdə kimsə yoxdu,
Bəs nəyə hürür itim?

QIŞ GƏZİNTİLƏRİ

I

Qara batdım,
Qara batdım.
Bir ona bax,
Çəkmələrim
Yazı yazır
Ləpir-ləpir.
Bir ona bax,
Ay Məhəmməd,
Ay Nəbi.
Evimizə
Çatan kimi
Ləpirlərin
Qurtaracaq
"Mürəkkəb"-i.

II

Hər yan qardı,
Hər yan qar.
Babam qarı
Kürüyür.
Qar da baxıb
Kiriyir.
Topa-topa
Təpələr.
Ağacların
Dibi qar.
Babam deyir:
-Nərgizim,
Bu qar deyil,
Bardı, bar.

BAĞIŞLA - DEYƏN UŞAQ

Balaca bacısını
Yenə ağlatdı Polad.
Özündən razı-razı
O, əmziyi Dənizin
Əlindən alıb atdı.
Heç nə olmamış kimi
Gedib yerində yatdı.

-Əmziksiz qaldı Dəniz,
Qardaşından incidi,
-Bunu hardan bilirsən?
-Körpənin göz yaşından.
Polad birdən oyanıb,
Günahını anladı.
Yanaşdı anasına
"Bağışla" deyə-deyə.
Doluxsunmuş gözüylə
Tamaşa etdi ona.

TƏKBUYNUZ KEÇİ

Kölgəsini çayda görüb
Öz-özünə qorxdı keçİ.
Əyildi ki, o, su içə
Elə bildi, çoxdu keçİ.

Atıldı kölgə üstünə
Bu davakar dava qurdu.
Buynuzunun sındı biri,
Buynuzunu daşa vurdu.

Kölgə güldü, axdı, getdi,
O, dəliyə baxdı, getdi.
Keçi oldu nişanəli
Qoşulsa da o, sürüyə,
"Tək buynuzlu" adı qaldı.

MƏNƏ NAĞIL DE, BABA...

Mənə nağıl de, baba,
Qurd quzunu yeməsin.
Çərpələng elə uçsun,
Qanadları enməsin.

Mənə nağıl de, baba,
Nağılda nənə olsun.
Cırtının kökəsindən
Doymayım, yenə olsun.

Mənə nağıl de, baba,
Uşaqlar ağlamasın.
Bir dostum var - Poladcan,
Sərçənin ayağını
O, iplə bağlamasın.

Mənə nağıl de, baba,
Dolu çiçək döyməsin.
Tülkü ağıllı olsun,
Öz-özünü öyməsin.

Mənə nağıl de, baba,
Balıqlarım ölməsin.
Hamı mənə inansın,
Nağıllara gülməsin...

HƏYAT ŞƏMİ

ÜRƏKDAŞI ADLI QARDAŞIN KİTABI

“Ürək daşı”nı yazdı. Yazdı və göstərdi ki, bu ad ona yaraşır. O, çox insanlara ürək daşı olmağı bacarıb, çoxlarına arxa olub, mənəvi dayaq olub, gücünün çatdığı qədər güvənc yeri olub. Budur Ürəkdaşının bir fərd olaraq başqalarından fərqli özəlliyi. Yeri gəlmişkən, “Ürək daşı”nın müəllifinin adını şərti olaraq Ürəkdaşı qoyuram bu yazıda, izninizlə, əziz oxucum! Onda özəllikdəndir ki, kimliyindən, çıxdığı yerdən, getdiyi yoldan, çatdığı məqsəddən asılı olmayaraq ona sığınan və onu “ürək daşı” ünvanı bilən hər könül adamına gücünün yetdiyi qədər məhəbbət göstərib.

Onu tanıdığım tarixin ömrü bir igidin ömrü qədərdir – 20 il! Bu 20 ildə bir dəfə də olsun özündən incik salmadı, haqsız olmadı heç kimə. Mən Ürəkdaşında nəinki bu sonuncu söylədiklərimi görmədim, hətta bu özəl xüsusiyyətləri onda görməyi aqlımın ucundan belə keçirmədim.

Onun şeirlərində türkçülük, tarixilik, fəlsəfilik daha doğrusu, sufilik “Sufi varmı hələ bə?

Çevrilərik xələfə... tale atıb Hələbə, Ax, Şam ola...bilmərik...”, dünyəvilik sistemi bir zəncir kimi birləşib. Bütün şeirləri bu zəncirin müəyyən halqasından keçib, “yivli fitinq” kimi qırxayaq sayağı birləşərək zəif bəndə yer qoymayıb qalsın.

Ürəkdaşı “Qız Qalası” şeirində yazır:

Vay o gündən, dərd ola da,
ərk olmaya,
dərd o gündü ƏRK olmaya,
Qız Qalası.

Bu misralarla Ürəkdaşı ərkyanə olanlara və ərk edənlərə dəyər verdiyini dilə gətirir. Onun yazdıqları dilinin altındakı saxlanclar, dəyərlər, dərkəldir. Hər kəs öz dilinin altında gizlənir axı. Qarşısındakına ərk edənlər onu dərk edənlərdir, mənəcə. Belə olmasaydı, ümumtürk coğrafi yasında neçə-neçə istedadlı gənc yazarı bir çatıda birləş-

dirə, qovuşdura və onların yaradıcılıq örnəklərini yayımlaya bilməzdi o...

Qız Qalası,
Dərd deməkdən bəz düşübdü dilimə, bəz.
Mən gedirəm Bəzzə doğru,
İşdi-şayət arar olsan,
Tonqal qala,
Əlincəyə əl eylə,
Öz atəş diliylə, cüt tonqalıyla
Əlincə arayar bizi.
Və öluncə gəllik,
Öluncə,
Qız Qalası!

Bu şeirdə Azərbaycan tarixi, milli-mənəvi dəyərləri və maddi-mədəniyyət nümunələri gözəl ifadə olunub. Babək Xürrəminin (Ərəb xilafətini kökündən sarsıdan Xürrəmilər-Babəkilər hərəkətinin başçısı, böyük sərkərdə, Xürrəmilər dövlətinin banisi) Bəzz şəhər-qalasının adının çəkilməsi təsadüfi deyil. Ürəkdaşı öz tarixini dərinədən bildiyini, sevdini özü də bilmədən ortaya qoyub. Oğuzlardan gəlmə və qalma tonqal qalama adətimiz, ondan da öncədən, atəşpərəstlikdən qaynaqlanan "od dili"ylə "məsajlaşma" gələniyimizin əksi bu şeirdə aydın görünür.

Ürəkdaşı şeirlərində od diliylə, su diliylə, torpaq diliylə, hava diliylə danışmağı bacarır. Dörd ünsürün bütövlüyü onun şeirlərinin fəlsəfi əsaslarından biridir: Torpaq, su, od və hava. Torpaq deyəndə bağrı şan-şan olan Ürəkdaşı Qarabağ

dərdini dilə gətirib, torpaq ağrısını yaşayıb, içinə bir düynü qəm yumağı yığılıb: "...sən mənim Qarabağımsan, sən mənim qara bağımsan, sən mənim qaram-ağımsan!" deyib. Ana Torpağa anaların ağısıyla layla deyib sanki; yaxud "Dünyanı qara görürəm, könlümün qara vaxtıdı; deyirlər, yenə Şuşada, dağların lala vaxtıdı" deməklə xəyalən ruhu Şuşanın Cıdır düzünü, İsa bulağını gəzir, ayağı dəyə bilməyən torpaqları ruhunun qanadıyla uçur.

Dörd ünsürdən biri olaraq "Su" deyəndə aşağıdakı şeiri yazıb:

...Sən hələ bir məni dinlə:
Deyirəm ki, "su dili"ylə danışdıq bəzən:
Atıldinsa bir gözəlin yalın ağ ayağına –
sevgi oldun sən...
Bir igidin arxasınca atıldinsa –
uğur oldun.
Çırpıldığın sifətlərdə... – soyuq oldun.
...Üzüsuluykən ölsəydim
bircə,...
Sucan şeirim olsun...

Bu şeirdə suyla bağlı Azərbaycan milli-mənəvi dəyərlərində, folklorunda yer alan inancların çoxu əks olunub: Yola çıxan insanın arxasınca su atarlar ki, uğurla dönsün. Oğuzlardan gəlmə bir adət də var ki, igidlər parçdan (dolçadan) içdikləri suyun qalığını gözaltı etdikləri qızların ayaqlarına atardı. Atardılar ki, o qızın ürəyindən sevgi cücərsin. Cücərərdi də... Yaxud xalq deyimində bir gözəl ifadə var: "Sucan ömrün olsun!" Bu ifadənin yerində və məharətlə işlədilməsinin də tanığı olduq. Belə ki, Ürəkdaşı "Sucan şeirim olsun" yazıb. Bəllidir ki, Yer kürəsinin dördüdə üç hissəsi sudan ibarətdir və Suyun ömrü tükənməzdir. Hər canlının vücudunun çox hissəsi sudur. Su, poetik dillə desək, damcılar zənciridir həm də. Şair suyun tibbi, fəlsəfi, milli-mənəvi, təbii, coğrafi, poetik dəyərlərinin hamısını kiçik bir şeirin içində cəm etməyi bacarıb. "Sözün yeri dar, fikrin yeri geniş" prinsipinə o, bütün şeirlərində riayət etməkdədir.

"Od" ünsürü kitabdakı şox şeirlərdə ehtiva olunub ki, onlardan birini yuxarıda qeyd etdik artıq. Od və odpərəstlik Azərbaycan türklərinin tarixi gələnlərindən qaynaqlanır. VII yüzildə biz Azərbaycan türkləri islam dinini ən mütərəqqi və son dünyəvi din olaraq qəbul etsək də, milli-mənəvi dəyərlərimizdə oda tapınmaq, sayğı, qayğı

hələ də qalmaqdadır. Bu da Ürəkdaşının şeirlərində özünü ara-sıra göstərməkdədir.

“Ürək daşı”nın təqdimat və imza törənində professor-doktor Rüstəm Kamal çıxış edərkən, onun müəllif haqqında dediklərini diqqətlə dinlədim və məndə belə bir təəssürat yarandı ki, Əkbər Qoşalı adlı simanı ən gözəl xarakterizə edən insanlardan biri Rüstəm Kamal oldu. Rüstəm Kamal onu da qeyd etdi ki, Əkbər Qoşalı ağıllı adamdır. Bəzən çox ağıllı olmaq şairin işinə yaramır. Onun dediklərindən belə nəticəyə gəldim ki, ağıllı və ziyalı olduqca daha yaxşı yazmaq qabiliyyətini itirirsən. Məncə, Ürəkdaşının ağıllılığı onun turançı, poetik, fəlsəfi şeirlərinin dəyərini azaltmayıb, əksinə onlara daha dərin rənglər qatıb, daha böyük fəlsəfi yük əta edib, daha geniş anlam verib. Ürəkdaşının “Ürək daşı”nı başdan-sona oxudum və bu sonuca vardım ki, kitabdakı şeirlər bütöv şeirlərdir. Fikir açılr, poetiklik qazanır, dərk edilir və mövzu bağlanır. Bütövlük arzusunun coğrafi yönümlü anlamı da şairin şeirlərində poetik əks olunmaqdadır. Örnəyi, “Qaytarıb Təbrizi, Qarabağını, uçarsan öz göyün, öz qanadında!” misralarıyla bitən şeirdə olduğu kimi:

Adına Ürək dediyimiz,
günahlar içindədir,
çıxarın, qardaşlar,
çıxarın ürəyinizi,
yaralı yerindən taxın nizələrə...

Bu gün bütün Azərbaycan insanının yaralı yeri Qarabağdır, itirilən torpaqlarımız, itkin düşmüş, əsir və girov götürülmüş vətəndaşlarımız, torpaqlarımızın bütövlüyünə nail olmaq yangımız. Fikrimi Ürəkdaşının bir divanisi ilə bitirmək istəyirəm:

Get, get, ey əli qələmli, dərdini faş eyləmə,
Hər gələncün, hər gedəncün
gözünü yaş eyləmə,
Tanrıya bağla qəlbini... qəlbini daş eyləmə,
Yenə odu, yalnız odu dərdə dərman eyləyən.

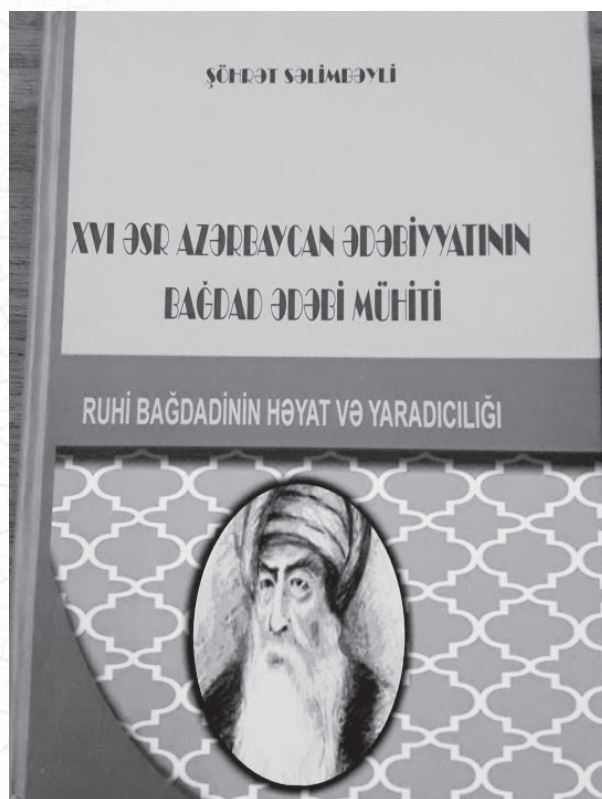
Ürəkdaşının kitabının adı “Ürək daşı” olsa da, o, ürəyində daş olmayan-lardandır. Ürəyində Turan sevdası, mərhəmət, Tanrı sevgisi, Vətən eşqi olan-lardandır. O, Azərbaycan ictimai-mədəni həyatında adını və ürəyini təsdiq edən, sevilən Əkbər Qoşalıdır.

MAHMUD ALLAHMANLI

FİLOLOGİYA ELMLƏRİ DOKTORU,
PROFESSOR

XVI ƏSR BAĞDAD ƏDƏBİ MÜHİTİ

Ş.Səlimbəylinin "XVI əsr Azərbaycan ədəbiyyatının Bağdad ədəbi mühiti" kitabı haqqında

Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında XVI əsr xüsusi mərhələdir. Təkcə onu demək kifayətdir ki, bu əsr ədəbi-mədəni düşüncəyə Ş.İ.Xətai və M.Füzuli kimi görkəmli şəxsiyyətləri bəxş etmişdir.

Görkəmli ədəbiyyatşünas B.Çobanzadə XVI əsr-i xarakterizə edərkən xüsusi olaraq vurğulayırdı ki, XVI əsrdəki Azərbaycan türk ədəbiyyatının bədii yüksəkliyi, vertikalı Füzuli ilə ölçülürsə, dil və yaradıcılıq ünsürləri vasitəsilə və içərisinə də aldığı bədii və lisani komponentlərin genişliyi, horizontal meyarı Xətai ilə təmsil olunur (Çobanzadə B. "Seçilmiş əsərləri". Beş cildə, I c. Ümu-

miyyətlə, bu əsrin zəngin ədəbi prosesi üç istiqamətdə müəyyənləşir ki, onun birinci xətti klassik üslub anlamında M.Füzuli ilə fəqləşir. İkinci xətt həm klassik üslubu, həm də xalq şeir üslubunu bütün mahiyyəti ilə özündə ehtiva edən (daha çox xalq şeir üslubuna meyilli olan) Şah İsmayıl Xətaiyə özünün parlaq dinamikasını yaşayır. Üçüncü istiqamət xalq şeiri ənənəsinə köklənəkdir ki, Dirili Qurbani və Miskin Abdalla təmsil olunur. Onu da deyək ki, bunlar öz arxasında ciddi və kifayət qədər özünəməxsusluqları müəyyənləşdirə biləcək mühitlərlə fəqləşir. Ş.İ.Xətai bütün ruhu və ruhani dünyası ilə Miskin Abdal, Dirili Qurbani xəttində öz möhtəşəmliyini tapır.

Həbib, Kışvəri, Süruri, Şahi, Fəzli, Bədr Şirvani, M.C.Həqiqi, Xəlili, Hamidi, Əsrəf Marağayi, Məhəmməd bəy Şəmsi, Şahqulu bəy, Pəri Peykər, Susəni və s. kimi görkəmli simaların ədəbiyyata verdiyi yaradıcılıq töhfələri XV–XVI əsrlər bədii-estetik düşüncənin intelleksiyasını aydınlaşdırmaq üçün ciddi zəmin yaradır. Bu əsr digər istiqamətdə Dirili Qurbani və Miskin Abdal kimi şəxsiyyətlərin ədəbi arenaya gəlməsi, M.Kaşğaridən, Y.Balasaqunludan, Ə.Yasəvidən, Ə.Yügnəkliyə, C.Rumidən Y.İmrədən, N.Tusidən başlayan milli oyanışın yeni mərhələsi kimi də böyük marağa səbəb olmuşdur. Aparılan təhlillər sayəsində ədəbi-tarixi prosesin ümumi dinamikasını, bədii-estetik gücünü aydınlaşdırmaq istiqamətində ciddi uğurlar əldə edilib və ayrı-ayrı şəxsiyyətlərdən tutmuş, dövrün ümumi mədəni axarı timsalında olanlar mükəmməl təsəvvür formalaşdırır.

Ədəbiyyatşünas Ş.Səlimbəylinin "XVI əsr Azərbaycan ədəbiyyatının Bağdad ədəbi mühiti" (Bakı, Avropa, 2018) monoqrafiyası da bütünlükdə XVI əsr səviyyəsində olan prosesin mahiyyətinin aydınlaşdırmasına hesablanmışdır.

Azərbaycanın ədəbi-mədəni, bədii-estetik düşüncəsində mühitlərin mühüm rolu var. Ümumiyyətlə, Şərq xalqlarının keçib gəldiyi yolda bunun kifayət qədər özünü göstərəcək nümunələri nəzərə çarpır. Məsələn, Məkkə, Mədinə, Xorasan, Kufə, Səmərqənd, Təbriz, Şirvan, Gəncə, Qarabağ və s.

kimi mühitlərin ictimai-siyasi, tarixi-mədəni prosesə verdiyi töhfələr bir sonsuzluqla müşahidə olunur. Bağdad ədəbi mühiti də bu zənginlikdə öz qaynarlığı, xarakteri, üslub spesifikasi ilə günümüzə qədər ədəbi-nəzəri fikrin diqqətini cəlb etməkdədir. M.Füzuli Bağdad ədəbi mühitinin zirvəsi olaraq bütünlükdə Şərq, Azərbaycan, türk xalqları və dünya ədəbiyyatı üçün əlçatmazlıq nümunəsidir. Bu mühitin ayrı-ayrı nümayəndələri, eləcə də M.Füzuli ilə bağlı Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında lazımı qədər gərəqli işlər görülmüşdür. Ş.Səlimbəyli isə məsələyə geniş şəkildə yanaşmış, mövcud zənginlikdə Bağdad ədəbi mühitinə dinamik mənzərəsi müstəvisində azərbay-

canlı şairlərin müstəsna fəaliyyətini təhlilə cəlb etmişdir.

Tarixin ayrı-ayrı dövrlərində baş verən ictimai-siyasi gərginliklər, müharibələr nəticəsində böyük köçlərin, kəndlərin, şəhərlərin əhalisinin yurd-yuvalarını tərk etməsinin müxtəlif nümunələri mövcuddur. Bundan əlavə, elm, mədəniyyət arxasınca Şərqin müxtəlif mədəniyyət mərkəzlərinə (Xorasana, Məkkəyə, Mədinəyə, Mərvə, Şiraza, Kufəyə və s.) üz tutma faktları da vardır. Digər bir qismi isə məcburiyyət nəticəsində mühacir həyatı yaşamalı olmuşdur. Baş verənlər təmsalında məsələnin mahiyyətində müxtəlif səbəblər dayanır. Xalq yaddaşında, əfsanə, rəvayət, nəğmə, dastan

örneklerinde bunun nəzərə çarpan izləri vardır. Bağdada, Kərkükə olan köçlərlə bağlı yaranmış bayatılarımızın birində deyilir:

Əzizinəm, hər aylar,
Hər ulduzlar, hər aylar.
Kərkükdəki qardaşım
Gəncə deyın haraylar.

XVI əsrin görkəmli sənətkarlarından olan Dirili Qurbani “qolu bağlı keçdim Xüdaferindən” deməklə baş verənlərə özünün münasibətini sərgiləyirdi. Xəstə Qasım “obalarımız səf-səf olub yüklənir, başı ala qarlı dağlar, qal indi” söyləyirdi. M.V.Vidadi “qərib öldüm, bıkəs öldüm, yad öldüm”, Mustafa ağa Arif “bizim Qazax Qaramanlar ağla-ram” misraları ilə xalqımızın üzləşdiyi bəlalərin informasiyasını tarixin yaddaşına ötürürdü. M.Şəhəvət, İsmayıl ibn Yəssar, M.Təbrizi, İ.Zəncani, Xəttat Nizami Təbrizi, X.Urməvi, Ə.H.Təbrizi, Z.Həmədəni, X.Təbrizi, Ö.Gənci və s. kimi onlarla, yüzlərlə sənətkar vətəndən uzaqda qütbət həyatı yaşamış və öz şeirlərində müxtəlif səviyyələrdə vətən, yurd həsrətini ayrı-ayrı nümunələrdə misra, beyt, bənd səviyyəsində ifadə etmişlər.

XVI əsr Bağdad ədəbi mühitinin zənginliyinə öz töhfələrini verən azərbaycanlı şairlər də bu sırandadır. Səfəvi-Osmanlı müharibələri və onun törətdiyi fəsadlar Bağdadda güclü bir ədəbi mühitin yaranması üçün əsas olmuşdur. Ruhi Bağdadi də onun ən istedadlı nümayəndələrindən biri olaraq Azərbaycan ədəbiyyatının tarixinə, Bağdad ədəbi mühitinin zənginliyinə öz adını yazmışdır.

Ədəbiyyatşünas Ş.Səlimbəylinin XVI əsr Bağdadda yaşayıb-yaratmış şairlərin yaradıcılığının öyrənilməsinə marağının mahiyyətində siyasi və mədəni prosesin alt qatlarına diqqətin yönəldirilməsi və Azərbaycan poeziyasının zənginlik məqamlarının aydınlandırılması dayanır. Uzun illərin, həm də məqsədyönlü araşdırmaların nəticəsi kimi ortaya çıxan bu əsər Bağdad ədəbi mühiti, onun zəngin yaradıcılıq fakturası haqqında dolğun təsəvvür formalaşdırır. Əlbəttə, bu mühitdə yaşayan azərbaycanlı sənətkarlar kimi, Ruhi Bağdadinin də yaradıcılığı tam şəkildə günümüzdə gəlib çatmamışdır. Ə.Bağdadinin “Gülşəni şüəra”, H.Çələbinin “Təzkirətüş şüəra”, M.Riyazinin “Ri-yaziş şüəra” və başqalarının təzkirələrində, cümlələrdə günümüzdə gəlib çatan nümunələr ədəbi prosesin dinamikasını, ayrı-ayrı dövrlərdə yaşayıb-yaratmış sənətkarların rühani dünyasını aydınlaş-

dırmaq üçün zəngin material verir. Ş.Səlimbəyli bütün olanları, Azərbaycan və türk ədəbi nəzəri-fikrinin söylədiklərini, mənbələrin günümüzə daşıyıb gətirdiklərini sistemli şəkildə təhlilə cəlb etmişdir. Aparılan tipoloji təhlillər, özünə qədər fikir yürütmüş alimlərin qənaətləri monoqrafiyada sistemli şəkildə araşdırma faktına çevrilmişdir. Burada maraqlı olan həm də ayrı-ayrı nümunələrdə misra, bənd, ifadə fərqliliklərinin üzərində aparılan müşahidələr və daha mükəmməl olanın müəyyənəlməsidir.

M.Füzuli “evin üç rüknünü Xaqani, Xosrov, Cami tikmişdi, mən isə eylədim Bağdadda təkmi-lərkanı” deyirdi. Ümumiyyətlə, M.Füzuli ilə XVI əsr Azərbaycan poeziyası, eləcə də Şərq xaqaları ədəbiyyatı özünün yeni mərhələsini yaşayır və məktəb funksiyasını yerinə yetirir. Təkcə onu demək kifayətdir ki, Vaqifə qədərki mərhələnin ən qüdrətli siması M.Füzulidir. Onun bu qüdrətinin bütün tərəfləri ilə açımında Bağdad ədəbi-mədəni mühiti müstəsna funksiya ilə nəzərə çarpır.

Əhdi Bağdadi, Şəmsi Bağdadi, Rindi Bağdadi, Hüseyni Bağdadi, Zöhdi Bağdadi, Muradi Bağdadi, Fəzli Bağdadi, Elmi Bağdadi, Kəlayi Bağdadi, Zəyeyi Bağdadi, Zehni Bağdadi, Zəmiri, Həsiri və s. haqqında verilən məlumatlar və ədəbiyyatşünas alimin apardığı araşdırmalar görülməli işlərin aktuallığını aydınlaşdırır. Əlbəttə, bunlar Bağdad ədəbi mühitində yaşayan azərbaycanlı şairlərin bir hissəsidir. Ancaq mənbələrin günümüzə daşıyıb gətirdiyi bu sənətkarlar haqqında verdiyi bilgiler o mühiti daha geniş kontekstdə, həm də tipoloji müstəvidə təhlilə gətirməyin vacibliyini ortaya qoyur. Onların Azərbaycan, ərəb, fars dillərində yazdığı şeirlər klassik ənənənin özünəməxsusluqlarını, inkişaf tendensiyasını aydınlaşdırmaq üçün əsaslı material verir.

Ruhi Bağdadinin həyat və yaradıcılığının öyrənilməsi baxımından XVI əsr azərbaycanlı şairlərin Bağdad ədəbi mühitinə diqqət yetirilməsi bu tipli təhlillərin gərəkliliyini və mühitin bütünlükdə mahiyyətinin açıqlanmasını bir zərurət olaraq ortaya qoyur. Ş.Səlimbəylinin apardığı təhlillərin ən mühüm cəhətlərindən birisi ayrı-ayrı təzkirələrdən bu sənətkarların uzun illər boyu aranib-axtarılması və ortaya çıxarılması ilə bağlı gördüyü işlərdir. Onu da əlavə edək ki, monoqrafiyada göstəriləndiyi kimi, XVI əsr Bağdad ədəbi mühitini öyrənmək üçün ən möhtəşəm mənbələrdən biri Əhdi Bağdadinin “Gülşəni-şüəra” əsəridir. Onun təzkirəsində üç yüz səksən bir şair haqqında

məlumat verilmişdir ki, bunlardan üç yüz yetmiş beşi türkdilli sənətkarlar olmuşdur.

Bağdad ədəbi mühiti təkcə poeziya baxımından deyil, elmin, mədəniyyətin, demək olar, bütün sahələrində çiçəklənmə dövrünü yaşayır. Monoqrafiyada bir məqam xüsusi olaraq vurğulanır: “Bağdaddakı Azərbaycan ədəbi mühiti XVI əsrdən başlayaraq yazılan təzkirələrdə çox qiymətli materiallar olsa da, Əhdinin “Gülşəni-şüəra” təzkirəsi daha dəyərli mənbədir. Əsər XVI əsr Bağdad ədəbi mühitini tədqiq etmək baxımından çox böyük əhəmiyyətə malikdir. “Gülşəni-şüəra” Bağdad və onun ətrafında yetişən şairlər haqqında verdiyi qiymətli məlumatlar ilə diqqəti cəlb edir” (s.29). Mənbələrin verdiyi məlumata görə, bu təzkirənin özünün belə on beşə qədər yazılı nüsxəsi vardır.

XVI əsr Bağdad ədəbi mühitinin təsiri ilə Osmanlı Türkiyəsində də zəngin bir ədəbi-mədəni mühit formalaşmışdır. Bu zənginliyin qaynarlığında və üslub rəngarəngliyinin yeni keyfiyyətlərlə səciyyələnməsində siyasi mühitin də müstəsna xidmətləri olmuşdur. Ağqoyunlu, Osmanlı, Səfəvi hakimiyyətinin ədəbiyyata, elmə, mədəniyyətə olan həssas münasibəti mühitin ümumi axarına bu və ya digər dərəcədə təsirsiz ötürməmişdir. Şah İsmayıl Xətəinin (Səfəvilərdən), İkinci Bəyazidin, Yavuz Sultan Səlimin, Qanuni Sultan Süleymanın, Sultan İkinci Səlimin, Sultan Üçüncü Muradın (Osmanlılardan), Babur şahın (Türk-Hind dövlətinin qurucusu) sənətə, ədəbiyyata olan meyilliliyi (himayədarlığı) məsələnin bir tərəfi idisə, onun digər tərəfində bu hökmdarların bir-başə bədii yaradıcılıqla məşğul olması da mühüm funksiya ilə müəyyənləşir. Monoqrafiyada bütün bunlara münasibət kontekstində Bağdad ədəbi mühitinin qaynarlığının mahiyyəti açılır.

Bağdad ədəbi mühitinin öyrənilməsi və tədqiqi sahəsində Azərbaycan, Türkiyə alimlərinin gərəkli işləri vardır. Onlar XVI əsr Bağdad ədəbi mühiti haqqında təzkirələrin verdiyi bilgiləri, eləcə də ayrı-ayrı sənətkarların bizə gəlib çatan şeirlərinin (divanlarının və s.), müxtəlif tipli əsərlərinin geniş ədəbi ictimaiyyətə çatdırılması sahəsində ciddi addımlar atmışlar və bu gün də atmaqdadırlar. Bu işlər XIX əsrin ikinci yarısından həmişə artan istiqamətdə getmişdir. Buna misal olaraq, Ziya Paşanın “Xərabat”ı, Şəmsəddin Saminin “Qamusül-Əlam”ı, Məhəmməd Sürəyyanın “Sicili-Osmaniyyə”si, Faiq Rəşadın “Tarixi-ədəbiyyati-Osmaniyyə”si, Bursalı Məhəmməd Tahirin “Osmanlı müəllifləri”, Əhməd Kabaklının “Türk ədəbiyyatı”,

Banarlı Nihad Saminin “Rəsmli türk ədəbiyyatı tarixi”, Abdülbaki Gölpınarlının “Ruhi Bağdadi” və s. əsərlərini göstərmək olar. Azərbaycan ədəbi-nəzəri fikrində S.Əlizadənin “XVI əsr Azərbaycan ədəbi dili”, A.Musabəylinin “Ruhi Bağdadi: mühiti, həyatı, poetikası və divanı” və s. tədqiqatlarını da bura daxil etdikdə məsələnin mahiyyəti daha da böyüyür. Ş.Səlimbəyli bütün bunları bir araya gətirməklə və onların hər birinə özünün tədqiqatçı münasibətini bildirməklə (həm də xeyirxahlıq və şükranlıqla) məsələnin mahiyyətini, tarixi-mədəni, bədii-estetik aspektlərini aydınlaşdırmaq yolu tutur. Burada digər bir məqam Azərbaycan və Türkiyə kitabxanalarında olan əlyazma nüsxələrinə olan münasibətdir. Sistemli və həm də kifayət qədər həssas münasibət, aparılan müqayisələr dövrün ümumi ab-havası, məzmunu haqqında dolğun təsəvvür formalaşdırır.

Avropa müəlliflərindən Osmanlı şeir tarixi ilə bağlı deyilənlər də burada mahiyyət müstəvisində təhlilə gətirilir. İ.Hikmət bu dövr tarixi-mədəni prosesə diqqət yetirərkən vurğulayır: “Azərbaycanın söz ustadlarının, başqa sənətkarlar kimi, bir sıra ölkələrlə yanaşı, ən çox Türkiyəyə, Bağdada və Herat şəhərlərinə getmələri halları da müşahidə olunurdu. Dili, dini, tarixi, mədəniyyətləri yaxın xalqların, sözsüz ki, ədəbiyyatları da bir-birinə yaxın olur və bu bir əsas sayıla bilər. İstanbuldan Təbrizə, Xorasana, hətta Səmərqəndə gedənlər olduğu kimi, oralardan iqtisadi və çox zaman da siyasi və ictimai səbəblərlə İstanbula gələnlər var idi” (İ.Hikmət. “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi”. I c., s.241). Bütün bunlar hamısı ədəbi prosesin gedişini və Azərbaycan Şərq ədəbi mühitləri kontekstində gedən proseslərin məzmun-mahiyyət bağlantılarını sərgiləyir.

Ədəbiyyatşünas Ş.Səlimbəyli “XVI əsr Azərbaycan ədəbiyyatının Bağdad ədəbi mühiti” monoqrafiyasında məsələnin genetik sistemində Azərbaycan ədəbiyyatında gedən proseslər (əlbəttə, buraya tətbiqi, ictimai-siyasi proseslər də daxildir), Bağdad ədəbi mühiti, Bağdadda yaşayan azərbaycanlı şairlər və Ruhi Bağdadi timsalında diqqət yetirir. Onu da əlavə edək ki, bu mühiddə (Bağdad ədəbi mühiti nəzərdə tutulur) yaşayıb-yaradan sənətkarlar Azərbaycan, ərəb və fars dillərində öz hiss və düşüncələrini təqdimə üstünlük verirdilər. Azərbaycan dilində yazıb-yaratmaq ənənəsi XVI əsrdə Bağdad ədəbi mühitində aparıcı xətlərdən birini tutur və daim çoxalan istiqamətdə bədii nümunələrin yaranması ilə şərtlənirdi.

Ruhi Bağdadinin həyatı, mühiti və yaradıcılığı kontekstində aparılan təhlillər ümumilikdə ədəbi prosesin axarını müəyyənləşdirmək, mühitin ümumi sənət düşüncələri ilə bağlı fikir və qənaətləri aydınlaşdırmaq baxımından xüsusilə əhəmiyyətliyə malikdir. Ruhi Bağdadinin müasiri olan Əhdi Bağdadi təzkirəsində vurğulayır: “Zira ki, validi-ikramu vilayəti Bağdadın bəylərbəyi olan Ayaz Paşanın bəndələrindən olub”. Hansı Ayaz Paşa ki, adı M.Füzulinin əsərlərində xüsusi həssaslıqla özünə yer alır. 1544-cü ildə hərbi ailəsində doğulan bu görkəmli sənətkar mükəmməl təhsil almış və yüksək yaradıcı qabiliyyəti ilə ədəbi-mədəni mühitin marağına səbəb olmuşdur. Görkəmli ədəbiyyatşünas N.Banarlı yazır: “Ruhi bir dastan şairi deyil, daha çox bir ictimai tənqid və təfəkkür şairidir”. Monoqrafiyada diqqəti cəlb edən cəhətlərdən birisi Ş.Səlimbəylinin XVI əsr Azərbaycan şeirinin inkişafında xüsusi rolu olan R.Bağdadi ilə bağlı mövcud fikir və təhlilləri bir araya gətirməsidir. Bunlardan birisi də Ruhi təxəllüsü ilə yazıb-yaradan sənətkarlar haqqında verilən bilgilərdir. Fazil Ruhi Ali Çələbi oğlu, Mustafa Ruhi Hasan ağa oğlu, Ömər Ruhi İstanbullu, Ruhullah Ruhi Sədrəddinzadə, Mustafa Ruhi Kilisli, Ruhi Konyalı, Mahmud Ruhi Gelibolulu, Mustafa Ruhi Filibeli, Ruhi Bağdadi imzaları ilə yazıb-yaratmış sənətkarlar haqqında verilən informasiyalar da bu istiqamətdə tipoloji təhlillərə şərait yaradır.

Ruhi Bağdadinin əsl adı Osman olmuş və Bağdadda doğulub böyüdüüyü üçün Bağdadi təxəllüsünü götürmüşdür. Atası Sultan Qanuni orduları ilə Bağdada gəlmişdir. Şairin özü də hərbi yürüşlərdə iştirak etmişdir. Ona görə də onun şeirlərində qəhrəmanlıq ruhu bir istiqamət olaraq özünə yer alır. Məsələn, R.Bağdadi şeirlərinin birində vurğulayır:

Ol Süleymani-zamanın sayəsində Ruhiyü,
Hoş keçər daim safavü şövq ilə dövrümüz.

Bütün mənbələr R.Bağdadi dövrünün ən istedadlı şairlərindən biri kimi təqdim edir. Məhmət Sürəyya şairin vəfatı ilə bağlı “etdi Ruhi Ədəm iq-

limi ah” deməklə onun şair istedadını diqqət önünə çatdırır.

XVI əsr Bağdad ədəbi mühitinin görkəmli simalarından olan Ruhinin yaradıcılığı mövzu, janr mündəricəsi baxımından zənginliyiylə nəzərə çarpır. Bu nümunələrdə dövrün ictimai-siyasi proseslərini əks etdirən lazımi qədər faktlar vardır. Ayrı-ayrı mənsəb sahiblərinə həsr olunan qəsidələr, zamanında baş verənlərə fəal yaradıcı münasibəti bütün yaradıcılığı boyu bir xətt olaraq özünü göstərir. Mənbələrdə əsgəri xidmətdən sonra Ruhi Bağdadinin çətinliklə keçən bir həyat yaşadığı da qeyd olunur və hətta vurğulanır ki, Şirvan bölgəsinin Çalı qəzası ona dolanışıq üçün bağışlanmışdır. Mənbələr bu qəzanın şairə verilmə səbəbinin Azərbaycanla bağlılığından irəli gəldiyini fakt olaraq göstərir. Ruhi Bağdadinin 1606-cı ildə Şamda vəfat etdiyini bütün mənbələr birmənalı olaraq vurğulayır.

Şairin “Divan”ının 23 nüsxəsi günümüzə gəlib çatmışdır. Onun divanının İstanbul, Konya, Kayseri, Berlin, Vatikan və s. əlyazmaları mövcuddur. Ş.Səlimbəyli apardığı tipoloji təhlillər nəticəsində vurğulayır ki, mövcud əlyazma, çap nüsxələri və son tənqidi mətn üzrə araşdırma apardıqdan sonra belə bir qənaətə gəlmək olar ki, Ruhi Bağdadinin divanı, əsasən, 40 qəsidə, müxtəlif şəxslər üçün yazdığı 6 mərsiyə, 1 məşhur tərkibbənd, 1 tərzi-bənd, 3 müəşşər, 2 müsəmmən, 7 müsəddəs, 1 müxəmməs, 94 tarix, 2 mürəbbə, 3 dəyişən beytli mənzumə, 1 müəmma, 1115 qəzəl, 28 rübai və 26 qitədən ibarətdir (s.74). Monoqrafiyada şairin divanının strukturu, Rusiya, Vatikan, Almaniya və digər nüsxələrinin ümumi sisteminin diqqətlə öyrənilməsi baxımından aparılan təhlillər onun böyük zəhməti və uzun illərin əməyinin nəticəsi olduğunu düşünməyə əsas verir. Ruhi Bağdadi yaradıcılığı bütün olanlar kontekstində Ş.Səlimbəyli tərəfindən sistemli şəkildə təhlil olunur. Ayrı-ayrı şeirlərin strukturu, mövzu dairəsi, dövrün ictimai-siyasi proseslərinə münasibət, mühitin ümumi ahəngi və s. bütöv təfəsilatı ilə ortaya qoyulur. Bütün bunlar XVI əsr Bağdad ədəbi mühiti və orada yaşayan azərbaycanlı şairlər haqqında daha sistemli təhlillərin aparılma gərəkliyiylə düşünməyə əsas verir.

NƏRMIN FƏRZƏLİ

BAŞQALARI

Yolun sonunda qarışacağı torpaqların üzərində ruhsuz-ruhsuz gəzməkdən bezmədinmi? Bezmədinmi dərd-sərdən, döş qəfəsindən yüksələn qırıq səslərindən, kar olmuş qulaqlarınla başqalarının dərdlərinə qulaq verməkdən, özün yarabərə, qan-tər içindəyəkən başqalarının cızıqlarına yara bandı olmaqdan?

Dərzi öz söküyünü tikə bilməzmiş! Təzadə bax, bu insanlar özü dərin yaralarından axan qəmlə yavaş-yavaş ölümə yaxınlaşarkən, başqalarının yaralarını tikə bilir də, dərzi öz söküyünümü tikə bilmir? Üstəlik, insanlar bunu ürəklərinə sancmış iynə, ruhlarını asdığı saplarla edərkən.

Başqalarının söküyünü tikməyə öyrəşdirdiyi barmaqları öz söküyünə doğru uzanarkən çatılırsa qaşları dərzinin, demək ki, bir zamanlar başqalarının söküyünü öz söküyündən daha çox dərd edib ürəyinə. Halbuki dərzi öz söküyünü hər kəsdən daha yaxşı tikməliydi...

Görəsən? öz alın tərimizlə inşa etdiyimiz evimizə özümüzdən əvvəl başqalarına "buyur" dediyimizdəndirmi bu çarəsizliyimiz? Barmağı qanasa, özümüzü öldürdüyümüz, amma gözünün qabağında şam kimi əriyərkən bir dəfə belə olsun dönüb baxmayan insanlaramı süzdük mərhəmət şərəbimizi?

Öz qədəhinin boş qaldığını niyə görmədin?
Başqalarının qədəhini doldurarkən öz qədəhini
niyə boş qoydun?

Başqalarına dərman olduq, başqalarının avazında səsləndirdik öz qulaqlarımızdan belə gizlətdiyimiz nəğmələrimizi.

Başqalarının səyahətinə pəncərə kənarı olduq,
başqalarının çayına şəkər,
başqalarının səmasına göy qurşağı,
başqalarının başına tac,
başqalarının soyuğuna yorğan,
başqalarının yağışına çətir olduq.
başqaları, başqaları, başqaları...
Bəs
biz bu hekayənin harasındaıyıq?

TƏKSƏN

Günəşin göz qamaşdırdığı günlərdə, qaranlığın dibinə çökdüyümdə anlamışdım insanların ürəklərinin kömürə bulandığını. Soyuq gecələrdə açılan üstümü özüm örtüyümdə, gözümdən yaşlar süzülərkən o yaşları özüm sildiyimdə, bir problemim olanda arxamda sadəcə öz kölgəmin olduğunu fərq etdiyimdə, ürəyimə pərçimlənən sancılar nəfəsimi kəsərkən, özüm özümü sakitləşdirdiyimdə anladım. Ən çox da özüm güzgünün qarşısına keçib öz saçlarımı sıgallayaraq, "keçəcək" deyəndə...

Fəryadımı səssizliyə dəfn edib özüm özümə "ağlama" dediyim gün anladım. İnsanlar yaraları çox sevər, hətta lüzumundan daha çox. Gərək ki, hər kəsin ürəyində bir insan yarası var. Hər kəs yara açar, amma iş sarımağa gələndə meydanın boşluğu əks etdirər səsinə divarlara. Mən o gün anladım: insanlar dodaqlarındakı gülüşlər itəndə gələrlər yanına, gülüşlərini geri qazandıqları an isə yenə çəkilib gedərlər. Dodaqlarındakı o gülüm-səməninin sənin gülüm-səmən olduğunu, səndən sənin təbəssümünü necə aldıqlarını bilmədən...

Boş ver...
Bilsələr, nə dəyişəcək ki?
Məsələn, mən...

Əvvəl olsaydı, hayqırırdım – səsimi insanlar eşitsinlər, bilsinlər, istəyərdim, ya da nələrisə başa salmağa çalışardım, səndə məndən bir parça var, dayan, deyərdim, dayan!

İndi isə dolaşmış lenti andıran monoton həyata kinayəli gülüşlə –həkimin növbəti xəstəsinə səsləndiyi kimi reaksiya verirəm: "Növbəti!.."

Əslində, çox fərqli məqamlar deyil, nə də olsa, yaralar fərqli yerdə olsa da, hamısının bir yarası var və onlar bizi həkim zənn edirlər. Yox, fiziki yaraları demirəm, onlar bizi hislərin həkimi zənn edirlər. Ürəyini çıxar yerindən, mənə ver, "əsas odu, mən yaşayım" deyərmiş kimi, soyuqqanlıqla baxırlar gözlərimizə. Mən həmin an anladım insanların necə laqeyd olduğunu, həmin an anladım insanlara nə edirsənsə-et, əsla yaranamayacağını. Həyatını ovuclarına qoysan, "niyə yükünü mənə yükləyirsən" deyə, gileylənəcəklər. Özün ciyərlərin yerindən çıxacaq mışcasına acı çəkərkən, dara düşənlərin yanında ilk olsan da, bunun da mənasını heç vaxt başa düşməyəcəklərini anladım.

İçimizdəki yangından qıvrılarkən bir çağırışlarına qaça-qaça getsək də, "niyə gecikdin" deyə, qüsurlar tapacaqlarını, adımızı çəksələr, iki əlimiz qanda olsa, gedəcəyimiz insanların "üstümü qana bulama" deyəcək qədər qəddar olduqlarını mən həmin an anladım...

Sən də anla:

Bu həyatda insan doğularkən də, ölərkən də təkdir. Hər kəs üçün heç nəyindən keçməyəcək qədər paxıl, amma öz mənfəəti üçün sizə görə özündən belə keçəcək qədər ürəkbulandırıcıdır. Bəlkə də, tək qalmaq daha yaxşıdır. Tək qalmaq üçün özünü yormayacağına əmin ol, çünki heç kim heç kimlə əbədi qalmır. Ona görə də anla. Anla ki, sənin saxta adamlara ehtiyacın yoxdur. Qüsursuz iş görsən, "qüsurun yoxdur" deyə, qüsurlar tapacaqlar. "Mən yanıdayam" deyən bir qələbəliyin ortasında səni yalnızca öz kölgənin təqib edəcəyini, "mən arxandayam" deyən qələbəliyin içində arxanca gələn tək şeyin qışqıranda sözlərini təkrarlayan öz əks-sədan olacağını gec də olsa, anladım...

Sən də anla:

Yanıdayam, deyəcəklər.

Amma anla.

Təksən!

Tək, sən...

GÜNƏŞƏ, DƏNİZƏ, ŞEİRƏ OXŞAYAN...

Bu gün damarlarından şeir axan, Günəşə, Dənizə, Şeirə oxşayan Şeir Qadının doğum günüdür.

Hərdən yaşıl gözlərinin təbəssümü üzünə yayılır. Belə anlarda damarlarından şeir axır. Ya dilində çiçəkləyir, ya da barmaqlarının ucunda tumurcuqlayıb vərəqə süzülür...

Dünyada heç nə onu söz qədər xoşbəxt eləmir, söz qədər duyğulandırmır, söz qədər ovutmur. Sözün içində yaşamaq, sözün havasını udmaq, sözə könül vermək – onun dünyası başdan-başa rəngli, ətirli, işıqlı sözlərdir. Bu sözlərlə yaşantılarının rəsmini çəkir, dərindən başını sıgallayır, kədərin könlünü alır, sınıq budağa, adamsız küçəyə, köçündən ayrı düşən durnaya şeir deyir. Damarlarından şeir axır...

Dünyanın düz adamıyam,
Tanrının öz adamıyam.
Bilirsən, söz adamıyam,
Sən məni sözlə aldatma.

“Bilirsən, söz adamıyam”

Sözün urvatdan düşdüyü bir vaxtda sözə can atan gənclərə qahmar çıxır, qanadı altına alır, söz haqqı olanların haqqını qoruyur, öz ömrünü yox, söz ömrünü yaşayır.

Nə barışdım bu dünyayla,
Nə də bir yol küsdüm, anam.
Verdiyin ömrü varəğa
Misra-misra düzdüm, anam.

“Böyümədim, uşaq qaldım”

İllər keçsə də, içindəki uşaq saflığını, şıltaqlığını ört-basdır edə bilmir. Sözlə bağ salır, ev tikir, arzusunu, istəyini, keçmişini, gələcəyini sözə pıçıldadır.

Bilənlər bilir, yağı daşsa da, işini yarımçıq qoyub söz məclisinə qaçır. Söz məclisində heç kim onun kimi ürəklə, ərklə, səmimiyyətlə danışmır. Saatlarla şeir deyir – özündən yox, özgələrdən.

Deyir ki, unudulan bir şairin bir misrası kölgədə qalmasın, deyir ki, sözlər inciməsin.

Saatı çox sevsə də, qolundakı saatla ruhundakı saat üst-üstə düşmür. Ruhunun saati günün 24 saati şeir vaxtını göstərir.

Yandırın kağızı, yanacaq edin,
Sındırın qələmi, oyuncaq edin.
Üçbəndli şeirimi üçbucaq edin,
Siz məni qoymayın şair olmağa...

Hər yerə tələsir: dostlarla görüşə, səfərlərə, şeir deməyə, bircə yaşamağa tələsmir...

Ədəbiyyatımızda “Təndir” qalayan, “19 fevralın şeiri”ni yazan, “Payızın yanında gözlərsən məni” vədini verən, “Daşyonanla söhbət” edən, “Şairin yaşı olmur” deyən Fərqanə Mehdiyevanın 55 yaşı tamam olur. Damarlarından şeir axan, Günəşə, Dənizə, Şeirə oxşayan Şeir Qadının...

Təranə VAHİD

ŞEİR VAXTI

RƏFƏİL TAĞIZADƏ

DARIXIRAM

Qayıt gəl, ömrüm-günüm,
səninçün darıxıram.
Qayıt gəl ocağına,
başını qoyub sığın
üşüyən qucağıma.

İntizarın üzəcək
narahat ürəyimi,
duydunmu, eşitdinmi
sənsizlik diləyimi?

Bu dərdi aramızda
səndən başqa kim bölər?
Mənim ürək qapımı
əzizləyib kim döyər?

Qayıt gəl, ömrüm-günüm,
qayıt gəl ocağına.
başını qoyub sığın
üşüyən qucağıma.

SƏNİ GƏTİRƏN YOL

Səni gətirən yol yaman uzandı...
Döngəmi çoxaldı, yolmu daraldı?
Səni gözləməyə səbirim çatar,
yollara baxmaqdan gözümlə saraldı.

Yol çəkən gözlərim ölçür yolları,
Sənin addım səsin gəlir gümanda.
Yolunu gözləmək yaman çətinmiş
səsini içinə çəkən zamanda.

Mənə gələn yollar tanısa səni,
yüyürüb qolları üstünə alar.
Bir sipər bağlayıb yol kənarına,
baxan baxışları gözlərdən salar.

Yollar etibarlı adam kimidi,
qorxusuz, ürküsüz çatdırar səni.
O yolun sonunda dayanan kəsin
qoşa qollarına atdırar səni.

ZƏNG ETMƏK İSTƏYİRƏM

zəng etmək istəyirəm sənə
gecə saat ikidi.
kim götürəcək ev telefonunu?
bilmirəm.
sən götürsən,
soruşacaqlar kimliyimi.
deyə biləcəksənmi?
mən
başqa səs eşitsəm,
yavaşca asacam dəstəyi.
duyub çevriləcəksən
narahat yatağında,
telefon da
məəttəl qalıb büzəcək dodağını

axı mən niyə hər şeyi
telefona deməliyəm?..

BU QIZ ÜRƏYİMDƏN BAXIRMIŞ MƏNƏ

bu qız haralardan baxırmış mənə:
buluddan, payızdan, yazdan baxırmış,
qonşudan baxırmış... bir tin o yandan,
açıq pəncərədən, pərdə dalından,
günəşdən baxırmış, göydən baxırmış,
gecələr yatmayıb Aydan baxırmış...

haradan baxırsa, baxışı eyni,
sözü, hər söhbəti, naxışı eyni,
mənə hər yönəlik çağırışı eyni...
bu qız ürəyimdən baxırmış mənə,
bu qız ürəyimdən baxırmış mənə...

SÜKUTUN SƏSİ

səni göymü apardı
sevmədiyin bu yerdən?
daha işığın gəlmir
qaranlıq gecələrdən.
gecələr tam qaranlıq,
gündüz sükut içində,
uçub gedib səsin də
durnaların köçündə.

boğur yeri qaranlıq,
boğur sükutun səsi,
boşluğa düşən kəsin
kəsilibdi nəfəsi...

XƏYAL QANADLARI

Tənhalığın, bu təkliyin içində,
ay doğmayan, bu bitməyən gecədə
bir dəli yuxudan atlanıb, düşüb
ışığı nə vaxtdır sönən evləri,
özü öz içinə çökən evləri,
dərdin ortalığa tökən evləri
gəlib nəfəsimlə isidəcəyəm,
keçmişini içində dirildəcəyəm...

Bu uçuq evlərin divarlarından
sınıq baxışları yığib bir yerə,
üfürüb tozunu, külünü töküb,
üzündən, gözündən, əlindən öpüb,
uşaqlıq illərin sıgallayacam,
dağınıq saçları tumarlayacam,
səpilən, dağılan xatirələri
əlimlə-gözümlə qamarlayacam.
Olanı-ötəni əzizləyərək,
itəni-batanı çözləyərək,
atıb kədərimi gedən yollara,
ot basmış, kol basmış itən yollara,
düşüb xəyalların qanadlarından,
qurtulub bu özgə soraqlarından,
mən səni özünə qaytaracağam,
mən səni özümə qaytaracağam...

QOŞA KÖLGƏ

dünya dolu şəkildi:
albomu var, divarı var,
sərgi salonları var,..
amma içində
bircə dənə birgə şəklimiz yox...

kadramı yerləşmədik,
ya bizi görəndə fotoaparattı dondu,
yanaşımı dura bilmədik,
küləkmi keçdi aramızdan,
dumanı keçdi sıramızdan,
ya xəyalıq hansımızsa...
gəl tək-tək şəkillərimizi göndərək aya,
gecənin birində qoşa kölgə salar yola,
qol-qola...

QIŞ BULVARINDA GECƏ

Bu gecə Qış bulvarı
qış nağıllarındakı gecə tablosuna bənzəyir:
Qəribə bir sakitlik var Qış bulvarında.
Kafelər, oturacaqlar bomboş.
Sükutun halı xoş.
Bu yalqızlıq gecəsində, tənhalığın qoynunda
içindən Qymyakonun* soyuğu keçən
paltosunun boynunu qaldıran adam
bir baxışla isitmək istəyir özünü.
Bir bahar gülü boylanır sonuncu mərtəbənin
ışığı sönməyən otağının pəncərəsindən.
Sən...

** – Rusiyanın Yakutiya vilayətində yerləşir. Şimal qütbünə
yaxın olan bu kənddə temperatur -71 dərəcəyə kimi enir.*

UÇUQ EVDƏ PAYIZ

Bu evin divarı yoxmuş, ilahi,
külək xəyallarla savaşır yenə.
Yanından uşuşan xəzan yarpaqlar
bir payız havası gətirir evə.

Bu gecə göy üzünü nigaran, qəmli,
sərkərdən dolaşır qara buludlar.
Görən hara qaçıb, harda gizlənib
narahat gümanlar, nakam umudlar.

Alovu alınmış, kösövu sönmüş,
bu soba külüylə oynayır indi.
Baltası korşalmış, dəhrəsi itmiş
bu ev sütununu doğrayır indi.

BİR OLAN ŞƏHƏRİMİZ

Bizim şəhərə oxşayırımı
təzə gördüyün şəhər?
Gündüzləri yuxulu,
gecəsi də birtəhər.

Məmurlar adamlara
de, qərribə baxırmı?
Yorulub uzanan küçə
gecə dənizə axırmı?
Ağlaşmanın səsinə
ildırımlar çaxırmı?

Təzə gördüyün şəhər
bizim şəhərə oxşayırmı?

... Səni görüb üstünə
qara kölgə sərdisə,
sevincini üzündən
yavaş-yavaş dərdisə,
gün-gündən ağırlaşan
dərd üstə dərd gəldisə,
demək, səni tanıyıb
bir olan kədərimiz.
Bir-birinə bənzəyir
bir olan şəhərimiz...

KÖLGƏ

telini küləyə verən kölgən
sənintək addımlayır
küçə boyu.
sağına,
soluna keçir,
gedirsən, gedir,
yeyirsən, yeyir,
deyirsən, deyir..
gah arxasınca aparır,
gah arxanca düşüb
izləyir səni
daban-dabana,
sarılıb ayaqlarına

özünü qərrib saydığın bu məmləkətdə
buludlar suzür başının üstündə,
kölgəni qovacaq
buludlar

GECƏ YOLÇUSU

Bu gecə tək qaldım bu tək otaqda.
Yatağı divara bənd olan evdə.
Alıb olanları, alıb qoynuna
mənimlə birlikdə yol gedir ev də.

Bu kupe otaqlar, vaqon otaqlar,
yeriyir gecənin qaranlığında.
Gedir-silkələyir günləri bir-bir
təkliyin xətirə toranlılığında.
Ləngər vura-vura gedən bu qatar
rəngsiz xəyallara sarı yol alır.
Mənim hislərimin, duyğularımın
tutub əllərindən hara aparır?

Bu gecə xəyalım hardadı, harda?
Bu zülmət gecənin dar otağında.
Qolların gecənin boynuna salıb
bitirdi məni də öz yatağında.

Soyunub əynini təzə gəlintək
töküb paltarını ayaqlarına,
gecə yağışında yuyunub, təmiz,
əlində xınası qurumamış qız...
mən səni sevirəm, sevirəm payız,,,

DƏRGİDƏ KİTAB

NARGİS

NEMƏTULLAH NAXÇIVANI; AYDINLANMAĞA GEDƏN YOL

“Muhabbet ehlinin görüşünə görə, Hak Teâlâ’nın, varlık mertebelerinin her birinde özel bir zuhuru (görüntüsü) vardır”

Nemətullah Naxçivani

Bilmirəm bura haradır? Mən niyə gəlib çıxdım bu torpaqlara, hərərət də çox yüksəkdir. Dözə bilməmişəm heç vaxt belə çılgın istilərə. Mənim aydınlanmağıma bu torpaqlar vəsilə olacaqmış. Qupquru çöllər. Ehtirash günəş...

Əməkçi qarını xatırladır bu torpaq, cadar-cadardı əlləri...

Yox, mən qayıtmalıyam geriye...

Mənə nə vəd edə bilər bu torpaq? Məlhəmi varsa, öz yaralarını sağaltsın öncə. Şeyx səhv edib, atam da ona uyub. Şeyxlər səhv etməzmi? Edərlər, əlbəttə, edərlər. Məni niyə seçdi, bilmirəm. Kaş maraqlı üçün də olsa, o zaviyənin qapısında dolanmazdım. Hər kəs nəslimdəkilər kimimi olmalıdır? Məncə, yox. Bu, irsi deyil ki? Niyə də olsun?

Susuzluqdan dodaqlarım qupqurudur. Bircə bulaq yox. Səhradır, səhra!

"O torpaqlar ruhundakı yaralara şəfa olacaq, sən onu tapacaqsan!" – Şeyxin bu sözlərini xatırladıqca lap əsəbiləşirəm. Bilmədiyim diyarlarda ac-susuz öləcəyəm.

Aydınlığa gedən yoldamı durur əzəmətli Nəşəva?

Üst-başım qəribə bir narahatlığın pəncəsində, bədənim narahat, ruhum rahat. Qəribə təzad yaranıb ruhumda. Ağlım qayıt deyir, ruhum davam...

Ağlımı dinləyib qayıtsam, gecənin bu vaxtında qurda-quşa yem olacağam. Bu dəfə ürəyimi dinləyim gərək.

– Salam, karvansaray axtarıram gecələmək üçün.

– Salam, bir az qabağa get, görəcəksən qarşında.

– Bu insanlar hara gedir belə?

– Deyəsən, gəlməsən buralara, günün bu vaxtı Baba Nemətullahın aydın fikirləri cəmləyə bilər ancaq hamını!

Adam məni qəribə bir ədayla süzüb qələbəliyin ardınca yeyin addımlarla getdi.

Gözdən uzaqlaşanadək arxalarınca baxdım. Aclıq və yorğunluq bədənimə əsir almışdı. Qalsın sonraya bu görüş! Öncə istirahət lazımdır mənə!

Üz tutdum Naxçıvanın məşhur karvansaraylarından birinə.

Karvansarayın sahibi ilə çox danışmamağa cəhd etdim. Onsuz da işlərim ərəb saçı kimi qarışıq idi. Gözlədiyimdən daha boğucu idi bu torpaq.

...Səhər tezdən qalxıb geriye qayıdacağam. Bura mənim düşüncələrimə tamam zidd bir yerdir. Ürəyimə yatan heç nə görmədim. Tələsik bir küncə yığılıb gözlərimi yumdum.

– Bu nə iş idi açdılar başıma? Lənətə gəlsin hər şey. Kömək edinnnnn!

– Nə olub, ay bala?

– Çor olub, nə olacaq, mən hara gəlmişəm belə. Pullarım yoxdu. Müflisləşdim.

– Bala, qışqırma, indi məsələni aydınlaşdırırıq.

– Mən nə edəcəyəm? Pulsuz hara gedəcəyəm?

– Təəssüf ki, sən pullarını heç kim görməyib.

– Bəlkə, yalan deyirsən, hardan inanım mən sənə? Bilmirəm kimsən? Karvansarayın gecəlik haqqını necə ödəyəcəksən, yolçu?

– Mən, mən bilmirəm başıma nə oyun açmısınız burada? Amma bu belə qalmayacaq, cavab verməli olacaqsan, qoca!

Başıma gəlməyən qalmadı. Hər şey tərs gedir həyatımda. Atama xəbər göndərməliydim. Bu torpaq qaşlarını çatıb qarşıladı məni. Qəddar torpaq!

Kor-peşman günortaya qədər şəhəri dolaşdım. Kölgə oyunudur həyat. Gəldiyim zaman gördüyüm Naxçıvandan (Nəşəvadan) fərqli bir torpaqla qarşılaşdım səhər mən. İnsan, həqiqətən də, görmək istəməlidir. İnsan görmək istəmədikcə heç nəyi görə bilmir. Atamın məni bura göndərməkdə məqsədi nədir, görəsən?

Niyə Baba Nemətullahdan dərs almalıyam, bilmirəm? O boyda Suriyada bir Nemətullah yoxdurmu bəyəm?!

"Sən onu tapacaqsan" – deyirdi atam. Bilmirəm onu tapmaq belə asan olacaq? Şeyxin və atamın sınağı, deyəsən, çox asan olacaq. Ancaq öncə burda mənə iş lazımdır və qalacaq yer.

Karvansaraya tərəf üz tutdum.

– Qoca, salam, gəldim sənə öz borcumu ödəyim.

Son bir aydır ki, karvansarayda çalışıram. Beləliklə, buradakı kiçik mətbəxdə Məhəmməd kişiye kömək edir, qalacaq yer və qida əldə edirəm. Özümə gələndən sonra Baba Nemətullahın yanına getməyi düşünürəm.

Hər şey mənə asan gəlirdi. Ancaq, bəlkə də, bunlar hamısı sadəcə düşüncə yanılmasıdır, bilmirəm.

Baba Nemətullahın qapısına nə vaxt getsəm, adamlarla dolu olurdu. Mənə sıra gəlib çatanda gecə yetişirdi. Hər dəfəsində kor-peşman karvan-

saraya qayıdırdım. Deyəsən, asan olmayacaq idi, nəse məni ondan saxlayırdı.

Saçım-saqqalım uzanıb. Dərvişanələşmiş ruhum, içimdə tanımadığım təlatüm.

Məhəmməd kişi əvvəlcə əsəbiləşirdi hər gün işdən çıxıb getməyimə. Ancaq son zamanlar məni mərhəmətlə izləyir. Günü-gündən əriyir bu uşaq, – deyir ətrafdakılara.

Mən isə eşitməzliyə vururam qocanın narahatlığını. Çünki bu narahatlıq narahatlığım narahatlıq qatır. Bu işin sonu nə olacaq, bilmirəm. Qərara gəldim, Baba Nemətullahın məscidə getdiyi və moizə dediyi bir vaxt gedəcəyəm ora.

Həqiqətən də, dediyim kimi etdim. Qərarımdan üç gün sonra məscidə gedənlər içərisində mən də var idim. Məscidə iynə atsan, yerə düşməzdi. İnsanlar bir-birini itələyə-itələyə qabağa getməyə çalışırdılar. Nə qədər boylansam da, qarşıya baxa bilmirdim. Mən gözlədim ki, hər kəs çölə çıxanda Nemətullah Naxçıvanıya yaxınlaşım. İki saatlıq moizədən sonra məsciddə tərpənmə başladı. Dağılışan camaat məni itələyib çölə saldı. Nə qədər etdimsə, təkrar içəri keçə bilmədim. Axırda müqəddəratımla barışıb, keçib oturdum bir daşın üzərində. Əsəbimdən gözlərimdən yaş axırdı. Şeyxdən dərs almalı idim. Bu sonsuzluğun başlanğıcı olacaqdı. Məscid yavaş-yavaş boşalırdı. Şeyx ətrafındakı insanlardan uzaqlaşmaqda idi. Bilirdim ki, ona nə fiziki, nə də mənəvi təmas edə bilərəm. Çünki fiziki təmas üçün insan izdihamını yarıb gedəcək gücüm yox idi, mənəvi təmas üçünsə ruhsal aydınlanmam az idi. Yadıma bu torpaqlara qədəm qoyduğum və narazı qaldığım günlər gəldi. İndi isə buraya qərribə daxili bağ ilə bağlı idim. Bir gün Nemətullah Naxçıvanı ilə mütləq görüşəcəkdim, buna əmin idim.

Kor-peşman karvansaraya qayıdanda artıq gec idi. Qocanın paslı qapıya bənzər səsi ilə etdiyi narazılıqları dinləmədən otağıma çəkildim. Buranın ab-havası məni boğurdu. Solğun divarlar, yorğan-döşək və yerə qoyulmuş mizin üzərində qalaq-qalaq kitablar. Yadıma düşdü ki, otağı aylardır təmizləməyiblər. Kitablarıma biri toxunanda gərginlik yaşayırdım. Bunları atama yazdığım nəmədən sonra Nəşəvaya gələn tacirlə mənə göndərmişdilər. Kitablarım mənim varım-dövlətim idi.

Səhər yuxudan qalxanda qərribə əhval içərisində idim. Aşağı düşdüm. Səssizlik qulağıma yad gəlirdi. Qoca! Qoca...

Səsimə səs verən yox idi, həmişə ağzına qədər dolu karvansarayda indi mənə ancaq öz

səsim cavab verirdi. Tələsik çölə çıxdım. Uzaqdan səslər gəlirdi. Ayaqlarımı marağımın ardınca sürüdü. Qələbəliyi yarıb qabağa keçdim. Çox sevinirdim, elə bilirdim ki, Şeyx də burdadı. İnsanların arasında burda, elə burdaca...

Ancaq onun yerinə bir-biri ilə dalaşan iki şəxsi ayırmağa çalışan insanlar gördüm.

– Yaxşı ki, getdi. Burda yeri yox idi.

– Sən bilmirsən necə qiymətli incini itirdiyimizi.

– Sənə görə inci idi, bizə görə isə sadəcə baş ağrısı.

– Kəs səsin!

– Sən kəs səsin! Qocaldıqca lap aqlını qaçırdırsan, o qədər narahatsansa, sən də get arxasınca. Necə də gərəkli imiş Nəşəvaya Baba Nemətullah!

Səslər getdikcə uzaqlaşdı, sonra birdən hər yer qaranlıqlaşdı.

– Mən hardayam?

– Sakit ol, ay yazıq.

– Qoca! Baba Nemətullah haradadır?

– Ay bədbəxt, sən öz halına yan birinci, öz əhvalını soraqlaş.

Dəli kimi yatağımdan qalxdım. Qapıya tərəf qaçdım...

Konya şəhəri çox maraqlı və özünəməxsus bir şəhərdir. Mifik ab-havası ilə Naxçıvana çox bənzəyir. Alimlərin və sirli kimsələrin qərar tutduğu torpaqdır Konya!

Konyanın tarixi çox qədimdir. Anadolu, Asiya ilə Avropanı bir-birinə bağlayan körpü rolunu oynayan Konya şəhəri bir çox mədəniyyətlərin beşiyi olmuşdur. Anadolu Səlcuqlu dövlətinin paytaxtı, Bəylik və Osmanlıların başda gələn mərkəzlərindən olmuşdur. Tarix kitabları bu şəhər haqda yazır ki, antik dövrlərdə ən məşhur adı "İconium" olub. Bu "müqəddəs rəsm, heykəl" mənası verən "icon" kəlməsindən gəlir. Danaia şəhərini və xalqını böyük fəlakətlərə uğradan qorxunc əjdahanı Perseus öldürür. Onun qəhrəmanlığını əbədləşdirmək məqsədi ilə şərfinə daşdan abidələr düzəldilir. Bu dikili daşların üzərində müqəddəs rəsmlər vardır. O dövrün pullarında Perseus və Gorgo (əjdaha) kimi fiqurlar vardır.

Şəhər, Roma dövrünün ilk illərində “iconium”, imperator Kladius zamanında (b.e. 41-54) da onun adıyla birlikdə “Claud iconium” olaraq adlandırılmağa başlanmışdır. Bizansın zamanında isə “Tokonion” deyərək adlandırılmışdır. Daha sonrakı qaynaqlarda da bəzi kiçik fərqliliklərlə “ykoni-um”, “conium” “Conia” “Koniye”, “Konia” şəklində adlandırılmışdır. Ərəblər “Kuniyə” adlandırmışlar. Şəhər Səlcuq dövründən “Konya” olaraq adlandırılmışdır.

Ruminin vətəni, Şəmsin pənah yeri olan Konya, mənə də qəbul et özünə. Şəhərin darvazasından içəri girdikdə qərribə bir halət hiss edirdim özümdə. Bu hiss mənə həm həyəcanlandırır, həm də qorxudurdu. Ürəyim göyərçin ürəyi kimi çırpınırdı. Soyuq tər damcılarını toplaşmışdı ovuc-larımnda. Harda idi, görəsən, Baba Nemətullah?

İki sirli şəhəri tərk edib üzümü tutmuşdum Konyaya. Ayağımı içəri qoyandan bəri ruhumda dərin təlatümlər yaranmışdı. Övliyaların məskəni. Kimsəsizlərin üz tutduğu torpaq idimi Konya?

Şəhərin içərilərinə doğru addımladım. Səsküy çox idi. Buraya uzaq ellərdən gələn tacirlər, sahib olduqları qiymətli əşyaları xüsusi avazla satmağa cəhd edirdilər. Mən onlara baxmadan dar bir yolla Konyanı tanımaq arzusunun arxasınca sürüdüüm cismimi. Mən bilmirdim ayaqlarım hara gedir. Çünki beynim qarışmışdı. Məntiqim bilmədiyim bir enerji axınında itmişdi. Burda o qədər məntiqlər var idi ki, özümünkünü ayıra bilmirdim digərlərindən.

Ötəkiləşirdim. Əvvəlcə daldalanacaq yer lazım idi mənə. Küçələr elə bil getdikcə daralırdı. Nəhayət, bir arxın yanına çatdım. Salxım söyüdlərin baş-başa verib söhbətləşdiyi, yidə ağaclarının öz füsunkarlığıyla bəzədiyi bir məkan idi bura. Ağacların altına oturmaq üçün taxtadan düzəldilən bir neçə oturmaq düzülmüşdü. Ətrafa boylandım. Səssizlik idi. Uzaqdan görünən insanlar xaricində yaxınlarda əllə tutulası heç kim yox idi. Oturmaqlardan birinə söykəndim. Gözlərim arxın sakit və şəffaf suyuna ilişib qaldı. Neçə saat belə dayandığımı bilmirəm, amma günorta azanının səsi mənə oyatdı. Naxçıvanda olarkən azan səsini çox dinləyirdim. Bu musiqidəki həzinlik mənə doğma torpaqlarımı, Suriyanı xatırladırdı. Hələbdən bura gəlmək, həqiqəti tapmaq gərəkli idi.

Tarixi eradan 3000 il əvvələ uzanan Hələb qalasında müxtəlif Mesopotamiya dövlətləri, Roma İmperatorluğu, Bizans İmperatorluğu, Ərəb hakimiyyəti, Əməvilər, Abbasilər, Hamdanilər,

Mirdasilər, Ukaylilər çox qısa bir müddətə Böyük Səlcuqlu Dövləti və Osmanlı imperatorluğu dövrləri yaşamışdır. I Dünya Müharibəsində Osmanlı İmperatorluğunun dağılmasından sonra bir müddət fransızların hakimiyyəti altında qalmış, Suriya dövləti qurulmuşdur. Suriyanın davamlı ticarət və istehsal mərkəzlərindən biri olmuşdur. O məşhuri-cahanı buraxıb buraya gəlmək... Nə bilim!

Ancaq Şah-ı Nəqşibəndi həzrətlərinin tələbəsinin yetişdirdiyi Baba Nemətullahı tapmaq həqiqətə gedən yolda mənə olacaqdı kömək.

Baba Nemətullah bizə müəlliminin kəlamlarını söylədi.

– Bu gün mən gələ bilmədim ora. Bilirəm ki, illərcə peşman olacağam. Ağşehir pək uzaq. Hər gün gitmək mümkün deyil. Nə buyurdu Nemətullah?

...İslamın dərkindəki fəzilətlərdən danışırıd böyük alim bizlərə.

Hocasının mürşidi Şah-ı Nakşibend həzrətlərindən nakledərək buyururdu: “Dili, Allah-Təalanın adını zikr etməkdən başqa işlərlə məşğul olmaqdan və başqa şeylər danışmaqdan qoru. Nəfsini hesaba çək. Elmə yapış və ədəbi mühafizə et. Haqq və hüquqa riayət et. İbadətdən ayrılma. Gözəl əxlaqlı, mərhəmət sahibi və yumşaq ol. Allah-Təalanı unutduracaq hər şeydən uzaq dur və onlara qapılma.

Havada uçan birini gördüyünüz zaman dərhal o kimsənin fəzilətli, kəramət sahibi birisi olduğuna hökm verməyin. Xəta edə bilərsiniz. O kimsənin həqiqətən fəzilət və kəramət sahibi olduğunu anlamaq üçün, islamiyyətin əmrlərinə uymaqdakı həssaslığına, peyğəmbər əfəndimizin əxlaqı ilə əxlaqlanması və sünnə-səniyyəyə uymasına, həqiqi islam alimlərinə olan məhəbbət və bağlılığına baxın. Bunlar tam isə, o kimsə fəzilət və kəramət sahibidir. Bunlara uyğun gəlməkdə ən kiçik bir zəiflik olsa, o şəxs barəsində fəzilət və kəramət sahibidir demək mümkün olmaz”.

– Bərəkəllah, Nemətullah, bərəkəllah... Onu pek ayrı sevəriz bizlər.

Bu dialoqa bütün diqqətimi toplayıb qulaq asdım. Mənə torpağa mismarlamışdılar sanki. Dilimə isə paslı qıfılı bənd etmişdilər elə bil. Dinib-danışa bilmirdim. Kök atacaqdı ruhum sanki torpaqda.

Təfsir elmindən savayı, cümlə daxili və batini elmlərə bələd idi Nemətullah.

– “Fevâtiḥ-ul-İlâhiyye vel-Mefâtiḥ-ul-Gaybiyye isimli tefsîri və Beydâvî Tefsîrine Ayrıca Muhyiddîn-i Arabî'nin Füsûs-ül-Hikem isimli eserine və Gülşen-i Râz isimli manzûm esere hâşiyeleri çok kıymetlidir. Bunlardan başqa, Hidâyet-ül-İhvân ve Risâlet-ül-Vücûd isminde tasavvufu ilgililən iki risâlesi vardır.

Belə ustaddan dərslə almaq fərz oldu. Yol məni Ağşəhərə aparır. Rüzgar! Duyğularımı və salamımı yetir Baba Nemətullah.

Rüzgar söylə o alimə ki, qəbul etsin bu dərviş... Daha nə dizlərimdə güc qalıb, nə də ümidim. Mən onun ziyası ilə aydınlanmağa layiqəm, bilmirəm. Amma onun elminin nuruna məcburdur ruhum, bunu dərk etmişəm.

Ağşəhər məni yaxşı qarşılamadı. Yolda bir yığın oğru tərəfindən hər şeyim oğurlandı. Aclıq və pulsuzluq, bir də yorğunluq məni elə əsir almışdı ki, qarşıma çıxan ağacın gözəlliyinə və sərin kölgəsinə aludəliyim məni, görünür, təslim etmişdi qəzavü-qədərə. Ağşəhərə gələndə hara gedəcəyimi bilmədim. Başımı itirmişdim.

Düşünürdüm. Nədir həqiqət? Həqiqətə gedən yolda lazımlımı insan adlı pillələr?

Niyə məni belə yorucu imtahana məcbur edib Yaradan? İçimdəki mənə məğlub olur bütün məntiqli düşüncələr. Məni tapmaq uğruna çıxmışam həqiqət ovuna. Həqiqətə gedən yolda, görəsən, niyə dayanıb Baba Nemətullah?

Vukûf-ı zamanımı yoxsa? Gecikməli bir arzum yoxsa məndəki? Elm istəyirəm, elm, sadəcə, elm. Onu onlardan ayıran elmə verdiyi dəyər deyilmi?

Beynimdə bağırən səsə qulaq verirdim. Bu səs mənə deyirdi: “Vukuf-ı qəlbim! Sefer der-vatan!!! Sefer der-vatan!!!

Yoluna davam et, İbrahim, at qəlbindən zərərli düşüncələrini, Nigah-daşt!!! Nigah-daşt!!!” Ruhum dalğalanırdı bilmədiyim mənalarla.

Tozlu yollarla arabir qucaqlaşan yağış damaları imkan verirdi ki, ciyərlərinə sərin bir mēh dəysin. Bundan başqa qızmar günəşin şüaları lap zəhləmi tökürdü.

Mən Ağşəhərə çatanda artıq qaş qaralırdı. Özümü birtəhər bir karvansaraya saldım. Səhərədək yatmaq üçün mübarizə apardım. Sağa-sola dönməkdən əldən düşmüşdüm. Beynim o qədər məsələni şərh edirdi ki, mən beynimi toplayıb yuxuya getməyə adaptasiya ola bilmirdim.

Səhər ətəyimi toplayıb oranı tərk etdim. Gedib Baba Nemətullahın yaşadığı yeri tapdım. Sadə görünüşlü dairəvi bir məkan idi bura. Qapının üzərindəki ulduzabənzər dəmiri taqıldatdım. Qapı paslı bir qışqırtıyla açıldı. Ağ geyimli, çəlimsiz bir uşaq qapıda dayanıb mənə baxırdı. Bir-birimizə dəqiqələrcə baxdıq. Ağzını açmırdı.

– Baba Nemətullahı görməliyəm.

– Şeyx sizi gözləyirdi.

– Yox, səhv salmışınız, yəqin. Mən şəhərə dünən gəlmişəm. Şeyxiniz məni tanımır.

– İbrahim, Şeyx sizi gözləyir.

Əlim ayağıma dolaşdı. Dilimin sözlərini itirdim birdən. Nə deyəcəyimi bilmədən içəri keçdim, necə addım atacağımı belə unuttum. Heykəl ədasi ilə çəlimsiz gəncin arxasına düşdüm.

Adımı bilirdilər!

Böyük bir evin qarşısında dayandım.

– Buyurun, – dedi.

Qarşımda Baba Nemətullahı görsəm nə edəcəkdim? Nə deyəcəkdim? Mən bura nə üçün gəlmişdim?

Çaşqın baxışlarımla müşayiəti ilə qapını itələdim. Qarşımdakı mənzərə məni təəccübləndirdi. Maraqlı bir məbədə bənzəyirdi bura. Arxamca içəriyə həmin gənc daxil oldu.

– Buyurun, bu, sizin otağınız olacaq, – soldakı otağı mənə işarə etdi.

Dinməz-söyləməz otağıma keçdim.

Görünür, Şeyx məni hələ qəbul etməyəcəkdi. Ya da məni qəbul etməsi üçün nəsə ayrı rituallar mövcud idi. Mən hər şeyə hazır idim. Aylarca, illərcə yol qət etmişdim. Və bu aydınlıq sabahın ümidi ilə çox gecəmi ibadətə həsr etmişdim. Doğrudan, nə idi ibadət etmək?

Mən heç bir dinin nümayəndəsi deyildim. Mənim ibadətim nə idi, nə ola bilərdi? Niyə özüm də bilmədən gözəl düşüncələrimi ibadət adlandırdım?

– Azan səsi bütün şəhərin üzərini örtüdü. Bu tilsimli səsin mənə xəzinəsini dərk etmək qərarına gəlmişdim. Səhər qapının taqıltısı ilə oyandım. Bir nəfər ağ geyimli kişi məni başıyla salamlayıb, əlindəki geyim dəstini ehmalca yatağımın yanına qoydu. Sonra isə “hamam tam qarşıdadı” – deyərək otağı tərk etdi. Tələsik yataqdan qaışdım. Ətrafı yığışdırdıqdan sonra geyimləri götürüb hamama üz tutdum. Suyun təmizləyə bilmədiyi heç nə yoxdu, deyəsən, ruh və qəlbədən savayı. Mən isti suyu soyuqla qarışdırdım. Tası əlimə aldım və sudan xahiş etdim ki, məni təmizləsin məndən.

Mənimdəki mənanı dərk etməkdə kömək etsin mənə suyun aydınlığı. Geyinib çölə çıxanda mənə orda tanımadığım başqa ağ geyimli bir şəxs gözləyirdi.

– Salam, İbrahim. Mən Mustafa. Yemək bu tərəfdə yeyilir həmişə. Bunları yavaş-yavaş öyrən. Sonra sənün üçün asan olacaq.

– Salam, – deyib udqundum. Və onu izlədim. İçəridən səs-küy gəlirdi.

Əlləri ilə mənə süfrədə yer göstərdilər, keçib oturdum. Hamı burda olsa da, heç kim süfrəyə əl uzatmamışdı. Az sonra hamı səssizləşdi. Elə bil bütün bu ağ libaslılar topa buludlara döndülər. Gurlaşan leysan anidən kəsdi. Yerini lal-dinməz buludlara buraxdı. Az sonra bir ağsaçlı nurani kişi astadan içəri keçdi. Gəlib süfrənin başında əyləşdi. Yaşını təxmin edə bilmədiyim bu şəxs Baba Nemətullahın özü idi. Hər kəs kimi sadə geyimdə idi. Siması təlatümsüz idi. Başımı qaldı-randa mənə baxdığını gördüm.

– İbrahim, xoş gəlmisən. Nəhayət, səninlə görüşmək qismət oldu.

Mən ayağa qalxmaq istədim. Əli ilə işarə etdi ki, əyləşim. Mən də salam verdim. Sonra üzünü ordakılara tutub dua etməyə başladı. Dua sədələri musiqiyə çevrildi. Bir anda mənə elə gəldi ki, bu dua səsləri süzülüb günəş işığına qarışdı, ərşə çatdı, buludlardan süzüldü, təkrar torpaqla qovuşdu.

Süfrədə heç kim heç nə danışmırdı. Duadan sonra hər kəs sakitcə təamını nuş etdi. Mən də qarşımdakı sudan içərək onları yamsılamağa başladım. Süfrə zəngin idi. Ət, yumurta, süd və sair kimi qidalarla bol idi. Ancaq nədənsə heç kim bu qidalara əl uzatmadı. Bir bardaq sadə su, bir tikə yavan çörək bəs etdi hər kəsə. Aclıq məni əldən salsa da, mən də ağ geyimlilərin hərəkətini təkrarladım. Su və yavan çörəklə kifayətləndim. Bu sirri kim mənə fəş edəcəkdi axı? Bu sirli süfrədəki mənə nə idi, görəsən? Öyrənəcəyim şeylərin həddi-hüdüdü yox idi. Mən hikmət dəryasına birbaşa baş vuracağımın xəyalındaykən, indi qarşımda açılmış adicə sübh yeməyi süfrəsinin sirrini açmaqda aciz idim.

Anidən hər kəs əl saxladı. Baba Nemətullahla birlikdə əllər göyə qalxdı. Dodaqlardan tökülən həzin dualar mənim yarımcıq yuxumu qamçı-lamağa başladı. Qeyri-ixtiyari əsnədim. Ağ geyimlilərdən bircə Mustafanın adını bilirdim. Süfrədən qalxdıqda hər şeyi ondan xəbər alacaq idim. Dua bitdikdə öncə Şeyx, sonra bütün ağ geyimlilər

qalxdılar. Mən də onların arxasınca kölgəvari süzüldüm.

Mən burada yoxmuşam kimi münasibətlər var idi. Sadəcə, yemək vaxtlarında səslənirdilər mənə. Günorta yeməyinə qədər bu maraqlı binada dolaşib durdum. Diqqətimi binadakı əsas otaqlar-dan biri kimi görünən kitablarla dolu yer çəkdi. Ağ geyimlilərdən bir qismi burada əyləşmiş, müəllimlərlə məşğul idilər. Otağa girdiyimdən heç kimin xəbəri olmadı. Gözlərim Mustafanı axtardısı da, bir nəticə əldə edə bilmədim. Kor-peşman bu darıxdırıcı mühiti anlamağa – baş yormağa başladım. Gözümün ucu ilə kitab oxuyanlara baxsam da, onlar mənə tərəf üz çevirmədilər. Kitabların olduğu səmtə yönəlmək istədikdə isə bir nəfər (daha əvvəl bu şəxsin burada olduğunu görmədiyimə əminəm) işarə ilə geri çəkilməyimi işarə etdi. Əsəb ruhumu elə əsir aldı ki, qapını itələyib çölə çıxdım. Buradan getməli idim. Mənə yarımcıq olmuşam kimi münasibət vardı.

Otağıma dönüb yatağıma uzandım. Gözlərimi yumub hər şeydən qaçmağın yolunu axtarmağa başladım zehnimdə. Hardan-hara, deyə düşündüm. Bu qədər əziyyətlərimin nəticəsi mənə görünmə-zəm kimi davranılmaq, yarımcıq insanmışam kimi baxılmaqdan ötürü imiş. Örtüyü başıma çəkdim. Dərin yuxu məni ağuşuna çəkdi.

Kimsə örtüyü əsəblə üzərimdən dartanda diksinib oyandım.

–Tənbəl adam, qalx ayağa! Ömür boyu yatmı-san, qalan həyatında oyan, bəsdir yatdın. Mən nə qədər çalışdımsa, cavab verə bilmədim. Baba Nemətullahın acıqlı surəti dilimi tutulmasına səbəb olmuşdu. Tələsik ayağa qalxdım.

– Məni izlə, – dedi.

Arxasınca düşüb getdim. Məni daha öncə diqqətimi çəkməyən balaca palçıqdan suvaq edilən otağa apardı. Otağın görüntüsü zehnimdə ikrah hisi yaratsa da, dinməz-söyləməz izlədim Şeyxi. Qapını açdı. İçəri keçdi. Mən qapının astanasında dayanmışdım. Otağın içərisindən yayılan hüzur, rahatlıq, mələklərin zümzüməsini xatırladan musiqi məni bihuş etmişdi. Burnuma dolurdu dağ lalələrinin əsrarəngiz rayihəsi.

– İzlə məni, İbrahim!

Nə qədər çalışdımsa, astanadan içəri addım ata bilmirdim. Təqətim tükənmişdi. Astanada oturub zülüm-zülüm ağlamağa başladım. Diksinib yuxudan ayıldım.

Durum görüm yaşamışdım? Ətrafıma baxdım, hələ də yatağımda idim. Tələsik ayağa qalxdım.

“İbrahim” – dedim. Səsim yerində idi. Otaq boş idi. Bu yuxudakı hikmət nə idi, görəsən?..

Üst-başıma əl gəzdirib, otaqdan çölə çıxdım. Hava qaranlıqlaşmışdı. Gözlərim isə həmin palçıq suvaqlı otağı axtarırdı...

– İbrahim!

– Mustafa!

– Otağına gəlmişdim. Dərin yuxuda olduğunu gördükdə qayıdıb çöldə oyanmağını gözlədim.

– İbrahim, zaviyədə yatmaq, yemək kimi şeylər insanın vaxtını oğurlayan illüziyalardır.

– Anlamadım. Saydıqların bədənə tələbatıdır, Mustafa!

– Elədir, İbrahim. Ancaq hər şeyin müəyyən bir ölçüsü mövcuddur. Bax təbiətə, yaradılanların belə ölçüsü vardır. “Qızıl ölçü” adlanır bu...

– Deyəsən, səni qavramağa başlayıram, Mustafa.

– Zaviyədə hər kəs müəyyən bir yolu qət edir ki, həqiqətə yaxınlaşa bilsin. Sən yenisən deyər, bir neçə gün buranı dərk etməyinə kömək etmək məqsədi ilə rahat buraxılıbsan. Buradakı hər şəxsin öz missiyası var, İbrahim!..

– Bilirəm, Mustafa, bu, bütün hekayələrdə sadaladığın kimi anladılır. Ancaq, mənə, bu saydıqların səni və buradakı ağ geyimliləri maraqlandırır. Mən buraya öz ayağımla gəlmişəm. Dəvət edilməmişəm.

– Bax burada yanılırsan. Sən buraya gəlmədən öncə gələcəyin xəbəri yayılmışdı zaviyəyə. Şeyx yolunu gözləyirdi, İbrahim. Hələ şeyxi bu cür gözü yolda görməmişdik. Bu səbəbdən sən gəlməmişdən sənə qarşı içimizdə ehtiram alovu yüksəlmişdi.

– Öz adından danış, Mustafa, mənim qəlbimdə ona qarşı zərrə qədər ehtiram yox!

– Səlim! Kifayətdir. Burada sənənlə bağlı söhbət getmir. Kinini içində saxla.

– Ha-ha-ha, sənənin müsbət mülahizələrin İbrahimi boş xüyalara qərq edəcək, unutma. Ehtiram ehtirama layiq şəxsə göstərilər. Bu tifil beyinli hardan biləcək ki, zaviyə nədir. Zaviyədə ehtiram kimlərə duyulur...

– Səlim, İbrahimə bunları öyrədəcək insanlar ikimiz də deyilik. Sən özün də gördün Şeyxin İbrahimi necə həsrətlə gözlədiyini...

– Mən heç bir zad görmədim, Mustafa, deyirəm axı sənənin bu fikirlərin İbrahimi boş xüyalara qapdıracaq...

– Sən ona fikir vermə, İbrahim, mən inanıram ki, bir gün Səlimin də qəlbində həqiqət şamı yənəcək. Vaxtdır, İbrahim, Şeyx səni gözləyir, ha-

zırlanmaq lazım. Öncə hamam, sonra yeni libas geyinmək gərək.

– “Allahın nur vermədiyi kimsənin nuru Olmaz”. (Nûr, 24/40).

– İbrahim, nə dedin sən?..

– Oxuduğum bir hikmət xəzinəsindən misal çəkdim sadəcə...

Mustafa vaxta var hələ, mənə bir az Baba Nemətullahdan danış.

– İbrahim, onu sən ondan daha yaxşı öyrənəcəksən, ancaq mən sənə Nemətullah Naxçıvani haqda bir az məlumat verə bilərəm, əlbət: Naxçıvani Təbrizdə təsəvvüf təhsilini almış olan bir Nəqşibəndi şeyxidir. “Silsilənəmə”ni oxusan əgər, Dərviş Əxi Xosrovşahinin müridləri arasında Mövlana Baba Naxçıvani adında bir şəxs olduğunu da görəcəksən. Naxçıvaninin əsərləri içərisində ən çox məşhuru “Əl-Fəvatihi-İlahiyyə vəl-məfatihul-qeybiyyədir”. Öncə buradan başla. Oxuduqca şeyxi və zaviyəmizin mənasını qavrayacaqsan.

İstədiyim heç nəyi danışmasa da, Mustafaya təşəkkürümü bildirib otağıma üz tutdum.

Bütün bu baş verənləri anlamaqda çətinlik çəkirdim. Dərk edə bilmirdim bu əhval-ruhiyyəni. Mustafanın məni tanımadığı ucbatından zaviyə yoldaşı Səlimlə qovğasını... anlamırdım. Mustafanın dediyi kimi etdim, öncə hamamlandım, sonra yeni libas geyinib Şeyxin məni çağıracağı saatı gözlədim. Səlim otağıma izn almadan daxil olub, gedək, – dedi. Nəfəs hənirtisindən mənə olan mənfə duyğularını hiss edə bilirdim. Ancaq bütün bunların mahiyyətini qavramaqda ağılım çətinlik şəkirdi. Susmaqla verirdim cavabını. Susmağın fəzilətlərini dərk edirdim yavaş-yavaş. Fikirlərə münasibət bildirmirdim mühiti dərk etmədən. Çünki hələ də zaviyə mühitinə və burada baş verənlərə bələdliyim yox idi. Susmaq mənə vaxt qazandırırdı həm də. Məni sadəcə palçıqla suvanmış bir otağa gətirdi Səlim. Yuxudakı otağa çox bənzəyirdi bura. Qapını döydü iki dəfə. Gəl səsindən sonra xəfifcə qapını itələdi Səlim. Və geri çəkilib yolu mənə göstərdi. Mən bir Səlimə, bir də qapının astanasına baxdım. Daha əvvəl yuxudaykən yaşadığım o anın narahatlığıyla ilk addımı atdım. Otağa daxil olduqda şeyx məni ayaq üstə qarşıladı. Şeyxin qarşısında nə edəcəyimi, onu necə salamlayacağımı bilmədiyim üçün ayaq üstə dayanıb azca əyilib onu salamladım.

– Xoş gördük, İbrahim.

– Salamlar, böyük Şeyx Baba Nemətullah, nəhayət ki, sizinlə tək qala bildim.

– Yanılırsan, İbrahim, insan oğlu heç bir mə-kanda, heç bir zamanda tək deyildir. Sadəcə tək olduğunu düşünür.

– Böyük şeyx, buraya gəlməkdə məqsədimi sizə şərh etməyimə icazə verin...

– Öncəliklə doğrul və əyləş, İbrahim.

– Buraya gəlmə məqsədin sənənin beynində qəbul edib, özünü inandırıdığın məqsəddən daha yüksəkdir. Mənə özünə tələq edib inandırdıqların gərək deyil. Mən onlara vəqifəm. Sənənin dərk etmə-diyyin məqsədə də həmçinin.

Şeyxin nə dediyini anlamırdım. Yaşlaşmışdı Baba Nemətullah. Görünür, nə dediyindən xəbər-dar deyildi.

– İbrahim, insan tələffüz etdiyi sözlər üçün məsuliyyət daşıyır. Əgər ağlında yoxsa qüsür, nə dediyinə, əlbəttə, hakimdir.

Şeyxin nə düşündüyümü anlaması məni sarsıtdı, həm də utandırdı. Gözlərim otağa sızan günəş şüasının arxasınca süründü...

– İbrahim, öncə “Quran-i Kərim”dən başla...

Unutma “Quran-i Kərim” ağlın icra etməli olduğu ayələrdən ibarətdir, bəsirət və oyanmaq üçün diqqətlə baxmaq lazım. Hüquqi-İlahiyyə nəfsi çirklərdən islah etmək, nəfsani şübhə və şeytani vəsvəşlərdən təmizləmək, ürəkləri və könüllərini təşviq etmək üçündür. İnsan bu ali mövqeyə çatmadığı müddətcə ondan mərifət və şühud iddiası dinlənilməz. Nə zaman insan bu mövqeyə çatır və bir istək olmadan bu mövqeni əldə edər, o zaman özü üçün Allahın ən böyük qapısı açılır.

Zaviyədə qaldığım günlər ruhumun aydınlan-masına xidmət edirdi. Doğrudur, hələ də burada nə üçün olduğumun tam fərqlində deyildim. Za-man məni o qədər dəyişdirmişdi ki, ailəmdən bir kimsənə tanımazdı artıq məni. Zaman keç-dikcə səssizliyəmə səssizlik əlavə olmuşdu. Baba Nemətullahın göstərdiyi istiqamətdə irəliləyirdim dostlarımla birlikdə. Aradan beş il keçmişdi. Bu illərdə ən yaxın sirdaşıma çevrilmişdi Mustafa. Bəzən insan həqiqətləri, haqsızlıqları görür. Be-lə anlarda qışqırmaq, qarşı gəlmək istəyir. İnsan elə zənn edir ki, qışqırmaqla, mübarizə apar-maqla nələrisə dəyişə bilər. Ancaq elə deyil. Qu-laqlatırıcı elani-həqiqətdir səssizlik. Sadəcə, susmaq gərək düşüncələrin bağirtisini duymaq üçün. Həqiqət gizlənidir haqsızlıqların illüzi-yalarında. Sadəcə, susmaq gərək, baxmamaq gərək. Həyatın gerçəkliklərinə qəlbin gözləri ilə baxmaq gərək...

Baba Nemətullah mənə həyatımı geri qaytardı. Dünyaya heç bir insanın boşuna gəlmədiyini öyrətdi. Onunla birlikdə işığın xidmətçilərinə çevrildik. Həqiqət işığında yanıb, yenidən bədən tapdı ruhumuz.

– Mustafa, bu gün hava çox tutqundur. Ürəyim nəşə sıxıntılıdır.

– İbrahim, Baba Nemətullahın vəziyyəti yenə pisləşib. Ancaq ibadətindən qalmır böyük Ustad. Sizlər üçün etməli olduğum missiyalarım qalıb hələ də, deyir.

– Mən onu görməliyəm, Mustafa.

– O, səni görmək istəmədiyi müddətcə bu mümkün deyil, bilirsən.

– Bilirəm, Mustafa... Səlim imkan vermir qapıya yaxınlaşım. Nə sulayır ondakı bu nifaq toxumlarını, bilmirəm...

– Şeyxin sənə bağlılığı rəğbəti cücərdir Səlimin qəlbindəki nifaq toxumlarını. Yuxuda belə sənənin ismini sayıqlayır. Niyə məni yox, niyə İbrahimi seçdin, Şeyx – deyir...

– Anlamıram səni, Mustafa, niyə mən yox, İbrahim deyir? Mənə ondan artıq nə verilib ki?

– İbrahim! Şeyx hər kəsə eyni elm şərabını verib, səninkiləri yaradan yağmur damlalarıyla çoxaldıb sanki... Yadındadı, nə demişdin bura gələndə? “Allahın nur vermədiyi kimsənin nuru Olmaz.Yaradan nurunu artıq edib. Bu isə sənənin daha çox çalışmağınla və cəsarətinlə daha da alovlanıb, çoxalıb. Zıyan neçə qəlbin zülmətini aydınladır, görmürsənmi? Sən çox təvəzökarsan, İbrahim. Ancaq bunu dostların qiymətləndirdiyi kimi, düşmənlərin də lənətləyirlər...

Şeyxin sənə məhəbbətinin miqdarı yox. Bu isə Səlimin qəlbini qaraldıb. Xatırla Mövlana ilə Şəmsin hekayəsini, İbrahim...

Bəzən nifaq bıçağı elə iti olur ki, mərhəməti doğrayır asanca. Bu səbəbdən diqqətli olmaq gərək.

– Nə olacaqs, olsun, Mustafa, qorxum yox. Mən Şeyxi görməliyəm mütləq.

– Bir yolunu axtaracağam, İbrahim. Səndən ricam təmkinini əldən verməməyindir.

– Mustafa, bilmirsən...

– Nəyi bilmirəm, İbrahim?

– Vaxt yoxdur. Az qalıb lap az, hiss edə bilərəm bunu...

– Nəyi, İbrahim, qanım çəkildi... Düşündüyü-məmi az qalıb yoxsa...

– Bəli, Mustafa... Nemətullah Naxçıvani yaxında nurlu bir səyahətə çıxacaq... Bu səbəbdən onu ziyarət etməyim vacibdir.

– Bir yolunu tapmağa çalışacağam, İbrahim...
Vaxta lap az qalıb. Bozumtul ab-hava sarıb zaviyənin ətrafını. Heç kim hiss etmirmi bunu məndən başqa. Yoxsa hər kəs üçün gərəkli elə bumu? Mən başımı itirirəm. Təmkinli olmaq üçün çabalayıram. Görəsən, yerimdə Nemətullah Naxçıvani olsa, nə edərdi? Mənim ailəm nurlu səyahətə çıxacaq... Bəli, Nemətullah Naxçıvani mənim gerçək ailəmdir. Mən insan olmanın zər-fə-tini onun öyüdlərində tapdım, var olmanın dərkini onun aydın elmi sayəsində öyrəndim. Aydınlanmağa gedən yolda dururmuş şanlı Nəşəvanın övladı Baba Nemətullah...

Onun ziyasının zərrələri ilə vücut buldu mənim. Fiziki məndən içəridə varlığı təsdiqləndi gerçək mənin.

Onu görməliyəm, çarə düşün, İbrahim. “Qon-suya ümid olan şamsız qalar” – deyib atalar, bəzi işlər zamana buraxılmaz. Zaman çox vaxt xeyir gətirsə də, bəzən sadəcə təssüflərlə dolub-daşar. Bir yolu olmalıdı. Ax, Səlim, Səlim... Niyə imkan vermirsən keçim içəri... Görməliyəm ustadı...

Nəfəs ala bilmirəm belə zamanlarda. Min cür əziyyətə düşər olub ruhum. İndikitək çarəsizliyi dadmamışam fəqət. Ax, Səlim... Sən də bizimtək aydınlanma yolunda addımlayırdın, bu qədər ziya niyə qova bilmədi qəlbindəki zülməti?

Bu gün hava çox bozumtuldu. Gecənin göz yaşları süzülüb təbiətə... Nəm kirpiklərini açıb-qapatdıqca gecə ildırımlar çaxır zehnimdə... Düşün, İbrahim, düşün, bu gecə bu iş həll olmalıdı...

– İbrahim.

– Kim var orda? Mənəm, Mustafa.

– Mustafa, nədir, ürəyimi niyə qırırsan, pis xəbərlə gəlibsənsə, gəldiyin kimi qayıt!

– İbrahim, Şeyx səni görmək istəyir, loğmanla mənə namə göndərib.

– Nə edəcəyik, Mustafa, Səlim qapıdan ayrılırmı. Özü bəs deyil kimi, adamları da orada ...

– Bu gün oraya getməlisən. İbrahim, unutma, bəzən qapı deyə gördüyümüz qapı olmaya bilər. Bəzən görünməz qapılar da olurmuş. Yəni var-mış başqa qapı gecə oradan gedəcəksən Şeyxin hüsuruna. Hazırlaş, getməliyik ... Sənə çox insan yardım edəcək. Sən dərk etmirsən, görürəm. Ancaq Baba Nemətullah agah edəcək sənə niyə səni çağırıldığının hikmətini... Buyur, gedək, İbrahim...

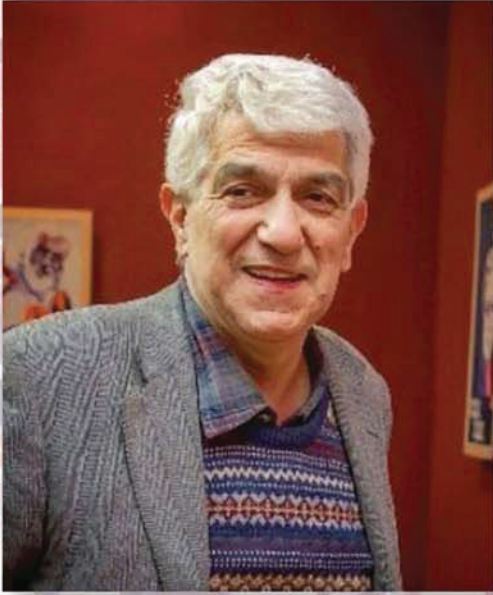
O gecənin ağırlığını izah edə bilmərəm sizlərə. Şeyx elə həmin gecə qədəm qoydu nurlu yola. Mən də onun kimi torpağıma gedə bilmədim. Burada qalıb onun yolunu davam etdim. Şeyxin məndən son istəyi bu oldu. İndi də onun mübarək məzarı mənim evimdir. Hər zaman onun yanında olmaqdan qürur duyuram. Bu vaxtlarda Mustafa daima mənimlə oldu. Səlim isə zaviyəni tərk etdi. Gözəl günlərimiz oldu orada. Məni Şeyxləri kimi qəbul etdilər. Nemətullah Naxçıvaninin istəyinə hər kəs gözüyumulu əməl edirdi. İndi isə getməliyəm Ustadın yanına... Qocalıq məni lap əldən salıb, görünür, yaxında mənə də qucaq açacaq aydın yol...

Xatırlayıram, pıçıldadı o vaxt müdrik Şeyx:

“Ruh, gəflet və unutma uykusundan uyandıktan sonra, fitri meyli gereğince asli vatanını və hakiki mebdəini düşünməyə başladı”...

Şeyx haqlı idi, haqlı idi o ...Aç mənə qollarını, şanlı Nəşəvanın övladı, böyük Şeyx!

Ələkbər Ağasıyevin fotoları

Heç kimsə Nəsimi sözünü kəşf edə bilməz.
Bu, quş dilidir, bunu Süleyman bilir ancaq...

“Ulduz” ədəbi dərgisi və
“Vektor” Beynəlxalq Elmlər Akademiyası
böyük Azərbaycan şairi
İmadəddin Nəsiminin 650 illik
yubileyi ilə əlaqədar şeir müsabiqəsi keçirir.
Müsabiqədə 35 yaşa qədər gənclər martın 31-nə kimi
yalnız bir şeirlə iştirak edə bilərlər.
Mövzu sərbəstdir.

I yer – 200 azn
II yer – 150 azn
III yer – 100 azn

*Elektron poçtumuz:
dursul@mail.ru*